

Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки управління та права

Кафедра економіки, підприємництва та маркетингу

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему:
**«Матеріальні ресурси
та ефективність їх використання на підприємстві
(на матеріалах ТОВ „Агрофірма „ім. Довженка”))»**

Виконав: здобувач першого рівня вищої
освіти, групи 401-ЕП

спеціальності 076 «Підприємництво,
торгівля та біржова діяльність»

Лашко І.М.

Керівник: Васюта В.Б.

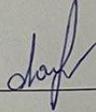
Рецензент:

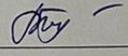
Полтава – 2023 р.

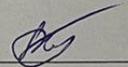
Консультанти:

з охорони праці

15 . 06 . 2023 р. В.Б.Васюта

Здобувач 15 . 06 . 2023 р. І.М.Лашко

Керівник роботи 15 . 06 . 2023 р. В.Б.Васюта

Нормоконтроль 15 . 06 . 2023 р. В.Б.Васюта

Допустити до захисту

Завідувачка кафедри 15 . 06 . 2023 р. М.Б.Чижевська

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

(повне найменування вищого навчального закладу)

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки управління та права

Кафедра економіки, підприємництва та маркетингу

ступінь вищої освіти «бакалавр»

Спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри економіки,
підприємництва та маркетингу

М.Б. Чижевська
«17» квітня 2023 року

ЗАВДАННЯ НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА

Лашко Інна Миколаївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Матеріальні ресурси та ефективність їх використання на підприємстві (на матеріалах ТОВ „Агрофірма „Ім. Довженка”)

керівник роботи Васюта В.Б., к.т.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від “20” березня 2023 року №236-фа

2. Строк подання здобувачем роботи 23.06.2023 р.

3. Вихідні дані до роботи Законодавство України, навчальна, наукова, довідкова та методична література, фахові періодичні видання, інформаційні ресурси, установчі документи підприємства, фінансова, оперативна та статистична звітність підприємства

4. Зміст випускної кваліфікаційної роботи бакалавра (перелік питань, які потрібно розробити) Розділ 1. Теоретичні аспекти ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства. Розділ 2. Організаційно-економічна характеристика агро-фірми ТОВ „Агрофірма „Ім. Довженка”. Розділ 3. Підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів ТОВ „Агрофірма „Ім. Довженка”. Висновки та пропозиції. Інше.

5. Перелік графічного матеріалу:

Ілюстративний матеріал у кількості 31 аркушів представлений у Додатку Г

6. Консультанти розділів роботи		Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта		
Охорона праці	Васюта В.Б., доцент, к.т.н.	08.05.23	20.05.23

7. Дата видачі завдання 17.04.2023

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів роботи	Приміт
1	Теоретична частина	17.04–07.05.23	
2	Аналітична частина	08.05–28.05.23	
3	Проектна частина. Виготовлення ілюстративного матеріалу, перевірка на плагіат	29.05–18.06.23	
4	Рецензування та підготовка до захисту	19.06–25.06.23	
5	Захист випускної роботи бакалавра	26.06–02.07.23	

Здобувач

(підпис)

Лашко І.М.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Васюта В.Б.

(прізвище та ініціали)

Примітки:

- Форму призначено для видачі завдання студенту на виконання дипломного проекту (роботи) і контролю за ходом роботи кафедри (циклової комісії) і декана факультету (завідувача відділення).
- Розробляється керівником дипломного проекту (роботи). Видається кафедрою (цикловою комісією).
- Формат бланка А4 (210 × 297 мм), 2 сторінки.

РЕФЕРАТ

Лашко І.М. Матеріальні ресурси та ефективність їх використання на підприємстві (на матеріалах ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка»). Машинопис. Кваліфікаційна робота бакалавра на здобуття першого рівня вищої освіти зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». – Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2023.

Робота містить 139 сторінок, 19 таблиць, 28 рисунків, 76 найменувань використаної літератури, 4 додатки.

Метою дослідження є дослідження теоретичних та методичних засад забезпечення ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві та пошук шляхів і розроблення заходів щодо підвищення ефективності їх використання.

Об'єктом дослідження є ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка», яке займається виробництвом та реалізацією сільськогосподарської продукції рослинництва і молока. Предметом дослідження є матеріальні ресурси підприємства та ефективність їх використання.

У роботі досліджено теоретичні та методичні засади забезпечення ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві; проведено аналіз стану, проблем та перспектив розвитку агропромислового комплексу України; розглянуто організаційно-економічні основи діяльності підприємства, проведено аналіз його економічних і фінансових показників та стану охорони праці, аналіз складу і структури та оцінювання ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві; сформовані шляхи підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства. За результатами виконання роботи запропоновані заходи щодо забезпечення ефективного використання матеріальних ресурсів на підприємстві.

Ключові слова: агротехнології, виробничі ресурси, ефективність, матеріальні витрати, матеріаловіддача, матеріальні ресурси.

ABSTRACT

Lashko I.M. Material resources and the efficiency of their use at the enterprise (on the materials of ALD «Dovzhenka Agrofirma»). Typescript. Qualification work of a bachelor to receive the first level of higher education in specialty 076 «Entrepreneurship, trade and exchange activities.»– Poltava: National University «Yuriy Kondratyuk Poltava Polytechnic», 2023.

The work contains 139 pages, 19 tables, 28 figures, 76 titles of used literature, 4 applications.

The aim of the study is to study the theoretical and methodological foundations for ensuring the efficiency of the use of material resources in an enterprise and to find ways and develop measures to improve the efficiency of their use.

The object of the study is ALD «Dovzhenka Agrofirma», which is engaged in the production and sale of agricultural products of crop production and milk. The subject of the study is the material resources of the enterprise and the efficiency of their use.

The paper explores the theoretical and methodological foundations for ensuring the efficiency of the use of material resources in the enterprise; an analysis of the state, problems and prospects for the development of the agro-industrial complex of Ukraine was carried out; the organizational and economic foundations of the enterprise's activity are considered, its economic and financial indicators and the state of labor protection are analyzed, the composition and structure are analyzed and the effectiveness of the use of material resources at the enterprise is assessed; ways to improve the efficiency of the use of material resources of the enterprise were formed. Based on the results of the work, measures were proposed to ensure the effective use of material resources at the enterprise.

Key words: agricultural technologies, production resources, efficiency, material costs, material efficiency, material resources.

ЗМІСТ

Вступ	9
Розділ 1. Теоретичні аспекти ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства	12
1.1. Поняття категорії «матеріальні ресурси», їх склад та класифікація.....	12
1.2. Фактори формування та ефективного використання матеріальних ресурсів підприємства	23
1.3. Показники оцінювання та шляхи підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства.....	32
Розділ 2. Організаційно-економічна характеристика господарської діяльності ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка».....	44
2.1. Аналіз стану та перспектив розвитку агропромислового комплексу в Україні.....	44
2.2. Організаційно-правові основи діяльності підприємства.....	54
2.3. Аналіз основних економічних та фінансових показників діяльності підприємства	69
2.4. Стан охорони праці на підприємстві.....	81
Розділ 3. Підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка».....	90
3.1. Аналіз складу, структури та ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві	90
3.2. Основні напрями підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві	106
Висновки та пропозиції.....	117
Глосарій.....	124

Список використаних джерел.....	131
Додаток А. Фінансова та статистична звітність за 2019 рік	140
Додаток Б. Фінансова та статистична звітність за 2020 рік	177
Додаток В. Фінансова та статистична звітність за 2021 рік	210
Додаток Г. Ілюстративний матеріал	247

ВСТУП

Сучасне бізнес-середовище у світі, особливо в Україні, є нестабільним і характеризується соціальними, економічними та суспільно-політичними викликами. За таких умов бізнес-організаціям не тільки складно, а іноді навіть неможливо працювати та планувати сталий розвиток.

Наразі значна частина підприємств в Україні є збитковою, що негативно впливає на національну економіку через зрушення бази оподаткування, складність наповнення державного бюджету, зниження рівня ефективної зайнятості працівників та зниження рівня життя населення.

Сільськогосподарське виробництво є одним з видів економічної діяльності, який найбільше постраждав від кризи. Сільськогосподарське виробництво знаходиться під впливом зовнішнього середовища, зокрема погоди та клімату, і залежить від майбутньої врожайності сільськогосподарських культур, а отже, від наявності достатньої кількості кормів для худоби. Сільськогосподарські оператори змушені постійно шукати резерви для підвищення продуктивності за рахунок раціонального використання матеріальних ресурсів, на які часто припадає до 80 відсотків виробничих витрат. Тому дослідження теоретико-методологічних аспектів формування матеріальних ресурсів та ефективності їх використання на підприємствах є актуальною темою дослідження.

Дослідженням різних аспектів використання матеріальних ресурсів на підприємствах займається багато сучасних науковців і практиків як у нашій країні, так і за кордоном: Вівсья В.В., Біляк Ю.В., Бловко Л.І., Волошина С.В., Григорів М.В., Дідренко Т.В., Іванюта П.В., Костик В.О., Мазур К.В., Любань Л.О., Тарак Т.А., Чікріна К.В., Шаповалов Н.П. та інші.

Разом з тим, проблема пошуку резервів поліпшення використання матеріальних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах ще недостатньо вивчена.

Метою кваліфікаційної роботи бакалавра є дослідження теоретико-методичних засад забезпечення ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємствах, пошук шляхів та розробка заходів щодо підвищення ефективності їх використання.

Для досягнення поставленої мети в роботі необхідно вирішити такі завдання

- дослідити сутність матеріальних ресурсів підприємств та класифікацію видів;
- розглянути фактори формування та ефективного використання матеріальних ресурсів підприємств агропромислового комплексу;
- надати характеристику аналітичних методів та показників оцінювання ефективності використання матеріальних ресурсів підприємств;
- проаналізувати стан, проблеми та перспективи розвитку агропромислового комплексу в Україні;
- дослідити організаційно-правові засади діяльності ТОВ «Агрофірма ім. Довженка»;
- проаналізувати економічні та фінансові показники діяльності підприємства;
- розглянути стан охорони праці на підприємстві;
- проаналізувати склад і структуру підприємства та виконати оцінювання ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства;
- розробити шляхи та засоби підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві.

Об'єктом дослідження є ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка», яке займається виробництвом та реалізацією сільськогосподарської продукції рослинництва і молока. Предметом дослідження є матеріальні ресурси підприємства та ефективність їх використання.

Для досягнення поставленої мети та виконання визначених завдань у кваліфікаційній роботі використано такі методи дослідження: теоретичного узагальнення, класифікації, аналізу та інтеграції, індуктивний та дедуктивний,

планово-розрахунковий, статистичний, економіко-статистичний, техніко-економічний, графічний та табличний.

Інформаційною базою дослідження у випускній кваліфікаційній роботі є чинна нормативно-правова база України, офіційні дані Державної служби статистики України, фінансова та статистична звітність ТОВ «Агрофірма ім. Довженка», навчально-методичні матеріали, наукові статті, періодичні видання та Інтернет-ресурси.

Практичне значення результатів дослідження в даній кваліфікаційній роботі полягає в тому, що вони надають рекомендації щодо підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів підприємств. Запропоновані в даному кваліфікаційному дослідженні заходи можуть бути застосовані в реальній діяльності ТОВ «Агрофірма ім. Довженка» в напрямку планування матеріальних витрат та розвитку матеріально-технічної бази підприємства.

Впровадження запропонованих організаційно-економічних та соціально-економічних заходів має забезпечити більш раціональне використання матеріальних ресурсів та підвищити прибутковість підприємства.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Поняття категорії «матеріальні ресурси», їх склад та класифікація

123

В умовах модернізації сучасної національної економіки рівень ефективності використання матеріальних ресурсів визначається повнотою та швидкістю застосування матеріальних ресурсів у проектах національного розвитку та модернізації бізнесу. Матеріальні ресурси значною мірою визначають виробничий потенціал підприємств та забезпечують раціоналізацію витрат ресурсів на створення продукції [4].

Матеріальні ресурси є основою побудови матеріальної бази господарської діяльності підприємства. Важливо, щоб матеріальні ресурси становлять дві третини витрат на виробництво товару у собівартості продукції і більше половини її ціни [5]. Тому питаннями підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів і зниження собівартості продукції займалися багато провідних учених: Абушов Т. [5], Хохлов М.П., Лола Ю.Ю. [6], Олійник Є. В. [7], Михайлюк М.О. [8] та інші. Результатом досліджень провідних науковців є поява значної кількості методів і підходів до оцінювання ефективності використання матеріальних ресурсів.

Загальні питання раціоналізації використання матеріальних ресурсів розкриті в роботах Абушова Т., Загородного А.Г., Вознюка Г.Л., Швиданенко Г. О., Гордієнко Д.Д., Іванюти П.В., Лоли Ю.Ю., Лугівської О.П., Мірошніченка О.Ю., Сукова Г.С., Тимошенка Л.М., Хохлова М.П. та інших.

Насамперед, звернімо увагу на те, як науковці визначають категорію «матеріальні ресурси підприємства» і що включають до їх складу.

Отже, Хохлов М.П. та Лола Ю.Ю. у своєму дослідженні пропонує визначати матеріальні ресурси як «предмети праці, які повністю складають частину виробленого товару і утворюють його субстанцію або сприяють процесу виробництва» [6]. Крім того, науковці уточнюють приклади матеріальних ресурсів, зазначаючи, що в натуральному вираженні матеріальні ресурси підприємства – це сировина, основні та допоміжні матеріали, комплектуючі вироби, паливо, незавершене виробництво та відходи виробництва [7]. Таке визначення практично не відрізняється від визначень багатьох інших вчених. Цікаво, що автори виокремлюють три типи оборотності матеріальних ресурсів підприємства: натурально-речовий, вартісний та соціально-економічний (форми власності на матеріальні ресурси, рівень зацікавленості в результатах використання матеріальних ресурсів, порядок розподілу доходів від продуктивного використання матеріальних ресурсів та форми участі в управлінні використанням матеріальних ресурсів). На думку авторів, такий підхід дозволяє охопити всі фактори, що визначають ефективність оборотності матеріальних ресурсів підприємства.

Олійник Є. В. визначає матеріальні ресурси як «сукупність предметів і засобів праці, що використовуються тривалий час і переносять свою вартість на собівартість продукції, котрі мають речову форму, є основою ресурсного забезпечення підприємства і призначені для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, для виробничого обслуговування та адміністративних потреб» [8]. Також автором систематизовано підходи до трактування матеріальних ресурсів та згруповано ці підходи за ознаками матеріальних ресурсів, а саме [7]:

- матеріальні ресурси як сукупність предметів праці;
- матеріальні ресурси як засоби праці;
- матеріальні ресурси як сукупність основних та оборотних засобів;
- матеріальні ресурси, як виходить із самої назви, мають матеріальну

форму;

- матеріальні ресурси використовуються у виробничому процесі протягом тривалого часу;

- матеріальні ресурси переносять свою вартість на вартість продукції;

- матеріальні ресурси визначаються як товар.

І хоча таке групування потребує певного уточнення, зокрема авторського розмежування предметів праці, засобів праці та основних і оборотних засобів, у цілому такий перелік характеристик матеріальних ресурсів допомагає краще зрозуміти їх сутність і, відповідно, складність питання його управління.

Михайлюк М. О. [9] не пропонує нового підходу до визначення матеріальних ресурсів підприємства, водночас пропонує поділяти їх на власні (обладнання та інші матеріальні ресурси, внесені до статутного капіталу або придбані за рахунок власних коштів підприємства) та залучені (обладнання, встановлене на підприємстві як інвестиція у виробництво підприємства). Автор наголошує, що обладнання, взяте в оренду на певний строк, придбане у фінансовий лізинг або придбане за кошти цільового кредиту, є «позиковими матеріальними ресурсами» [8].

Узагальнене визначення матеріальних ресурсів знаходимо також в Енциклопедії сучасної України, де матеріальні ресурси визначаються як складова частина економічних ресурсів (у речовій формі), що використовуються для досягнення конкретних економічних цілей [10]. Також уточняється, що матеріальні ресурси можна визначити як основні та оборотні засоби, які використовуються або можуть бути використані у процесі виробництва (складають його матеріальну базу) [9].

Проведений аналіз визначень категорії «матеріальні ресурси», наданих іншими дослідниками, дозволяє зробити висновки, що дану категорію можна розглядати в двох аспектах:

- у вузькому тлумаченні матеріальні ресурси – це предмети праці, з яких виготовляється кінцевий продукт;

- у широкому розумінні матеріальні ресурси – це предмети та засоби

праці, котрі використовуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також для споживання в процесі діяльності підприємства [11].

У нормативно-правових актах України, зокрема в бухгалтерському та податковому обліку, відсутній термін «матеріальні ресурси». Замість нього використовується категорія «матеріальні активи». Відповідно до Податкового кодексу України до матеріальних активів належать «основні засоби та оборотні активи в будь-якій формі (включаючи електричну, теплову та іншу енергію, газ, воду), які не є коштами, цінними паперами, деривативами та нематеріальними активами» [3]. Сучасні підходи до трактування категорії «матеріальні ресурси» узагальнено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Наукові підходи до визначення категорії «матеріальні ресурси» в економічній літературі

Автори	Трактування	Визначення
Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. [12]	Вузьке	Матеріальні ресурси – основні та допоміжні матеріали, вироби, конструкції, сировина, паливо, незавершене виробництво і відходи власного виробництва, тара й тарні матеріали, а також запасні частини, призначені для ремонту обладнання
Швиданенко Г. О. [13]	Широке	Матеріальні ресурси – ресурси у матеріально-речовій формі
Гордієнко Д.Д. [14]	Вузьке	Матеріально-технічні ресурси – матеріали, які є фізичними складовими товару,. Що експортується, енергія, паливо та нафта, які використовуються у процесі виробництва, у тому числі каталізatori, що споживаються у процесі їх використання з метою одержання зазначеного товару
Іванюта П.В., Лугівська О.П. [15]	Широке	Матеріальні ресурси – це як предмети праці, так і засоби праці тобто засоби виробництва
Мірошніченко О.Ю. [16]	Широке	Під матеріальними ресурсами підприємства слід розуміти активи підприємства, які мають матеріально-речову форму та призначені для здійснення господарської діяльності
Мочерний С.В. [17]	Широке	Матеріальні ресурси – основні та оборотні засоби виробництва, які використовуються (або можуть бути використані) у виробничому процесі та є матеріальною базою підприємства чи галузі

Автори	Трактування	Визначення
Суков Г.С. [18]	Широке	Матеріальні ресурси – це джерела забезпечення процесу виробництва, що виступають одним з видів економічних ресурсів і охоплюють засоби виробництва (засоби і предмети праці)
Тимошенко Л.М. [19]	Вузьке	Матеріальні ресурси або предмети праці є однією із складових частин засобів виробництва. Їх основу становлять сировина й матеріали

Викладене дозволяє зазначити, що існують такі підходи до тлумачення поняття «матеріальні ресурси», зокрема:

– Матеріальні ресурси визначаються як предмети праці Загороднім А.Г., Вознюк Г.Л. [12], Тимошенко Л.М. [20].

– Матеріальні ресурси розглядають як сукупність предметів та засобів праці Іванюта П.В. та Луговська О.П. [15], Г.С. Суков [18].

– Дещо іншу позицію має Мочерний С.В. [17], трактуючи матеріальні ресурси як основні і оборотні засоби, що використовуються у процесі виробництва.

– Швиданенко Г. О. [13] розуміє матеріальні ресурси як ресурси у матеріально-речовій формі.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що серед авторів немає однастайності у визначенні поняття «матеріальні ресурси», тобто науковці ще не дійшли спільної згоди щодо того, що саме можна вважати матеріальними ресурсами підприємства.

Наступним кроком дослідження є конкретизація компонентів відповідних ресурсів (табл.1.2).

Аналіз складових матеріальних ресурсів, наведений в таблиці 1.2, дає можливість стверджувати, що у складі матеріальних ресурсів виділяють оборотні активи, у тому числі виробничі запаси, і необоротні активи.

Найчастіше до складу матеріальних ресурсів автори включали:

– сировину та матеріали (Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. [12], Іванюта П.В., Луговська А.П. [15], Кавторєва Я. [21], Рудюк Г.Г. [22], Тимошенко Л.Н. [19]);

– паливо (Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. [12], Іванюта П.В.,

Таблиця 1.2 – Основні складові матеріальних ресурсів

Складова матеріальних ресурсів \ Автор	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. [10]	Швиданенко Г.О. [11]	Городянська Л. [20]	Іванюта П.В., Луговська О.П. [13]	Кавторєва Я. [21]	Мочерний С.В. [15]	Рудюк Г.Г. [22]	Тимошенко Л.М. [17]	Разом
Сировина й матеріали	+			+	+		+	+	6
Паливо	+			+	+		+		4
Запасні частини	+			+	+		+		4
Малоцінні та швидкозношувані предмети		+		+	+		+		4
Купівельні напівфабрикати	+			+			+		3
Основні засоби			+			+	+		3
Оборотні кошти			+			+	+		3
Готова продукція		+		+	+				3
Товари		+		+	+				3
Предмети праці	+			+				+	3
Незавершене виробництво				+	+		+		3
Тара й тарні матеріали				+	+				2
Напівфабрикати власного виробництва				+	+		+		3
Інші необоротні матеріальні активи			+				+		2
Засоби праці				+					1
Будівельні матеріали				+					1
Поточні біологічні активи					+				1
Виробничі запаси					+				1
Інші запаси (брак у виробництві, відходи виробництва)					+				1

Луговська А.П. [15], Кавторєва Я. [21], Рудюк Г.Г. [22]);

– запчастини (Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. [12], Іванюта П.В., Луговська А.П. [15], Кавторєва Я. [21], Рудюк Г.Г. [23]);

– малоцінні та швидкозношувані предмети (Швиданенко Г.О. [13], Іванюта П.В., Луговська А.П. [15], Кавторєва Я. [21], Рудюк Г.Г. [22]).

До складу матеріальних ресурсів також відносять:

-напівфабрикати власного виробництва (П.В. Іванюта, А.П. Луговська [14], Кавторєва Я. [21]),

- тару й тарні матеріали (П.В. Іванюта, А.П. Луговська [14], Кавторєва Я. [21]).

Усі зазначені вище об'єкти є складовими виробничих запасів із точки зору бухгалтерського обліку.

Також має місце тенденція, щодо включення до складу матеріальних ресурсів інших видів оборотних засобів:

- напівфабрикатів власного виготовлення (Іванюта П.В., Луговська А.П. [15], Кавторєва Я. [21], Рудюк Г.Г. [22]);

- незавершеного виробництва та малоцінних швидкозношуваних предметів (Іванюта П.В., Луговська А.П. [15], Кавторєва Я. [21], Рудюк Г.Г. [22]);

- готова продукція і товари (Швиданенко Г.О. [12], Іванюта П.В., Луговська А.П. [15], Кавторєва Я. [21]);

- поточних біологічних активів та інших запасів (виробничий брак і відходи виробництва) (Кавторєва Я. [21]).

Враховуючи вищесказане, можна сказати, що в переважній більшості випадків до складу матеріальних ресурсів входять запаси, представлені в Плані рахунків бухгалтерського обліку[23], за винятком сільськогосподарської продукції.

Дещо відмінною є позиція авторів, які вважають за доцільне виділяти в рамках матеріальних ресурсів основні засоби (Городянська Л. [19], Мочерний С. В.[17], Рудюк Г. Г. [23]), а також інші необоротні матеріальні активи (Городянська Л. [20], Рудюк Г. Г. [23]).

У сучасній економічній літературі існують різні підходи до класифікації ресурсів.

Наприклад, Г. О. Закаблук стверджує, що ресурси класифікують за такими критеріями за походженням, за характером використання, за сферою виробництва, за способом відтворення.

Апаршина О. І. підкреслює, що ресурси мають багато різних класифікацій і можуть бути оцінені за їх фізичним змістом, призначенням у виробничому процесі, ступенем використання у виробничому процесі.

Лопатніков Л. І. у своїй роботі розглядає ресурси як сукупність природних, виробничих, технологічних, організаційних і соціальних факторів [24].

Систематизація поглядів різних науковців на види ресурсів дозволила створити класифікацію ресурсів національної економіки (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 – Класифікація матеріальних ресурсів підприємства

Відповідно до рисунку 1.1 матеріальні ресурси класифікують:

– за походженням розрізняють природні (первинні) та вироблені (вторинні) ресурси. Природні ресурси – це ті, що створені природою, вироблені – ресурси, що створені людською працею.

– за формою участі в процесі виробництва (залежно від способу використання) матеріальні ресурси поділяють на предмети праці та засоби праці. Предмети праці – споживчі ресурси, які повністю споживаються в процесі використання і втрачають свою матеріальну форму (сировина,

матеріали, напівфабрикати, незавершене виробництво, вироби тощо). В свою чергу засоби праці – ресурси, які можуть використовуватися протягом тривалого часу без зміни своєї матеріальної форми (будівлі та споруди, машини й обладнання, інструменти та прилади, енергія, транспортні засоби тощо).

– залежно від призначення ступеня готовності матеріальні ресурси поділяються на такі групи:

а) виробничі запаси: сировина – ресурси, призначені для виробництва матеріальних та енергетичних ресурсів; матеріали – матеріальні ресурси для первинного та вторинного виробництва; комплектуючі вироби – для виробництва кінцевої продукції;

б) незавершене виробництво – матеріальні ресурси, що вступили в процес виробництва, та не пройшли усі стадії обробки, передбачені технологічним процесом (тобто передбачені для подальшої обробки);

в) готова продукція – для забезпечення товарами споживачів) [25].

Заслужують на увагу також наступні класифікаційні ознаки:

– залежно від рівня вивченості: прогностні, виявлені та вивчені ресурси.

– залежно від наявності (доступності до використання): наявні (доступні), резервні та недоступні для використання.

– за характером використання: одноцільові та багатоцільові.

– за рівнем дефіцитності: недефіцитні, дефіцитні та високо дефіцитні ресурси [26].

В результаті таких великих розбіжностей щодо розподілу компонентів матеріальних ресурсів виникає нечітке визначення вартості матеріальних ресурсів та оцінки з урахуванням економічного потенціалу підприємства[27].

На нашу думку, важливою умовою організації обліку матеріальних ресурсів, їх використання та управління є правильне групування. Узагальнивши існуючі класифікації матеріальних ресурсів, вважаємо за необхідне запропонувати наступний класифікаційний підхід (рис. 1.2). Усі етапи запропонованого класифікаційного підходу є узгоджено та логічно взаємопов'язаними та мають виконуватися чітко в певному порядку.

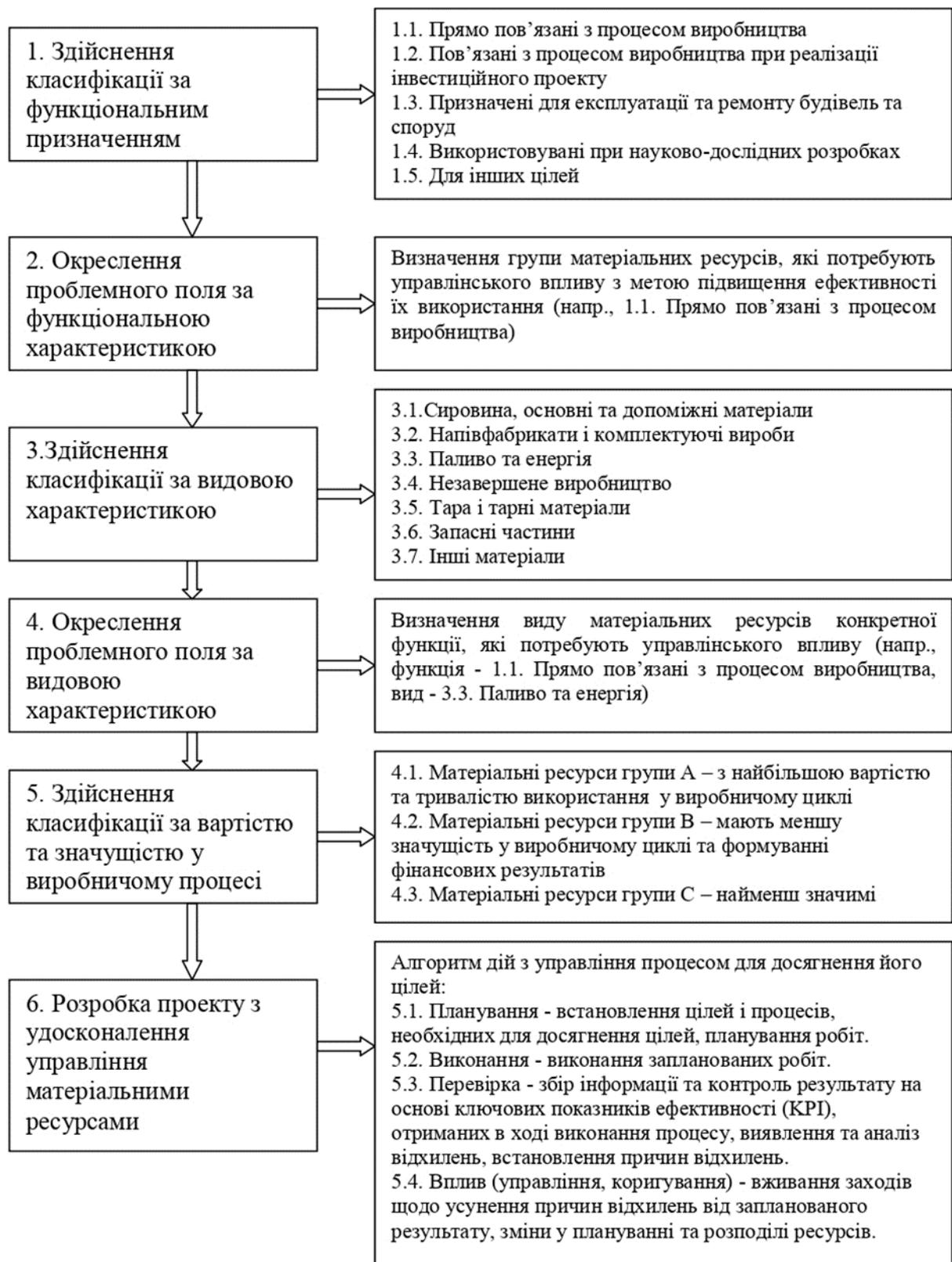

Рисунок 1.2 – Поетапна класифікація матеріальних ресурсів

Першим етапом класифікації є розподіл усіх видів матеріальних ресурсів за функцією, яку вони виконують у процесі виробництва. Це: ресурси, котрі

безпосередньо пов'язані з процесом виробництва, або ресурси, призначені для іншого використання (виконання інвестиційних проектів, модернізація обладнання, наукові дослідження тощо).

Наступним кроком є визначення функціональних груп, де виникають специфічні виклики або проблеми. До них належать низька ефективність використання ресурсів, проблеми зі стандартизацією та потенційні ризики, пов'язані з високими витратами. Базою знань для цього сектору є внутрішні управлінські, бухгалтерські та аналітичні дані.

На наступному етапі певна проблемна функціональна група розподіляється на конкретні типи, які конкретизуються на більш глибокому рівні.

П'ятий крок – класифікація за вартістю та важливістю у виробничому процесі. Для цього доцільно застосувати методологію ABC-аналізу: група А – ресурси, які мають найвищу вартість і тривалість використання у виробничому циклі, група Б – ресурси, менш важливі у виробничому циклі та формуванні фінансових результатів, група С – найменш значимий.

Заключним кроком є розроблення та реалізація проекту вдосконалення управління матеріальними ресурсами. У рамках цього етапу доцільно використовувати модифіковану методологію PDCA (планувати - робити - перевіряти - робити): планування проекту, впровадження проекту, моніторинг результатів і консолідація результатів.

1.2. Фактори формування та ефективного використання матеріальних ресурсів підприємства

При виробництві продукції дуже важливо визначити потребу в ресурсах. Підприємства повинні визначати свої потреби в ресурсах для досягнення наступних цілей:

1) оперативного та довгострокового планування господарської діяльності: тактичне та стратегічне планування бізнес-функцій вимагає чіткого розуміння обсягу ресурсів, необхідних у найближчій та довгостроковій перспективі;

2) розрахунку прогнозних грошових потоків: грошові потоки більш реалістично відображають фінансовий стан підприємства, ніж окремі показники, тому необхідність їх прогнозування та розрахунку очевидна. Однак для того, щоб правильно сформувані майбутні грошові потоки, необхідна інформація про те, куди слід спрямовувати грошові потоки і на які саме ресурси їх слід розподіляти.

3) оцінка потреби у впровадженні інноваційних технологій для здійснення господарської діяльності: залежно від подальшого розвитку підприємства може виникнути економічно обґрунтована потреба. Занаявності такої потреби слід оцінити можливі варіанти використання інноваційних технологій.

Основа визначення потреби в ресурсах, процес створення достатніх запасів сировини та інших необхідних матеріалів, процес визначення оптимального використання різних категорій матеріальних ресурсів, процес постійного моніторингу зовнішніх ресурсів і розрахунку їх фактичної вартості, процес розрахунку нових більш ефективних ресурсів, необхідних у виробничому процесі, і процес розрахунку нових ресурсів, необхідних у виробничому процесі, є надзвичайно важливими. Тому велике значення має процес розробки програми їх залучення.

Питання формування ресурсів має враховуватися підприємствами насамперед при визначенні перспективних напрямів своєї діяльності. Оскільки використання сучасних технологій потребує високого рівня матеріальних та енергетичних ресурсів, підприємствам необхідно чітко визначити межі своєї господарської діяльності. Іншими словами, при розробці бізнес-планів виробники повинні визначити межі своїх виробничих процесів, тобто скільки продукції та послуг вони можуть виробляти та надавати з максимальною економічною вигодою.

Визначення факторів ресурсного забезпечення є необхідною умовою стабільної роботи будь-якого підприємства. Ці фактори повинні бути основними елементами ресурсного забезпечення.

Основними факторами ресурсного забезпечення є такі базові умови ведення господарської діяльності [28]:

- наявність плану розвитку, котрий описує конкретні перспективи на майбутнє. План розвитку повинен включати насамперед довгострокові дії, реалізація яких призведе до кінцевих результатів;

- цілі підприємства чітко визначені, і їх формулювання веде до реалізації плану розвитку підприємства, що забезпечує досягнення стратегічних результатів;

- створення ресурсної бази, яка гарантує продуктивну діяльність: наявність ресурсної бази не означає накопичення ресурсів у вигляді запасів, а скоріше пошук декількох джерел доступу до одного виду ресурсу, щоб гарантувати компанію у випадку невдачі;

- оптимальна організація процесу переміщення матеріальних ресурсів, що гарантує оптимальний розподіл ресурсних потоків у часі та просторі;

- аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища;

- здатність до підприємницької діяльності, необхідної для успіху діяльності підприємства.

Процес формування матеріальних ресурсів підприємства проходить як виявлення підприємницьких можливостей, створення їх простору, структурування та створення певних організаційних форм для сталого розвитку та ефективного відтворення цих ресурсів [29]. Враховуючи сутність поняття «матеріальні ресурси», слід зазначити, що його визначальною ознакою є технічно обумовлена здатність підприємства створювати відтворювальні ефекти в процесі використання внутрішніх факторів виробництва під впливом зовнішніх факторів. (рис. 1.3).

Внутрішні фактори формування матеріальних ресурсів визначаються індивідуальними особливостями підприємства. На нашу думку, до внутрішніх

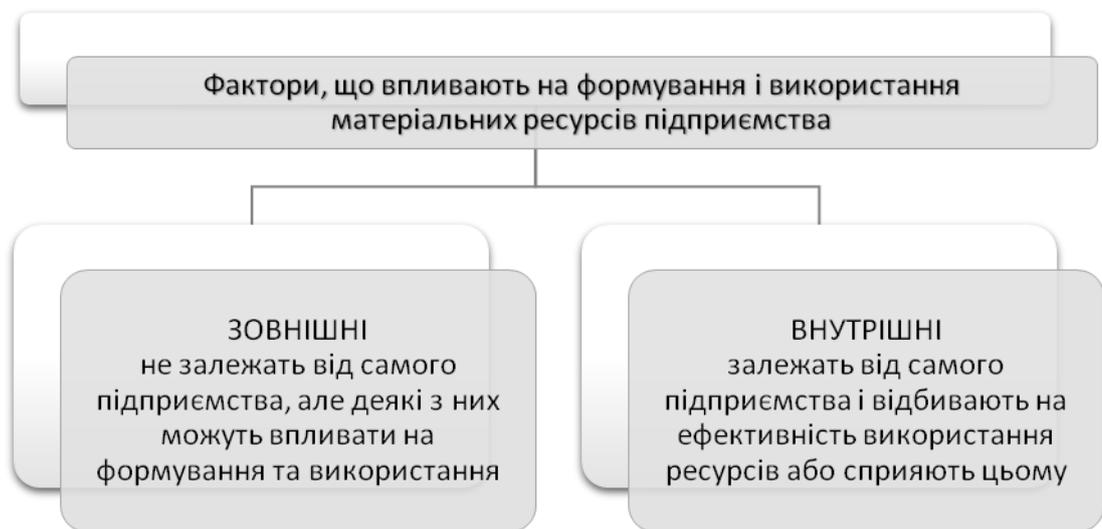

Рисунок 1.3 – Фактори впливу на формування матеріальних ресурсів підприємств

чинників формування матеріальних ресурсів підприємств можна віднести стратегію підприємства, в рамках якої формуються матеріальних ресурсів, досвід і навички робочої сили, необхідні для реалізації плану, принципи організації та управління бізнесом, якими керується підприємство, моральні цінності та амбіції керівництва, загальноприйняті на підприємстві цінності та культура [30].

Крім того, дуже важливим фактором є стиль управління, а від підприємницьких якостей керівників залежить раціональне використання, нарощування та оптимізація матеріальних ресурсів підприємства. Слід зазначити, що основними завданнями ефективного управління матеріальних ресурсів є їх формування, використання та відтворення.

Тому найважливішим фактором, що впливає на формування та використання матеріальних ресурсів підприємств, є управлінський потенціал, тобто здатність управляти розвитком виробництва підприємства за допомогою компетентного персоналу.

Зовнішні фактори – це певні обмежувальні або стимулюючі заходи з боку різних державних органів, банків, інвестиційних компаній, соціальних груп і політичних сил, які умовно можна поділити на чотири групи: економічні, соціальні, політико-правові, науково-технічні [31]. Наприклад, до групи

науково-технічних факторів відносять використання сучасної техніки і технологій у виробництві продукції, ефективність роботи обладнання та підвищення кваліфікації працівників.

Підтримуючи цю точку зору, Ліпич О.М. зазначає, що основними факторами, які впливають на формування та використання матеріальних ресурсів, є швидкість інноваційних та інвестиційних процесів [32]. На думку автора, інвестиційна діяльність у процесі формування матеріальних ресурсів складається з вкладень у фінансові, матеріальні та нематеріальні ресурси, які повинні забезпечити економічну ефективність за рахунок удосконалення структури та взаємодії виробничих ресурсів, підвищення рівня їх використання та випуску конкурентоспроможної продукції. Інвестиційний процес формування матеріальних ресурсів з циклічно замкненою структурою не може зводитися до реалізації окремих заходів, а повинен охоплювати всю систему виробничих ресурсів і гарантувати підвищення ефективності їх використання в цілому [33].

Оскільки структурним елементом виробничо-ресурсного потенціалу підприємств є трудові ресурси, які невіддільні від робочої сили, що є їх носієм, то підвищення рівня освіти та кваліфікації працівників, а також матеріальне та соціально-психологічне стимулювання працівників виникають під впливом соціальних факторів є основними причинами впливу соціальних факторів [34].

Економічні фактори завжди вважалися більш впливовими у формуванні та використанні матеріальних ресурсів підприємств. На нашу думку, до них можна віднести багато додаткових чинників, які визначають, зокрема, ефективність господарської діяльності підприємств [35]:

- рівень розвитку продуктивних сил, щоздійснює вплив на формування потреб населення, високий потенційний рівень нових технологій в регіоні, економічні умови, які можуть скластися в короткостроковій або довгостроковій перспективі;

- рівень життя населення, котрий визначає вартість споживання основних матеріальних благ і послуг, необхідних людині для підтримання

життєдіяльності;

– коливання обмінного курсу валюти однієї країни по відношенню до валюти іншої країни мають ряд негативних наслідків для всіх економічних суб'єктів, пов'язаних з підвищенням цін і, що найважливіше, з невизначеністю в процесі прийняття рішень. Коливання валютних курсів мають безпосередній вплив на конкурентоспроможність товарів організацій, що експортують товари на світові ринки;

– оподаткування: коливання податків і зборів призводить до погіршення фінансового стану підприємств, унеможливаючи покриття підприємством своїх витрат;

– умови фінансування та банківські відсоткові ставки мають безпосередній вплив на потенційну привабливість різних планів стратегічного розвитку. Компанії, які вирішили розширити свій бізнес шляхом отримання кредитів, природно, відстежують рівень відсоткових ставок та їх вплив на ціну капіталу;

– рівень цінової динаміки: визначення цін на товари є складним процесом, який здійснюється під впливом низки факторів, зокрема конкурентоспроможності, співвідношення попиту і пропозиції на товар та рівня закупівельних цін;

– платоспроможність є важливим критерієм оцінки діяльності компанії, який відображає здатність компанії своєчасно погашати свої зобов'язання за рахунок доходів;

– глобалізація: вона робить сильних гравців ринку ще сильнішими, а слабких – ще слабшими. Саме цей фактор виводить конкуренцію на новий рівень.

Найбільший вплив на формування матеріальних ресурсів підприємств мають такі фактори: організаційно-економічні, матеріально-технічні, фактори соціального розвитку, екологічні вимоги, виробнича кооперація, спеціалізація та диверсифікація. Слід зазначити, що ресурсний потенціал відноситься до

сукупності запасів і в основному пов'язаний з характеристиками джерел ресурсів [36].

Процес формування та використання матеріальних ресурсів підприємств включає не тільки склад зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на виробництво, а й процес адаптивності та компенсаційного поліпшення ресурсів та їх збалансованого використання, що формують сукупний потенціал підприємства [37]. Для того, щоб підприємство могло досягти цілей свого розвитку, матеріальні ресурси повинні бути не просто механічним набором окремих видів виробничих ресурсів, а системою взаємопов'язаних та оптимізованих кількісних і якісних співвідношень ресурсів. Тому створення таких ресурсних потенціалів вимагає ефективного управління процесами їх створення, нарощування, розвитку та використання, що може бути досягнуто лише шляхом стратегічної адаптації ресурсних потенціалів до потреб розвитку підприємства на основі аналізу внутрішніх можливостей та моніторингу зовнішнього середовища [38].

Значний вплив на виробничу потужність підприємства мають ресурси предметів праці, надаючи можливість раціоналізувати споживання ресурсів, необхідних для виробництва.

Узагальнення вітчизняних та міжнародних підходів до управління матеріальними ресурсами на основі інструментарію оцінки ефективності використання матеріальних ресурсів, виявлення переваг та недоліків як важливих орієнтирів при розробці цього набору інструментів, розгляд показників, що вказують на норми ресурсоспоживання предметів праці у виробничому процесі, упущену вигоду від неефективного використання матеріальних ресурсів, дозволяє виявити нецільове використання матеріальних ресурсів. Вони дозволяють шукати резерви підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів відповідно до темпів розвитку виробничої діяльності підприємства та цілей модернізаційного розвитку. Динаміка ефективності використання матеріальних ресурсів та матеріаломісткості

формується під впливом низки факторів, класифікація яких ґрунтується на розмежуванні зовнішніх і внутрішніх чинників (рис. 1.4).

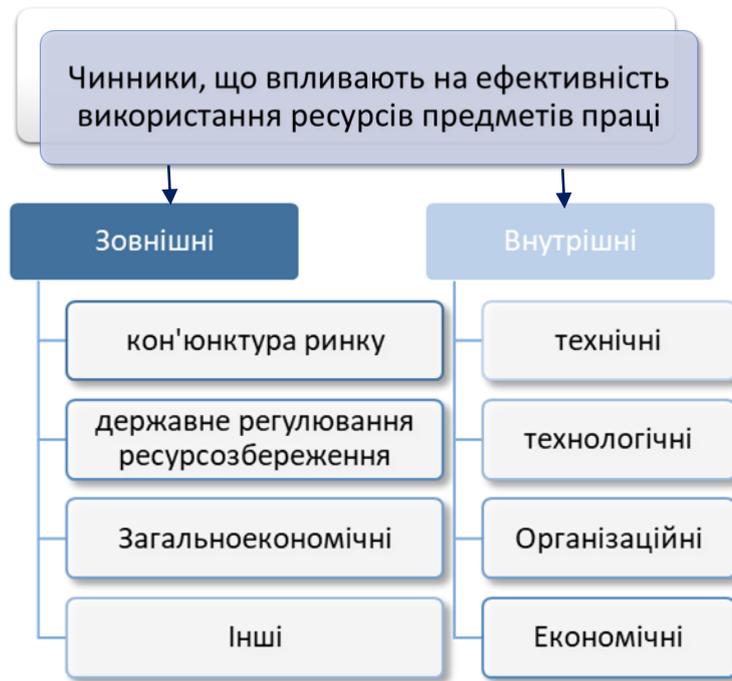

Рисунок 1.4 – Чинники, що впливають на ефективність використання ресурсів предметів праці

Внутрішні фактори визначають рівень безпосереднього використання відповідних ресурсів на підприємстві.

До них належать технологічні, технічні, організаційні та економічні фактори. До технічних факторів ефективного використання матеріальних ресурсів можна віднести зниження ваги продукції, підвищення якості матеріалів та заміну дорогих і дефіцитних матеріалів. До технологічних факторів слід також віднести структурні зміни в кінцевому готовому продукті з точки зору основних і допоміжних матеріалів та енергоспоживання.

На стадії виробництва технологічні фактори покликані зменшити відходи і втрати матеріалів. До них відносяться впровадження нового обладнання з покращеними експлуатаційними характеристиками, модернізація існуючого обладнання, впровадження ресурсозберігаючих технологій, вдосконалення технічних прийомів і методів виготовлення та обробки компонентів.

До технологічних факторів слід також віднести автоматизацію виробництва, раціоналізацію використання ресурсів відповідно до новітніх науково-технічних досягнень, експериментальне виробництво на основі досліджень і розробок, спрямованих на зменшення відходів і раціоналізацію використання ресурсів.

Організаційні фактори - це фактори, спрямовані на вдосконалення структури та організації виробництва. До них відносяться вдосконалення організації виробництва (довгострокова організація виробничої системи), кращий облік фактичного використання матеріальних ресурсів, кращий контроль характеристик продукції та системи постачання матеріальних ресурсів.

Економічні фактори призводять до створення сприятливих умов для раціоналізації процесів, пов'язаних з використанням матеріальних ресурсів на підприємствах і включають систему економічного стимулювання працівників, систему економічної відповідальності за нераціональне використання матеріальних ресурсів та економічний стан підприємства. Ми вважаємо, що до економічних чинників також можна віднести створення локальної нормативно-правової бази для ведення господарської діяльності з точки зору рівня вартості всіх видів сировини та інвестиційної привабливості підприємства.

Досягнення мети ефективного використання матеріальних ресурсів компанії пов'язане з раціоналізацією використання матеріалів і збереженням матеріальних ресурсів (рис. 1.5).

Зниження витрат матеріальних ресурсів досягається на основі формування бази знань у сфері формування замовлень матеріальних ресурсів, нормування витрат матеріальних ресурсів, раціоналізації використання матеріальних ресурсів, мінімізації витрат під час заміни апаратних ресурсів, які можна максимально пояснити [39].

У світлі вищевикладеного підкреслимо, що фактори, які впливають на рівень ефективного використання матеріальних ресурсів, повною мірою враховуються шляхом диференціації специфіки їх класифікації відповідно до

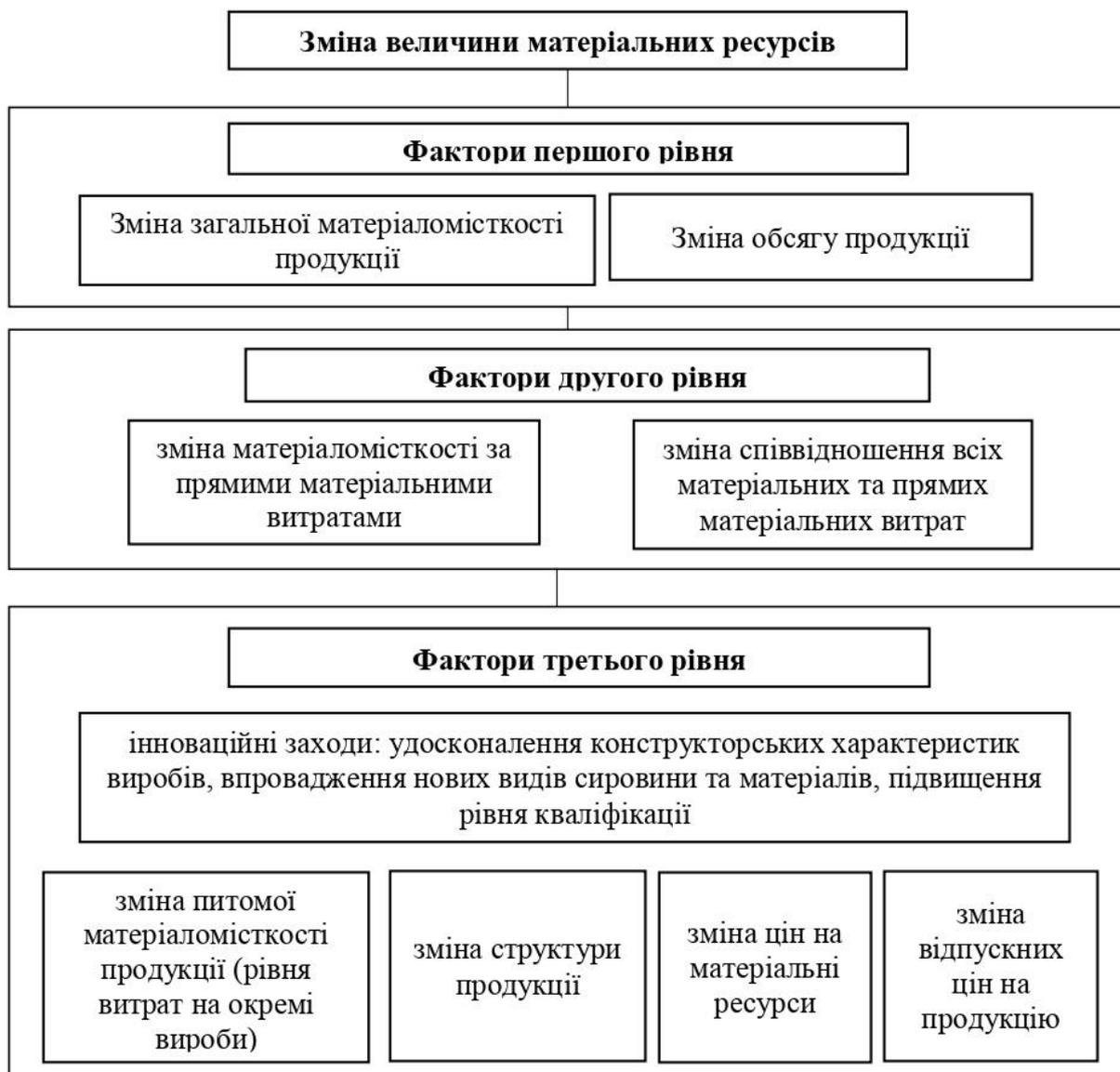

Рисунок 1.5 – Фактори, що впливають на зміну матеріаломісткості продукції та розміри матеріальних витрат

нового економічного змісту управління матеріальними ресурсами, а також шляхом інтеграції та уніфікації ресурсної бази при проведенні процедур порівняльного аналізу для бізнес-цілей [40, 41].

Підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів дає можливість знизити собівартість продукції та збільшити прибуток підприємств і регіону в цілому.

1.3. Показники оцінювання та шляхи підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства

Важливою складовою процесу управління господарською діяльністю підприємства є аналіз показників використання матеріальних ресурсів, який дозволяє оцінити можливість їх реалізації в інноваційних стратегіях та виявити фактори і умови, що сприяють підвищенню ефективності функціонування підприємства на раціональній основі. Використання ресурсної бази.

Метою аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів є визначення забезпеченості всіма видами матеріальних ресурсів, пошук резервів їх раціонального використання, зниження матеріаломісткості продукції і, як наслідок, підвищення ефективності виробництва за рахунок раціонального використання ресурсів (рис. 1.6).

Рисунок 1.6 – Завдання, об'єкти та етапи аналізу використання матеріальних ресурсів

Джерела інформації, використовувані для аналізу використання матеріальних ресурсів, наведені в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 – Інформаційна база аналізу використання матеріальних ресурсів

Група	Джерела інформації
1	2
Первинні документи	Журнал обліку вантажів, що надійшли, довіреності, прибуткові ордери, акти приймання матеріалів, лімітнозабірні картки, активимоги на заміну (додатковий відпуск) матеріалів, накладні-вимоги на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів, картки складською обліку матеріалів, відомості обліку залишків матеріалів на складі, матеріальні ярлики, сигнальні довідки про відхилення фактичною залишку матеріалів від встановлених норм запасу, матеріальні звіти, картки обліку малоцінних та швидкозношуваних предметів, рахунки-фактури, товарно-транспортні накладні, акти закупівлі запасів, акти про брак, відомості про брак, накладні на здачу готової продукції на склад, описи-акти уцінки товарів та продукції, які залежались, та лишків запасів тощо
Рахунки бухгалтерського обліку	20 «Виробничі запаси», 22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети», 23 «Виробництво», 24 «Брак у виробництві», 25 «Напівфабрикати»
Облікові реєстри	Журнал 5, 5А, відомість 5.1
Фінансова звітність	Ф. № 1 «Баланс (звіт про фінансовий стан)», ф. № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)», ф. № 5 «Примітки до річної фінансової звітності»
Статистична звітність	Ф. № 5-С «Звіт про витрати на виробництво продукції (робіт, послуг)», ф. № 1-підприємство «Звіт про основні показники діяльності підприємства», ф. № 4МТП «Звіт про залишки та використання палива та паливо мастильних матеріалів»
Податкова звітність	Декларація про прибуток підприємства
Інші джерела	Бізнес-план, замовлення, оперативні дані відділу технічного постачання, договори (контракти) на постачання сировини та матеріалів, планові й звітні калькуляції, дані системи норм та нормативів витрачання матеріальних ресурсів, норм запасу, інформація маркетингових досліджень тощо

Слід зазначити, що методології, котрі використовуються в різних країнах для оцінювання матеріальних ресурсів, дуже різняться залежно від мети аналізу [42].

Сутність, переваги та недоліки підходів, що прийняті у вітчизняній практиці, а також практиках європейських країн, США та Японії, подані на рисунку 1.7.

Рисунок 1.7 – Основні підходи до оцінювання матеріальних ресурсів

Економічна оцінка ефективності використання матеріальних ресурсів залежить головним чином від таких факторів і характеристик:

- обсяг, структура та потреба у виробництві ресурсів;
- розмір господарської діяльності;
- величина фінансових результатів;
- рентабельність використання окремих видів ресурсів;

– показники стану відтворення та ефективності використання основних засобів;

– конкурентоспроможність як окремих видів товарної продукції, так і підприємства в цілому.

Алгоритм визначення ефективності забезпечення підприємства матеріальними ресурсами, необхідними для виробництва, передбачає виконання етапів згідно послідовності, показаної на рисунку 1.8.[43]

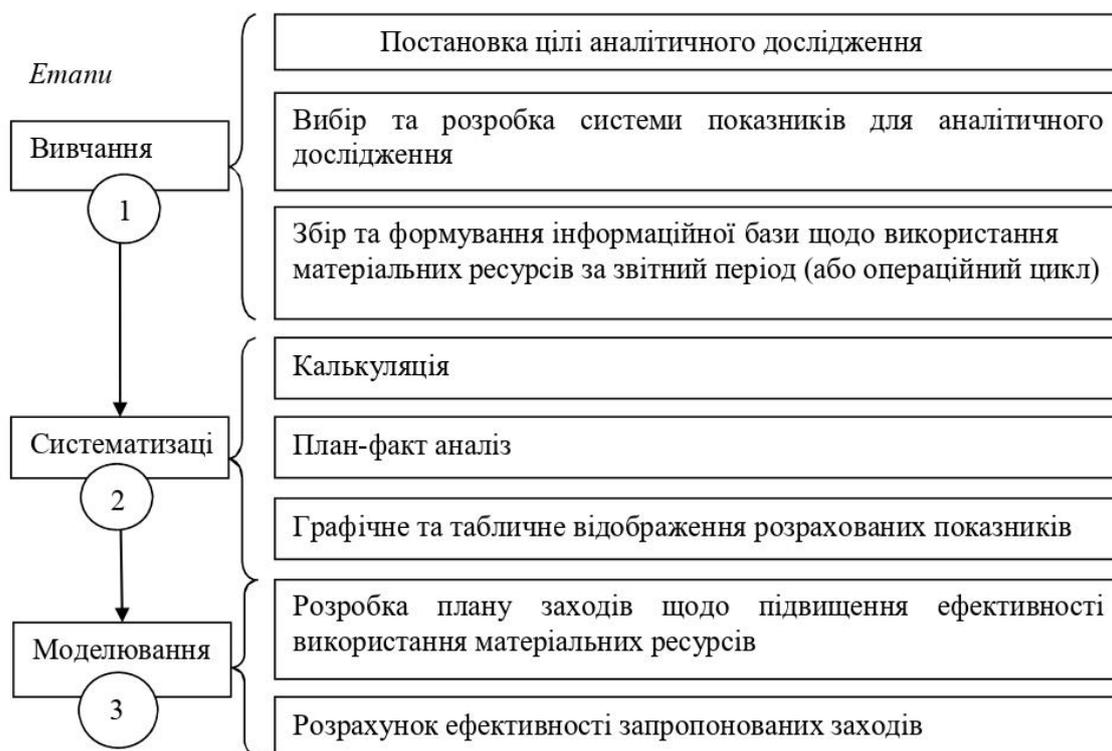

Рисунок 1.8 – Етапи проведення оцінювання ефективності використання матеріальних ресурсів

Ефективність використання відповідних ресурсів протягом календарного року слід оцінювати шляхом вираження часових характеристик у вигляді моделі часового ряду або часових рядів. У розрахунках слід використовувати вартість матеріалів і супутніх ресурсів (витратний метод) та вартість окремих видів ресурсів, зокрема матеріальних (ресурсний метод).

Систему показників ефективності використання матеріальних ресурсів можна відобразити певними характеристиками (рис. 1.9).

Рисунок 1.9 – Систематизація показників ефективності використання матеріальних ресурсів

Наукова література містить значну кількість показників використання матеріальних ресурсів, що пояснюється різноманітністю об'єктів обліку та необхідністю комплексного аналізу на всіх етапах зберігання та споживання.

Розглянемо шість груп показників для оцінювання матеріальних ресурсів, деталізація кожної з яких наведена в таблиці 1.4. [44, 45, 46, 47]

Таблиця 1.4 – Методи оцінювання матеріальних ресурсів

Показник	Економічний зміст
1	2
1. Традиційний метод аналізу використання матеріальних ресурсів	
1.1. Матеріалоемність продукції $M\epsilon = \frac{M}{Q}$	де M – матеріальні витрати; Q – обсяг виготовленої продукції. Показує, скільки матеріальних ресурсів у грошовому вимірі припадає на 1 грн виготовленої продукції
1.2. Матеріаловіддача $M\upsilon = \frac{Q}{M}$	Характеризує, скільки продукції виготовлено на 1 грн матеріальних ресурсів
1.3. Питома вага матеріальних ресурсів в собівартості продукції $dM = \frac{M}{C_v}$	де M – матеріальні витрати; C_v – повна собівартість виготовленої продукції
2. Традиційний метод аналізу забезпеченості виробництва матеріальними ресурсами	
2.1. Загальна потреба підприємства в конкретних видах матеріальних ресурсів	де H_v – потреба на виробництво продукції; H_e – потреба на експериментально-дослідні роботи; H_p – потреба на ремонтні роботи; H_{zn} – потреби на створення планових (в межах нормативів) запасів;

$N_z = N_v + N_e + N_p + N_{zn} + N_k$	N_k – запас (залишок) на кінець планового періоду
--	---

Продовження таблиці 1.4

1	2
2.2. Наявний (фактичний) запас матеріалів $N_z = \frac{Z_z}{B_d}$	де Z_z – залишок матеріалів на складі; B_d – величина середньоденних витрат матеріалів на виробництво. Наявний запас визначається в днях; розрахунок ведеться для всього асортименту виробничих запасів.
2.3. Нормативний запас матеріалів на складі $Z_{zn} = B_d \times D_p$	де B_d – величина середньоденних витрат матеріалів на виробництво; D_p – кількість робочих днів, на які повинен зберігатися запас.
2.4. Індекс виконання норм запасу $I_z = \frac{Z_z}{Z_{zn}}$	Визначається шляхом зіставлення фактичного запасу матеріалів на складі і нормативного запасу.
2.5. Величину надлишку (дефіциту) запасу $\Delta Z = Z_z - Z_{zn}$	Різниця між фактичним запасом і нормативним запасом характеризує величину надлишку (+) або дефіциту (-). Наявність понаднормативних надлишків матеріальних ресурсів негативно впливає на фінансовий стан підприємства
3. Традиційний метод показників ефективності використання основних засобів та обігових коштів підприємства	
3.1. Коефіцієнт зносу $K_z = \frac{Z}{B_n}$	Характеризує частку вартості основних засобів, яку відображено у витратах на виробництво у попередні періоди. Цей коефіцієнт обчислюють як відношення суми накопиченого на певну дату зносу (Z) до первісної вартості основних засобів (B_n) на цю дату
3.2. Коефіцієнт придатності $K_n = \frac{B_z}{B_n} = 1 - K_z$	де B_z – величина залишкової вартості основних фондів підприємства на певну дату. Показує частку ще незношеної вартості основних засобів
3.3. Фондовіддача $\Phi_B = \frac{Q_n}{B_{o.z}}$	Обчислюється як відношення обсягу продукції (товарної, реалізованої або чистої) за період (Q_n) до середньої за цей період вартості основних засобів ($B_{o.z}$) Рівень фондovіддачі характеризує величину виробленої (реалізованої) продукції, що припадає на одну гривню вартості основних засобів підприємства. Позитивною тенденцією динаміки цього показника є зростання.
3.4. Фондомісткість $\Phi_M = \frac{1}{\Phi_B} = \frac{B_{o.z}}{Q_n}$	Є оберненим до фондovіддачі показником
3.5. Фондоозброєність	де $B_{o.z}$ – середньорічна балансова вартість виробничих основних фондів,

$\Phi O = \frac{Bo.3}{CЧP}$	<p><i>CЧP</i> – середньооблікова чисельність робітників або працівників.</p> <p>Фондоозброєність – це показник осначеності праці виробничими основними фондами.</p>
-----------------------------	---

1	2
3.6. Середня тривалість одного обороту $T_{oa} = \frac{t_{nep}}{KB}$	де t_{nep} – кількість календарних днів у періоді, що аналізується KB – оборотність (кількість оборотів) матеріальних запасів. Показує тривалість одного обороту за певний період.
3.7. Оборотність товарно-матеріальних запасів $O_{птмз} = \frac{Cp}{MЗ}$	де Cp – повна собівартість реалізованої продукції за певний період; $MЗ$ – середня величина запасів за період у грошовому виразі. Виражається кількістю оборотів за певний період
4. Система показників і моделювання взаємозв'язку для оцінювання ефективності використання матеріальних ресурсів	
4.1. Плановий коефіцієнт використання: $K_{пл} = \frac{mч}{Mн}$	де $mч$ – чиста вага виробу; $Mн$ – витрати матеріалу за нормами. Показує використання одного виду матеріалу, який витрачається на виробництво одного виду виробу
4.2. Фактичний коефіцієнт використання $Kф = \frac{mч}{Mф}$	де $Mф$ – фактично витрачений матеріал
4.3. Коефіцієнт використання матеріальних ресурсів $Kв = \frac{Mф}{Mн}$	Співвідношення суми фактичних матеріальних витрат з величиною матеріальних витрат, яка розрахована за плановими калькуляціями і фактичним випуском та асортиментом продукції. У випадку перевищення коефіцієнтом одиниці спостерігається перевитрата матеріалів, навпаки – економія матеріальних ресурсів
5. Оцінювання динаміки матеріальних витрат	
5.1. Агрегований індекс питомих витрат за кожним матеріалом $I = \frac{\sum n_{в1} \times Q1}{\sum n_{в0} \times Q0}$	де $n_{в}$ – питомі витрати матеріалу у плановому (0) та звітному (1) періодах; Q – об'єм даного виду продукції у натуральному вираженні у плановому (0) та звітному (1) періодах. Індекс питомих витрат за кожним матеріалом показує питому вагу витрачання сировини та матеріалів на одиницю продукції та їх динаміку. В умовах випуску декількох видів продукції на промисловому підприємстві будується агрегований індекс питомих витрат одного матеріалу.
5.2. Індекс питомих витрат комплексу різних матеріалів на виробництво одиниці продукції $I = \frac{\sum n_{в1} \times Q1 \times \mu0}{\sum n_{в0} \times Q0 \times \mu0}$	де $\mu0$ – планова ціна одиниці матеріалу.

1	2
5.3 Індекс питомих витрат різних видів матеріалів на обсяг реалізованої продукції: $I = \frac{\sum n_{\text{в}1} \times \text{ц}0}{\sum n_{\text{в}0} \times \text{ц}0}$	Включає індекс питомих витрат за кожним матеріалом та індекс питомих витрат комплексу різних матеріалів на виробництво одиниці продукції
6. Оцінювання впливу ефективності використання матеріальних ресурсів на величину матеріальних витрат	
6.1. Ефективність промислових підприємств відповідно до витратного підходу до визначення окупності витрат відосновної діяльності $E_{\text{зосн}} = \frac{P_{\text{осн}}}{Z_{\text{осн}}} \times 100$	де $P_{\text{осн}}$ – прибуток від основної діяльності, тис. грн.; $Z_{\text{осн}}$ – витрати основної діяльності, тис.грн.

Таким чином, важливість ефективного використання матеріальних ресурсів для забезпечення конкурентоспроможності підприємства полягає в тому, що їх грошове вираження визначає реальну та потенційну здатність підприємства виробляти продукцію, яка відрізняється за ціною та якістю від продукції інших виробників [48].

Однак для оптимізації використання фізичних ресурсів необхідно постійно адаптувати існуючі системи управління до сучасних вимог та розробляти інноваційні інструменти, які б забезпечували досягнення цілей на різних рівнях - стратегічному, тактичному та оперативному. Сфера оптимізації системи управління може включати як удосконалення загальної системи та механізмів управління фізичними ресурсами, так і використання інноваційних технологій у будь-якій з її підсистем [49].

Аналіз факторів, що впливають на ефективність використання матеріальних ресурсів підприємства, наведений в таблиці 1.5, дозволив сформулювати систему коригуючих дій, спрямованих на підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві. До основних напрямків даної роботи можна віднести:

Таблиця 1.5 – Аналіз факторів, що впливають на ефективність використання матеріальних ресурсів підприємства

Показник	Фактор впливу	Коригуючі дії
1	2	3
1. Зміна кількості виробленої продукції	Політико-економічна ситуація в країні	Оцінка ризиків та розробка стратегій адаптації виробництва від них
	Конкурентна боротьба на ринку	Маркетингові дослідження ринку. Впровадження інноваційних проектів
	Технології виробництва	Удосконалення технологій виробництва
	Ефективність виробництва	Розробка та впровадження заходів для забезпечення безперервності виробництва
	Постачання матеріальних ресурсів (невідповідної якості або в недостатній кількості)	Робота з постачальниками в напрямку якості. Залучення альтернативних постачальників відповідних матеріальних ресурсів
2. Зміна структури виробництва	Ціни на сировину та матеріали	Укладання довгострокових контактів з фіксованою ціною
	Технологічне переоснащення виробництва	Використання уніфікованого обладнання для різних технологічних процесів
	Сезонність виробництва	Ефективне планування виробництва з урахуванням сезонності. Використання багатофункціонального технологічного обладнання
	Попит	Проведення маркетингових досліджень ринку. Аналіз існуючого попиту та його прогнозування
	Політико-економічна ситуація в країні	Оцінка ризиків та розробка стратегій адаптації виробництва під них
3. Зміна норм витрат матеріалів на одиницю продукції	Якість продукції	Використання ефективних систем управління якістю
	Ефективність процесів виробництва	Встановлення відповідних цільових показників, за допомогою яких проводиться моніторинг ефективності процесів виробництва
	Втрати матеріалів при виробництві	Моніторинг втрат та впровадження заходів для зменшення втрат матеріалів
	Технологія виробництва	Удосконалення технологій виробництва для зменшення витрат матеріалів
	Політико-економічна ситуація в країні	Оцінка ризиків та розробка стратегій адаптації виробництва під них
4. зміна цін на сировину та матеріали	Інфляційні процеси	Аналіз та прогноз можливих тенденцій, розробка стратегій адаптації під них

1	2	3
	Домовленості з постачальниками	Впровадження тендерної системи на регіональному рівні. Укладання довгострокових угод з постачальниками
	Кліматичні умови	Планування виробництва з урахуванням прогнозу впливу кліматичних умов. Проведення регіональних тендерів. Залучення альтернативного постачальника
5. зміна цін на продукцію	Політико-економічна ситуація в країні. Зміни в законодавстві	Оцінка ризиків та розробка стратегій адаптації виробництва під них
	Інфляційні процеси	Аналіз та прогноз можливих тенденцій, розробка стратегій адаптації під них
	Ціни на матеріальні ресурси	Укладання довгострокових контрактів з фіксованою ціною. Залучення альтернативних постачальників
	Попит	Проведення маркетингових досліджень ринку. Аналіз існуючого попиту та його прогнозування
	Технологія виробництва	Удосконалення технологій виробництва для зменшення витрат матеріалів
	Частка ринку	Проведення маркетингових досліджень. Впровадження інновацій. Ефективні системи продажів

- вдосконалення організації виробництва;
- оптимізація матеріально-технічного забезпечення;
- зниження матеріаломісткості продукції за рахунок сучасної технології та вдосконалення конструкції;
- стимулювання економного використання ресурсів;
- використання сучасної (більш економічної) сировини;
- досягнення економії ресурсів за рахунок використання вторинної сировини;
- вдосконалення норм використання матеріальних ресурсів;
- поліпшення використання основних виробничих фондів;
- зміни в типі сировини та матеріалів, котрі підвищують адаптивність технічних процесів до конкретних вимог замовника;

– зміна сфер застосування (розширення або звуження) для оптимізації асортименту продукції з метою економії сировини та енергоресурсів тощо.

Визначення факторів, що забезпечують потреби підприємств в ресурсах є невід’ємним процесом на шляху до створення моделі стратегічного управління ресурсами. В аграрному бізнесі, як і в інших видах діяльності, роль ресурсів є ключовою при веденні господарювання. Тому створення оптимальної факторної моделі управління ресурсами призведе до підвищення ефективності роботи підприємства на всіх етапах процесу виробництва.

Висновок до розділу 1.

В ході дослідження з’ясовано, що поняття «матеріальні ресурси підприємств» можна трактувати по-різному. Коли всі складові матеріальних ресурсів розглядаються комплексно, можна розробити систему управління, яка оптимізує та синергізує використання матеріальних ресурсів на підприємствах. Матеріальні ресурси – це основні та оборотні засоби виробництва, які використовуються (або можуть бути використані) у виробничому процесі та утворюють матеріальну основу підприємств і галузей, що є широким розумінням матеріальних ресурсів. Таким чином, матеріальні ресурси включають машини, будівлі та споруди і матеріали, необхідні для виконання ними виробничих функцій (наприклад, паливо, запасні частини), а також матеріали, необхідні для підтримання засобів праці в робочому стані (наприклад, виробничі будівлі, засоби зв’язку і транспорту), які використовуються не тільки для зберігання товарів і забезпечення матеріальних умов праці.

Залежно від економічної природи матеріальних ресурсів та їх ролі у виробничому процесі, досконала організація, збалансованість, своєчасність та забезпечення підприємства достатніми матеріальними ресурсами визначає ефективність, результативність, екологічну безпеку та конкурентоспроможність його діяльності.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «АГРОФІРМА «ІМ. ДОВЖЕНКА»

2.1. Аналіз стану та перспектив розвитку агропромислового комплексу в Україні

Аграрний сектор є важливим стратегічним сектором національної економіки України, що підтримує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність країни. Аграрний сектор забезпечує зайнятість значної частини сільського населення країни.

Хоча аграрний сектор забезпечує населення споживчими товарами і тривалий час зберігає позитивне зовнішньоторговельне сальдо, його економічний потенціал використовується не повністю. Тому важко переоцінити важливість подолання проблем, які виникли в розвитку аграрного сектору в останні роки.

Сталий економічний розвиток агропромислового комплексу, його роль і місце в національній економіці стали центром уваги керівників держави та науковців, адже всі розуміють, що питання продовольчого забезпечення та продовольчої незалежності є запорукою соціальної стабільності та національної незалежності в Україні. Світова фондова та фінансово-економічна криза посилила актуальність цього питання.

У нинішніх економічних умовах більшість сільськогосподарських виробників не конкурують між собою і працюють в умовах переробників та монополістичної торгівлі. Тому роль держави в цьому процесі можна розділити на три напрямки: по-перше, створення сприятливого конкурентного середовища; по-друге, регулювання конкуренції на внутрішньому продовольчому ринку; по-третє, підтримка конкурентоспроможності

вітчизняних виробників на зовнішніх ринках. Згідно зі Звітом про глобальну конкурентоспроможність Всесвітнього економічного форуму за 2019 рік, Україна посідає 85-е місце зі 141 країни, що брали участь у дослідженні. Шрі-Ланка посідає 84-те місце, а Молдова – 86-те. Порівняно з попереднім звітом Україна опустилася на дві позиції. У 2019 році Сінгапур, США та Гонконг були серед країн з найвищим рейтингом. Найменш конкурентоспроможними країнами виявилися Ємен і Чад, які посіли 140-е і 141-е місця відповідно. Географічні сусіди України перебувають у значно кращому становищі: Польща – 37-е місце, Словаччина – 42-е, Угорщина – 47-е і Румунія – 51-е. Рейтинг Білорусі не розраховується. Україна посідає досить високі позиції за такими субіндексами: розмір ринку – 47 місце, навички – 44 місце, товарний ринок – 57 місце, інфраструктура – 57 місце [50].

Макроекономічна стабільність посіла 133-тє місце, показники фіскальної ефективності опустилися на 19 позицій зі 117-ї до 136-ї, інституції - зі 104-ї, а послуги охорони здоров'я - з 92-ї до 101-ї (табл.2.1).

В умовах галузевої роз'єднаності та погіршення бізнес-середовища промисловості політичні та економічні трансформації останніх років спотворили макроекономічну галузеву структуру та закріпили роль сільського господарства як провідної галузі. Внутрішній ВВП на рівні 15-20% на рік та експорт понад 40% (досягнувши 47,7% у 2019 році) забезпечують стабільні валютні надходження в умовах значного державного боргового навантаження. Однак внутрішні проблеми, дисбаланси між сільськогосподарським виробництвом та переробними галузями, низька продуктивність праці в різних організаційно-правових формах практично нівелювали поняття агропромислового комплексу. Натомість спостерігається чітка орієнтація на сировинну складову вітчизняного сільського господарства. У той час як більшість розвинених країн експортують 38% готової продукції і менше 62% сировини, в Україні ця частка коливається від 8 до 92%.

Таблиця 2.1 – Проблемні показники підіндексів з найнижчим рейтингом України у 2019 р.[51, 52]

Інституції (місце)	Фінансова система (місце)	Макроекономічна стабільність	Охорона здоров'я (місце)
Організована злочинність (110)	Фінансування малих і середніх підприємств (112)	Інфляція (131)	Очікувана тривалість здорового життя, років (100)
Тероризм (132)	Надійність банків (131)	Динаміка боргу (114)	
Соціальний капітал (118)	Частка безнадійних позик у загальному обсязі позик (139)		
Незалежність суддів (105)	Ринкова капіталізація, % ВВП (112)		
Стабільність політики уряду (115)	Нормативний капітал банків у % до сукупних зважених за ризиком активів (120)		
Рівень корупції (104)			
Захист прав інтелектуальної власності (118)			
Права власності (128)			
Сила стандартів аудиту та звітності (118)			

Такі обмежені можливості перешкоджають використанню передових технологій у сільськогосподарському виробництві та покращенню кількісних і якісних показників врожаю [53].

Крім того, експорт сільськогосподарської продукції аграріями має сировинну спрямованість, характеризується низькою доданою вартістю та значною мірою залежить від ринкової кон'юнктури. За даними Державної служби статистики України, соняшникова олія становить значну частку аграрного експорту з оборотом 4,1 млрд доларів США у 2018 році. Це значна частка в експорті сільськогосподарської продукції. Вітчизняні аграрії займають провідні позиції серед експортерів кукурудзи, пшениці, ячменю, сої, соняшникового шроту та олії завдяки таким конкурентним перевагам, як сприятливі ґрунтово-кліматичні умови та географічне розташування.

Основними експортними товарами є зернові (кукурудза, пшениця та ячмінь), олійні (соя) та продукція птахівництва. На частку таких товарів припадає 81% від загальної вартості аграрного експорту [54].

Таким чином, за останні роки зовнішньоекономічна активність агропромислового сектору зросла, але для збереження цієї тенденції в майбутньому необхідно активно працювати над формуванням конкурентних переваг українського сільського господарства та сприяти розвитку сільських територій відповідно до міжнародних практик. Також необхідно поступово змінювати напрямок торгівлі з експорту сировини на торгівлю продукцією з високою доданою вартістю. Для ефективної інтеграції вітчизняних аграріїв у міжнародну економічну арену урядам необхідно створити умови для підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції. Для цього необхідно проаналізувати і застосувати досвід розвинених країн та адаптувати його до реалій розвитку і функціонування агропромислового комплексу України. Більшість розвинених країн використовують різні системи ціноутворення для стимулювання конкурентоспроможності та захисту сільськогосподарських виробників. У США лише виплати фермерам на підтримку цінової політики становлять близько 17 млрд. доларів США на рік, а державні субсидії американським фермерам – 60 млрд. доларів США. Позитивним моментом є те, що уряд пропонує американським фермерам два варіанти підтримки збуту їхньої продукції. Фермери мають право обирати комерційні програми підтримки на власний розсуд. Це страхування від обвалу цін (PLC) та страхування сільськогосподарських ризиків (ARC), які гарантують компенсацію, якщо ціни на сільськогосподарські культури впадуть нижче прогнозованого рівня.

Європейські фермери отримують лише частину свого доходу від ринкових цін, решту виплачує держава - близько 40% загального бюджету виділяється на підтримку аграрного сектору. Французький уряд виділяє близько 40 мільярдів євро на рік на підтримку фермерів. Французькі фермери мають доступ до пільгових кредитів, причому кредити надаються під 3-4% річних на

поліпшення сільськогосподарської техніки і близько 7% річних на купівлю землі [55]. Наразі ситуація з підтримкою аграрного сектору виглядає наступним чином.

Так, державна підтримка аграріїв через бюджет у 2021 році може сягнути 4,7 млрд грн порівняно з 3,9 млрд грн у 2020 році. Розподіл коштів виглядає наступним чином: фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів - 1,2 млрд грн (2020 рік - фінансова підтримка розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства: 450 млн євро (2020: 290 млн євро); фінансова підтримка розвитку фермерських господарств та сільськогосподарських кооперативів. Підтримка: 200 млн євро (2020: державна субсидія 322,9 млн євро). Загалом державна підтримка розвитку тваринництва та агропереробки склала 1,1 млрд грн порівняно з 1,03 млрд грн минулого року [56]. З точки зору фермерів, державні заходи з підтримки сільського господарства є недостатніми. Наприклад, Керсанюк зазначає, що передбачена в бюджеті на 2019 рік фінансова підтримка на гектар ріллі становить близько 22 доларів США, тоді як у країнах ЄС - 1,5 долара США; у США - 931,7 долара США, Туреччині - 839,2 долара США, Україні - 492,4 долара США, Туреччині - 121,8 долара США. Тому варто звернути увагу на досвід розвинених країн у створенні та використанні механізмів підтримки фермерів, які мають на меті забезпечення конкурентних переваг.

Відомо, що для підвищення конкурентоспроможності, перш за все, необхідно використовувати та застосовувати в господарській діяльності інноваційні технології та розробки, які можуть забезпечити низку конкурентних переваг. Наукове середовище в Україні є складним і гальмує процес створення конкурентоспроможного виробництва на інноваційній основі. Аграрії країни все частіше шукають інновації для досягнення комерційного успіху та розширення свого технологічного потенціалу; О. Гончаренко стверджує, що «загальним пріоритетом інноваційного розвитку аграрної галузі сьогодні є сприяння задоволенню попиту споживачів на дешевші та якісніші продукти харчування вітчизняного виробництва». Продуктові інновації, що

сприяють розвитку більш доступних та якісних продуктів харчування вітчизняного виробництва, «повинні враховувати енерго- та ресурсозберігаючі технології виробництва, аграрні інновації, що покращують екологічну ситуацію, інновації, що підвищують надійність та ефективність сільськогосподарської техніки, а також технології зберігання та переробки сільськогосподарської сировини та готової продукції» [57]. Іншими словами, ці інновації є основним підґрунтям для отримання виробниками конкурентних переваг.

Україна опустилася з 131 на 133 місце за макроекономічними показниками та з 58 на 60 місце за інноваційним потенціалом [51].

Наразі вона посідає 60 місце [2]. Так, позиція України за субіндексом інноваційної спроможності Аналітичного звіту за 2019 рік відповідає 60-му місцю, а за субіндексом впровадження ІКТ вона опустилася на одну сходинку до 78-го місця (табл. 2.2) [50].

Для того, щоб інноваційна діяльність в агропромисловому комплексі була активною та ефективною, необхідно враховувати вплив чотирьох груп факторів: економіко-технологічних, правових, організаційно-управлінських, соціально-психологічних. Однак без ефективних організаційно-економічних механізмів освоєння наукових результатів у сільському господарстві неможливо отримати вигоду від усіх груп факторів.

Світовий досвід становлення та розвитку підприємництва доводить, що створення конкурентоспроможного виробництва неможливе без інвестицій в інноваційні технології.

Однією з головних перешкод на шляху економічного зростання та розвитку вітчизняних підприємств є повільний процес інноваційної трансформації.

Наразі багато вітчизняних підприємств характеризуються застарілими технологіями та виробничими фондами, низькою кваліфікацією персоналу, низькою продуктивністю праці і, як наслідок, недостатнім обсягом інвестицій та оборотного капіталу.

Таблиця 2.2 – Складові підіндексів «Інноваційна спроможність», «Впровадження ІКТ» для України у 2018-2019 рр.[58]

Інноваційна спроможність			Впровадження ІКТ		
Показник	Ранг 2018	Ранг 2019	Показник	Ранг 2018	Ранг 2019
Різноманітність робочої сили	62	59	Мобільно-стільникові телефонні підписки (на 100 чол.)	33	60
Стан розвитку кластерів	106	96	Мобільні широкопasmові підписки (на 100 чол.)	105	109
Міжнародні спільні виходи (заявки/млн. населення)	56	55	Підписки на широкопasmовий Інтернет (на 100 чол.)	66	68
Співпраця з багатьма зацікавленими сторонами	56	58	Підписки на оптоволоконний Інтернет (на 100 чол.)	38	46
Наукові публікації Н індекс	50	50	Інтернет користувачі (% населення)	83	84
Патентні заявки (заявки/ млн населення)	62	62			
Витрати на дослідження і розробки (% ВВП)	56	67			
Якість дослідних інституцій	44	44			
Вимогливість покупця	74	65			
Заявки на торгові марки (заявки/ млн. населення)	60	59			

Академіки Дядик Т.В., Даниленко В.І. та Боровик Т.В. у своїй роботі стверджують, що «низький рівень інвестицій в Україні ускладнюється низькою кредитоспроможністю банків-кредиторів, відтоком капіталу з країни, зниженням платоспроможного попиту населення та підприємств, незадовільним фінансовим станом останніх. Українські підприємства не мають достатнього інвестиційного потенціалу і продовжують здійснювати екстенсивні (ремонт і модернізацію існуючих потужностей та обладнання) інвестиції замість інтенсивного розвитку економіки (впровадження передових технологій)» [59].

Як наслідок, вони не можуть розвивати повноцінні партнерські відносини на зовнішніх ринках. Конкурентний простір для вітчизняних аграріїв звужується, і вони не можуть розширити ринки збуту.

Слід також звернути увагу на труднощі із залученням іноземних інвесторів в аграрний сектор через непослідовність і непередбачуваність політичних і законодавчих заходів. Нормативно-правова база в деяких секторах є застарілою і несе в собі корупційні ризики через невизначеність і непрозорість процедур. За роки незалежності Україна неодноразово змінювала умови для інвестиційної діяльності нерезидентів. При цьому нове законодавство часто скасовує або змінює попереднє, а також спостерігаються різні дії з боку ключових урядових відомств. Загалом відбувається маніпулювання правовим простором, що є недопустимим на цивілізованих ринках [52].

Глобалізація ринків, додаткові можливості отримання прибутку, подальшого розвитку та забезпечення конкурентоспроможності власних підприємств роблять все більш актуальним вихід сільськогосподарських підприємств на зовнішні ринки. Головною особливістю українського аграрного ринку на сьогодні є те, що виробничі потужності значно перевищують фактичний рівень виробництва [60].

Дослідження Соколовської В.В. свідчить про те, що при розробці стратегії виходу на зовнішні ринки для конкретних сільськогосподарських підприємств необхідно здійснити наступні кроки: 1) визначити продуктового лідера для виходу на зовнішні ринки; 2) обрати узгоджену експортну стратегію («конкурувати за лідера»); 3) зібрати інформацію про вихід ключових виробників на зовнішні ринки. На основі зібраної інформації створити портфель стратегій для подальшої реалізації [61].

Слід враховувати особливості формування кон'юнктури світового ринку, які значною мірою залежать від впливу природних факторів, таких як сезонність, кліматичні умови та ймовірність стихійних лих, а також зміну структури попиту, пов'язану з альтернативним використанням

сільськогосподарської продукції, такої як зернові, цукор, олійні культури та рослинні олії, для задоволення потреб швидкозростаючої біопаливної індустрії. Формування зовнішньоекономічних стратегій для сільськогосподарських підприємств є складним.

Окрім традиційних заходів зі стимулювання економічного зростання агропродовольчого виробництва, стратегія передбачає нові адресні заходи державної підтримки. Серед них - заходи із залучення інвестицій для технологічного переоснащення та модернізації виробництва, реалізації перспективних виробничих та інвестиційних проектів загальнодержавного та стратегічного значення на основі розвитку державно-приватного партнерства. Це дозволить збільшити масштаби впровадження передових наукомістких технологій, забезпечити високі темпи зростання виробництва, у тому числі інноваційного, та наростити експортні продажі агропродовольчої продукції [62].

Завдяки сприятливим ґрунтово-кліматичним умовам вітчизняні аграрії посідають важливе місце серед експортерів кукурудзи (4 місце), пшениці (9 місце), сої (6 місце), ячменю (4 місце), меду (8 місце), соняшnikової макухи (2 місце) та соєвої олії (11 місце), а Україна є світовим лідером з експорту соняшnikової олії [63]. Для утримання ринкових позицій в умовах жорсткої конкуренції на зовнішніх ринках необхідно створювати стійкі конкурентні переваги. Конкуренція на ринках сільськогосподарської продукції стає все більш жорсткою. За останнє десятиліття світова торгівля сільськогосподарськими товарами зросла приблизно в 1,5 рази, досягнувши 1,5 трильйона доларів США. Однак основні експортні товари, такі як пшениця, ячмінь і кукурудза, не є лідерами зростання світової торгівлі сільськогосподарською продукцією. Це означає, що вітчизняним сільгоспвиробникам необхідно вивчати зміни на світовому ринку, аналізувати поведінку конкурентів та розвивати перспективні напрямки експорту високоцінної продукції масового виробництва. Особливо перспективним є розвиток експорту овочів, яловичини, фруктів, горіхів, меду, ріпаку, часнику,

гірчиці та сорго. Вітчизняні виробники мають високий потенціал для створення стійкої конкурентоспроможності цих продуктів. Оскільки Україна прагне брати активну участь у міжнародних економічних відносинах, до забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств висуваються нові вимоги.

Проблема забезпечення та постійного підвищення конкурентоспроможності вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників пов'язана з процесом економічної глобалізації та особливостями соціально-економічного розвитку України. Інтеграція української економіки в міжнародний економічний простір відкриває для аграріїв нові ринки збуту, доступ до сучасних технологій виробництва, доступ до інвестицій тощо. Однак для налагодження повноцінного партнерства з іншими учасниками міжнародної економічної арени необхідно подолати основні перешкоди, які заважають Україні взаємодіяти з глобальним світом. До таких перешкод належать технологічне та інформаційне відставання, непослідовне проведення економічної лібералізації, незавершеність законодавчої бази, глибокий розрив між елітою та масами, що проявляється у зростанні бідності та безробіття, посиленні корупції, недостатність внутрішніх стимулів для впровадження інновацій, високий рівень тінізації економіки [64, 65,66,67].

Подолання цих перешкод сприятиме чіткому визначенню місця і ролі України на світовій арені та прискоренню інтеграційних процесів. Тому Україна активно висловлює свою максимальну рішучість інтегруватися на світовій арені якнайшвидше. В іншому випадку вона може залишитися пасивним об'єктом для реалізації глобальної політики не лише розвинутих країн, але й країн, що розвиваються [68].

Водночас, викривлення ринкових відносин, за яких продовольча інфляція значно перевищує загальну інфляцію, призводить до скорочення реальних ресурсів населення. При цьому відпускні ціни сільськогосподарських товаровиробників є значно нижчими за роздрібні ціни на сільськогосподарську продукцію та продовольство. Це збільшує потребу в прямій фінансовій

підтримці сільськогосподарського виробництва. Тимчасові дотації на одиницю реалізованої продукції або на одиницю реалізованої худоби могли б компенсувати виробникам їхні втрати та утримати виробництво молочного та м'ясного скотарства принаймні на критично низькому рівні.

Таким чином, для того, щоб конкурувати на зовнішніх аграрних ринках, вітчизняним сільськогосподарським виробникам необхідно розширювати асортимент продукції, що виробляється, сприяти технологічним інноваціям та модернізації виробництва, використовувати відповідну державну фінансову підтримку та іноземні інвестиції, а також впроваджувати та дотримуватись міжнародних стандартів якості.

2.2. Організаційно-правові основи діяльності підприємства

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка».

Підприємство має статус юридичної особи, код ЄДРПОУ: 03770394.

Компанія ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» зареєстрована за юридичною адресою Україна, 38030, Полтавська обл., Миргородський р-н, село Яреськи, вул. Козацький шлях, будинок 29. Керівником компанії є Жилін Сергій Вікторович.

«Агрофірма імені Довженка» – це структурний підрозділ потужного агропромхолдингу ТОВ «Фірма «Астарта-Київ», до складу якого увійшло 2009 року.

Виробничі потужності підприємства розташовані в Полтавській області. ТОВ «Агрофірма ім. Довженка» розташоване у мальовничому селі Яреськи Шишацького району. Нині у обробітку агрофірми 45 тисяч гектарів орних земель у Гадяцькому, Диканському, Зіньківському і Шишацькому районах Полтавщини. Агрофірма ім. Довженка є прямим роботодавцем майже для двох тисяч працівників.

Основна діяльність – сільськогосподарське виробництво, виробництво кормів та молочне тваринництво.

Компанія зарекомендувала себе як зростаюча, ефективна, а також надійний партнер і постачальник.

Агрофірма ім. Довженка успішно розвиває рослинницьку галузь. Стратегічними культурами в агрофірмі є цукровий буряк і соя, та окрім них вирощує озиму пшеницю, ячмінь, кукурудзу, соняшник.

Одним із пріоритетних напрямків роботи агрофірми є галузь тваринництва, зокрема молочний бізнес. На сьогодні майже всі ферми агрофірми реконструйовані, встановлено сучасне обладнання, створені належні умови для персоналу. Щороку підвищується продуктивність тварин та покращується якість молока. Загалом, у агрофірмі ім. Довженка утримується 13,5 тисяч голів великої рогатої худоби, з них майже 7 тисяч дійних корів, які утримуються на 12 молочнотоварних фермах. Нині агрофірма виробляє 50% молока агропромхолдингу АСТАРТА та 13% молока Полтавщини. Продукт, що реалізує агрофірма, йде «екстра» та вищим ґатунком. У 2016 р. посіла 4-е місце з результатом 85,19 балів у Топ-10 найкращих агрокомпаній за фінансовими показниками.

Товариство з обмеженою відповідальністю «Агрофірма «ім. Довженка» створено відповідно рішення засновника, державну реєстрацію проведено 30 травня 2005 року (номер запису у держаному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців 03770394) та є резидентом України.

Основним документом, що регламентує діяльність підприємства є статут. Основні характеристики діючого підприємства систематизовано у таблиці 2.3.

Підприємство є юридичною особою. Підприємство набуває прав та обов'язків юридичної особи з дати включення його до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців.

Товариство утворене виключно як господарське і здійснює підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між власниками. Таким чином, основна мета товариства – отримання

Таблиця 2.3 – Основні організаційно-правові характеристики ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка»

Критерій	Характеристика
Повна назва підприємства	
українською	Товариство з обмеженою відповідальністю «Агрофірма «ім. Довженка»
англійською	Additional Liability Company «Dovzhenka Agrofirma»
Скорочена назва	
українською	ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка»
англійською	ALD «Dovzhenka Agrofirma»
Юридична адреса	
українською	38030, Україна, 38030, Полтавська обл., Миргородський р-н, село Яреськи, вул.Козацький шлях, будинок 29
англійською	38030, Ukraine, 38030, Poltava region, Myrhorod district, Yaresky village, Kozatskyi Shlyach street, building 29
Номер та дата державної реєстрації	Дата державної реєстрації: 30.05.2005 Дата запису: 30.05.2005 Номер запису: 15831230000000095
Форма власності	Приватна
Організаційно-правова форма	товариство з обмеженою відповідальністю
Установчі документи	Статут
Розмір статутного фонду	40 000 000 грн. (станом на 31.12.2022 р.)
Вищий орган управління	Загальні збори учасників
Виконавчий орган управління	Дирекція: генеральний директор, заступник генерального директора, члени дирекції
Орган нагляду товариства	Наглядова рада
Основний вид діяльності	Сільське господарство

прибутку на користь учасників ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка».

Основною метою компанії є:

- вирощування, заготівля, перероблення та реалізація сільськогосподарської продукції, а саме продукції рослинництва та тваринництва;
- виробництво продукції тваринництва, зокрема молочної продукції
- розведення тварин, розведення великої рогатої худоби, розведення та відгодівля свиней;
- виробництво комбікормів та інших кормових добавок;

- організація внутрішніх та міжнародних перевезень вантажів;
- зовнішньоекономічна та інша пов'язана з нею діяльність, що не суперечить законодавству України.

Види діяльності ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» визначені у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Види діяльності ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка»

Види діяльності товариства	КВЕД 01.50 Змішане сільське господарство КВЕД 01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур КВЕД 01.13 Вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів КВЕД 01.19 Вирощування інших однорічних і дворічних культур КВЕД 01.41 Розведення великої рогатої худоби молочних порід КВЕД 01.42 Розведення іншої великої рогатої худоби та буйволів КВЕД 01.43 Розведення коней та інших тварин родини конячих КВЕД 01.45 Розведення овець і кіз КВЕД 01.46 Розведення свиней КВЕД 01.49 Розведення інших тварин КВЕД 01.61 Допоміжна діяльність у рослинництві КВЕД 01.62 Допоміжна діяльність у тваринництві КВЕД 01.63 Післяурожайна діяльність КВЕД 01.64 Оброблення насіння для відтворення КВЕД 10.11 Виробництво м'яса КВЕД 10.41 Виробництво олії та тваринних жирів КВЕД 10.61 Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості КВЕД 10.71 Виробництво хліба та хлібобулочних виробів; виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок нетривалого зберігання КВЕД 10.73 Виробництво макаронних виробів і подібних борошняних виробів КВЕД 10.81 Виробництво цукру КВЕД 10.91 Виробництво готових кормів для тварин, що утримуються на фермах КВЕД 46.71 Оптова торгівля твердим, рідким, газоподібним паливом і подібними продуктами КВЕД 49.41 Вантажний автомобільний транспорт КВЕД 52.10 Складське господарство КВЕД 36.00 Забір, очищення та постачання води КВЕД 02.20 Лісозаготівлі КВЕД 16.10 Лісопильне та стругальне виробництво КВЕД 70.22 Консультування з питань комерційної діяльності й керування КВЕД 71.11 Діяльність у сфері архітектури КВЕД 71.12 Діяльність у сфері інжинірингу, геології та геодезії, надання послуг технічного консультування в цих сферах
----------------------------	---

Профіль підприємства:

1. Рослинництво

45 тис. га орної землі у Гадяцькому, Диканському, Зіньківському та Шишацькому районах Полтавщини. Профільні культури – цукрові буряки, соя, озима пшениця, ячмінь, кукурудза, соняшник.

2. Тваринництво

Працює 14 молочних ферм. Більше 13 тис. голів великої рогатої худоби, їх майже 7 тис. дійних корів. Навесні 2017 р. агрофірма відкрила новий кормоцентр у рамках реорганізації системи управління молочними фермами.

3. Цукрове виробництво

Займається виробничий підрозділ «Яресківський цукровий завод». У 2017 р. підприємство експортувало 22,9 тис. т.

Головна місія підприємства – насичення ринку високоякісною продукцією власного виробництва.

Усі види діяльності, які згідно із законодавством потребують спеціальних дозволів чи ліцензій, здійснюються Підприємством лише після їх отримання.

Для визначення виробничого потенціалу вважаємо за необхідне проаналізувати динаміку складу та структури обсягів реалізації, представлену в таблиці 2.5.

Аналіз показників таблиці 2.5 свідчить про збільшення загального обсягу реалізації продукції, а саме на 200,6 млн. грн. або 11,2%, що безумовно вважається позитивним показником діяльності підприємства (рис. 2.1). Ця зміна зумовлена в основному зростанням обсягів продукції тваринництва, яка збільшилася на 160,26 млн. грн. або 34,6. Значне збільшення обсягів реалізації продукції спостерігається по вирощуванню зернових культур – +101,13 млн. грн. або +8,17% протягом досліджуваного періоду. Обсяг реалізації продукції допоміжної діяльності у рослинництві, навпаки, зменшився на 62,42 млн. грн. або 71,7%. Зміни інших видів діяльності були менш вагомими.

Таблиця 2.5 – Аналіз обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг за видами економічної діяльності ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

Види економічної діяльності	Обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг						Відхилення			
	2019 рік		2020 рік		2021 рік		2021 – 2019		2021 – 2020	
	тис. грн.	питома вага, %	тис. грн.	питома вага, %	тис. грн.	питома вага, %	у сумі	у стр-рі	у сумі	у стр-рі
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Усього по підприємству	1791553,9	100	1708303	100	1992108	100	+200554,1	х	+283805	х
У тому числі з видами економічної діяльності										
Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур	1237773,2	69,09	1186981,6	69,48	1338904	67,21	+101130,8	-1,88	+151922,4	-2,27
Розведення великої рогатої худоби молочних порід	463204,7	25,85	506234,7	29,63	623468,4	31,30	+160263,7	+5,44	+117233,7	+1,66
Розведення інших тварин	298,7	0,02	1541,7	0,09	109,9	0,01	-188,8	-0,01	-1431,8	-0,08
Допоміжна діяльність у рослинництві	87055,4	4,86	11259,4	0,66	24639	1,24	-62416,4	-3,62	+13379,6	+0,58
Виробництво м'яса	43	0,00	12	0,00	5,4	0,00	-37,6	–	-6,6	–
Виробництво цукру	1855	0,10	–	–	–	–	-1855	-0,10	–	–
Виробництво готових кормів для тварин, що утримуються на фермах	181,7	0,01	123,4	0,01	1277,3	0,06	+1095,6	+0,05	+1153,9	+0,06
Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин	1142,2	0,06	2150,2	0,13	3704	0,19	+2561,8	+0,12	+1553,8	+0,06

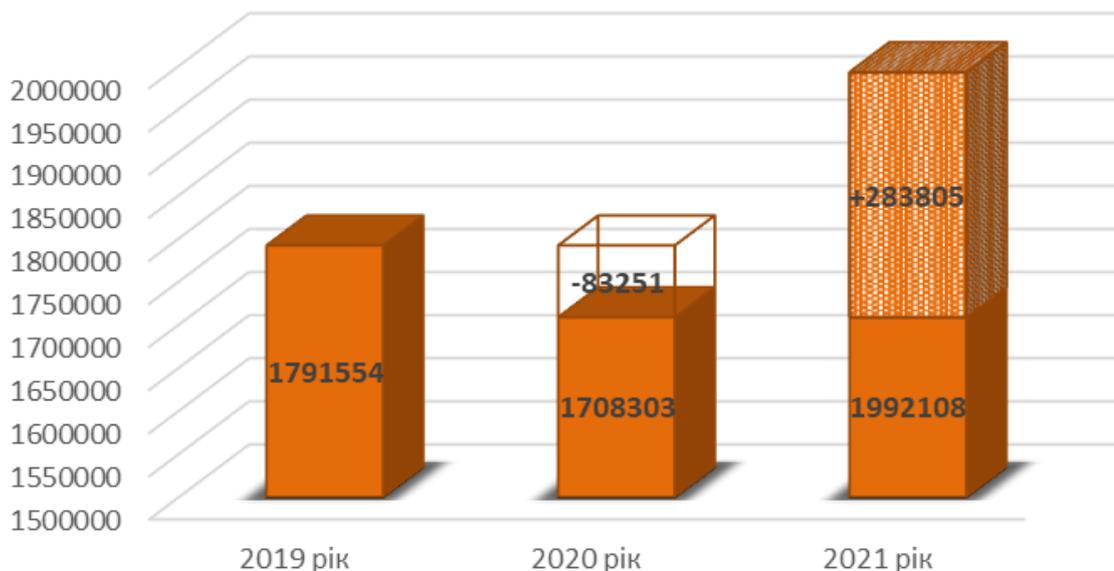

Рисунок 2.1 – Динаміка обсягів реалізації
ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» у 2019-2021 рр., тис.грн

Щодо структури обсягів реалізації (рис. 2.2), то найбільшу питому вагу займає вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур: протягом досліджуваного періоду його доля хоч і зменшилась з 69,09% у 2019 році до 67,21% у 2021 році, проте займає головну роль в структурі виробництва та реалізації продукції. Також значну вагу займає розведення великої рогатої худоби молочних порід, доля якого у структурі Аналіз показників таблиці 2.5 свідчить про збільшення загального обсягу обсягів реалізації збільшилась з 25,85% у 2019 році до 31,3% у 2021 році. Питома вага інших видів діяльності підприємства є незначною.

Підприємство здійснює свою діяльність відповідно до законодавства та Статуту.

Підприємство не може бути засновником іншої юридичної особи.

Підприємство має самостійний баланс, розрахунковий, валютний та інші рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням, а також може мати товарний знак, який реєструється відповідно до законодавства.

Підприємство несе відповідальність за своїми зобов'язаннями лише коштами, що є в його розпорядженні, згідно із законодавством.

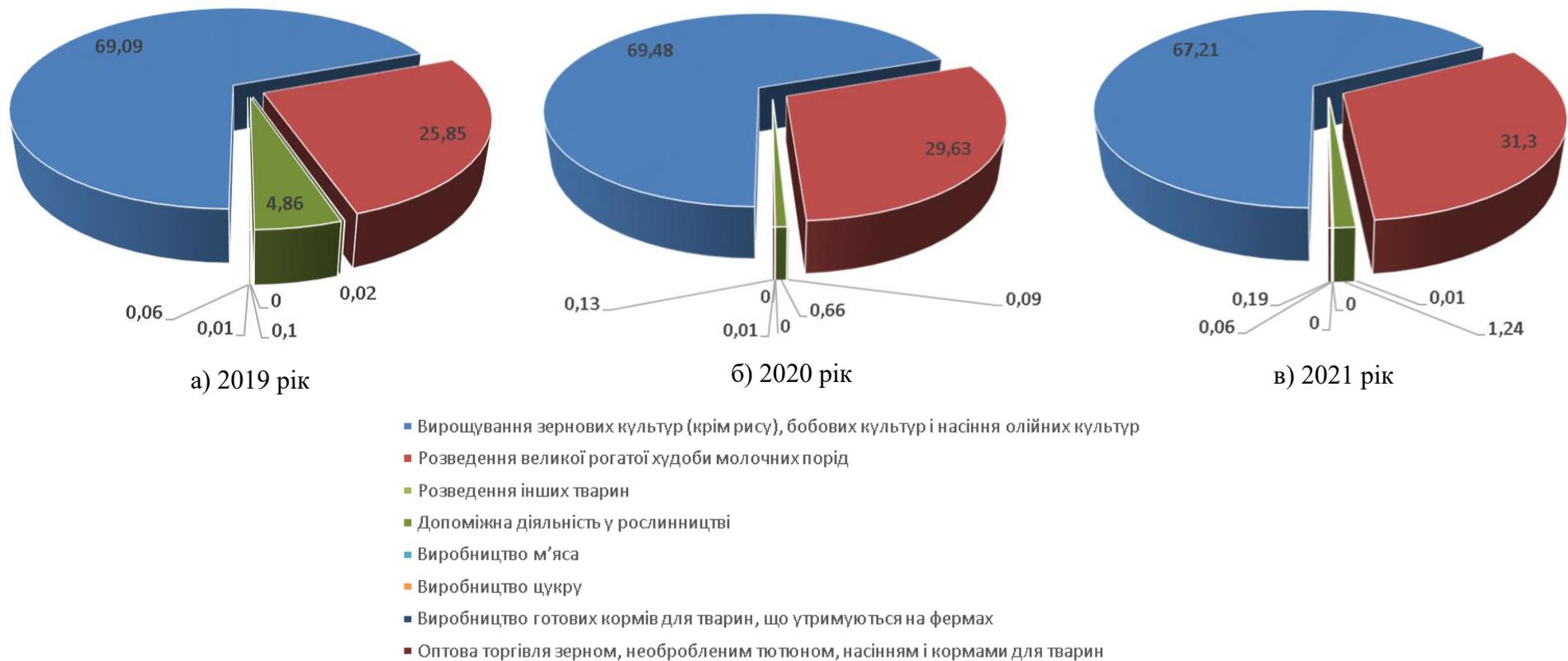

Рисунок 2.2 – Структура обсягів реалізованої продукції за видами економічної діяльності
ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр., %

Підприємство не несе відповідальності за зобов'язаннями держави та Уповноваженого органу управління.

Підприємство має право укладати угоди, набувати майнових та немайнових прав, нести відповідальність, бути позивачем і відповідачем у суді відповідно до законодавства.

Майно Підприємства є державною власністю і закріплюється за ним на праві оперативного управління.

Майно Підприємства становлять виробничі і невиробничі засоби, а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі Підприємства.

Підприємство здійснює володіння, користування землею та іншими природними ресурсами відповідно до мети своєї діяльності згідно із законодавством.

Збитки, завдані Підприємству в результаті порушення його майнових прав громадянами, юридичними особами і державними органами, відшкодовуються Підприємству відповідно до закону.

Підприємство створює за рахунок прибутку спеціальні (цільові) фонди, призначені для покриття витрат, пов'язаних з його діяльністю:

- амортизаційний фонд;
- фонд розвитку виробництва;
- фонд споживання (оплати праці); резервний фонд;
- інші фонди.

Фонд розвитку виробництва створюється за рахунок коштів відрахувань від чистого прибутку в порядку, передбаченому законодавством. Кошти фонду використовуються для розвитку матеріально-технічної бази Підприємства. Спрямування коштів фонду визначається кошторисом.

Фонд споживання (оплати праці) створюється в розмірах, які визначаються згідно із законодавством.

Джерелом формування фінансових ресурсів Підприємства є прибуток (дохід), амортизаційні відрахування, кошти, одержані від продажу цінних паперів, безоплатні або благодійні внески членів трудового колективу,

підприємств, організацій, громадян та інші надходження (включаючи централізовані капітальні вкладення та кредити).

Використання фондів здійснюється відповідно до фінансового плану Підприємства.

Підприємство має право:

– самостійно планувати свою діяльність, визначати стратегію та основні напрями своєї роботи відповідно до стратегічного плану розвитку Підприємства, затвердженого Уповноваженим органом управління;

– реалізовувати свою продукцію, послуги, залишки від виробництва за цінами, що формуються відповідно до умов економічної діяльності, а у випадках, передбачених законодавством;

– придбавати, випускати та реалізовувати цінні папери відповідно до законодавства;

– утворювати філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи з можливістю відкриття поточних і розрахункових рахунків та затверджувати положення про них;

– обирати предмет договору, визначати зобов'язання, будь-які інші умови господарських взаємовідносин, що не суперечать законодавству;

– об'єднуватися з іншими суб'єктами господарювання в корпорації, концерни, асоціації та консорціуми в установленому законодавством порядку.

Підприємство зобов'язане:

– забезпечувати своєчасну сплату податків та інших відрахувань згідно із законодавством;

– виконувати норми і вимоги щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки;

– здійснювати бухгалтерський, оперативний облік і вести фінансову та статистичну звітність згідно із законодавством;

– дотримуватися фінансової дисципліни;

– створювати належні умови для високопродуктивної праці, забезпечувати додержання законодавства про працю, правил та норм охорони праці, техніки безпеки, соціального страхування;

– проводити інвентаризацію належного йому майна для забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку, фінансової звітності та статистичної інформації згідно із законодавством;

– додержуватися вимог законодавства про державну таємницю;

– надавати Уповноваженому органу управління інформацію щодо діяльності Підприємства.

У разі порушення Підприємством законодавства про охорону навколишнього природного середовища його діяльність може бути обмежена, тимчасово заборонена або припинена відповідно до законодавства.

Основним показником фінансових результатів господарської діяльності Підприємства є прибуток.

Прибуток Підприємства формується за рахунок надходжень від провадження господарської діяльності після покриття матеріальних та прирівняних до них витрат, витрат на оплату праці, сплати відсотків за кредитами банків, сплати передбачених законодавством податків та інших платежів до бюджету, відрахувань до цільових та інших фондів, залишається у повному його розпорядженні та використовується відповідно до законодавства.

Прибуток Підприємства визначається шляхом зменшення суми валового доходу Підприємства за певний період на суму валових витрат та амортизаційних відрахувань.

Розподіл прибутку Підприємства здійснюється відповідно до затвердженого фінансового плану Підприємства з урахуванням вимог Господарського кодексу України та інших законів України.

Підприємство одержує кредити для виконання статутних завдань під гарантію Уповноваженого органу управління.

Складення, затвердження та контроль за виконанням фінансового плану Підприємства здійснюються в установленому законодавством порядку.

Підприємство відраховує та сплачує до державного бюджету частину прибутку відповідно до порядку та нормативу, визначених законодавством.

Аудит фінансової діяльності Підприємства здійснюється згідно із законодавством.

Відносини Підприємства з іншими підприємствами, організаціями, громадянами в усіх сферах господарської діяльності здійснюються на основі договорів.

Підприємство провадить зовнішньоекономічну діяльність згідно із законодавством.

Трудовий колектив Підприємства становлять усі громадяни, які своєю працею беруть участь у його діяльності на основі трудового договору (контракту, угоди) або інших форм, що регулюють трудові відносини працівника з Підприємством.

Повноваження трудового колективу Підприємства реалізуються загальними зборами (конференцією) та через їх виборні органи.

Для представництва інтересів трудового колективу на загальних зборах (конференції) трудовий колектив може обрати орган колективного самоврядування, до складу якого не може входити керівник Підприємства.

Члени органу колективного самоврядування обираються таємним голосуванням на три роки не менше як двома третинами голосів. Члени виборного органу не можуть бути звільнені з роботи або переведені на інші посади з ініціативи адміністрації Підприємства без згоди відповідного виборного органу цього колективу.

Виробничі, трудові і соціальні відносини трудового колективу з адміністрацією Підприємства регулюються колективним договором.

Питання соціального розвитку, зокрема включаючи поліпшення умов праці, життя та здоров'я, гарантії обов'язкового медичного страхування працівників Підприємства та їх сімей, вирішуються трудовим колективом за участю керівника Підприємства, якщо інше не передбачено законодавством.

Припинення діяльності Підприємства здійснюється шляхом його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації за рішенням власників, а у випадках, передбачених законом, - за рішенням суду.

Ліквідація Підприємства здійснюється комісією, призначеною Уповноваженим органом управління, а в разі припинення його діяльності за рішенням суду - комісією, утвореною відповідно до рішення суду.

З моменту призначення ліквідаційної комісії до неї переходять повноваження з управління Підприємством. Ліквідаційна комісія складає ліквідаційний баланс Підприємства, подає його на затвердження до Уповноваженого органу управління. Порядок і строки проведення ліквідації, а також строк для заяви претензій кредиторами визначаються законом.

Працівникам Підприємства, які звільняються у зв'язку з його реорганізацією чи ліквідацією, гарантується додержання їх прав та інтересів відповідно до законодавства про працю.

Підприємство вважається таким, що припинило свою діяльність, з дня внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців запису про державну реєстрацію його припинення.

Генеральний директор є виконавчим органом і здійснює керівництво поточною діяльністю підприємства. Генеральний директор підзвітний Загальним зборам та організовує виконання рішень Загальних зборів; Генеральний директор несе персональну відповідальність за здійснення делегованих йому повноважень та розподіляє відповідальність між представниками та керівниками самостійних та функціональних структурних підрозділів товариства. Генеральний директор здійснює керівництво адміністративними підрозділами компанії, має право укладати контракти та інші угоди від імені компанії, організовує розробку поточних і перспективних планів та забезпечує їх виконання.

Організаційна структура управління ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» на рисунку 2.3.

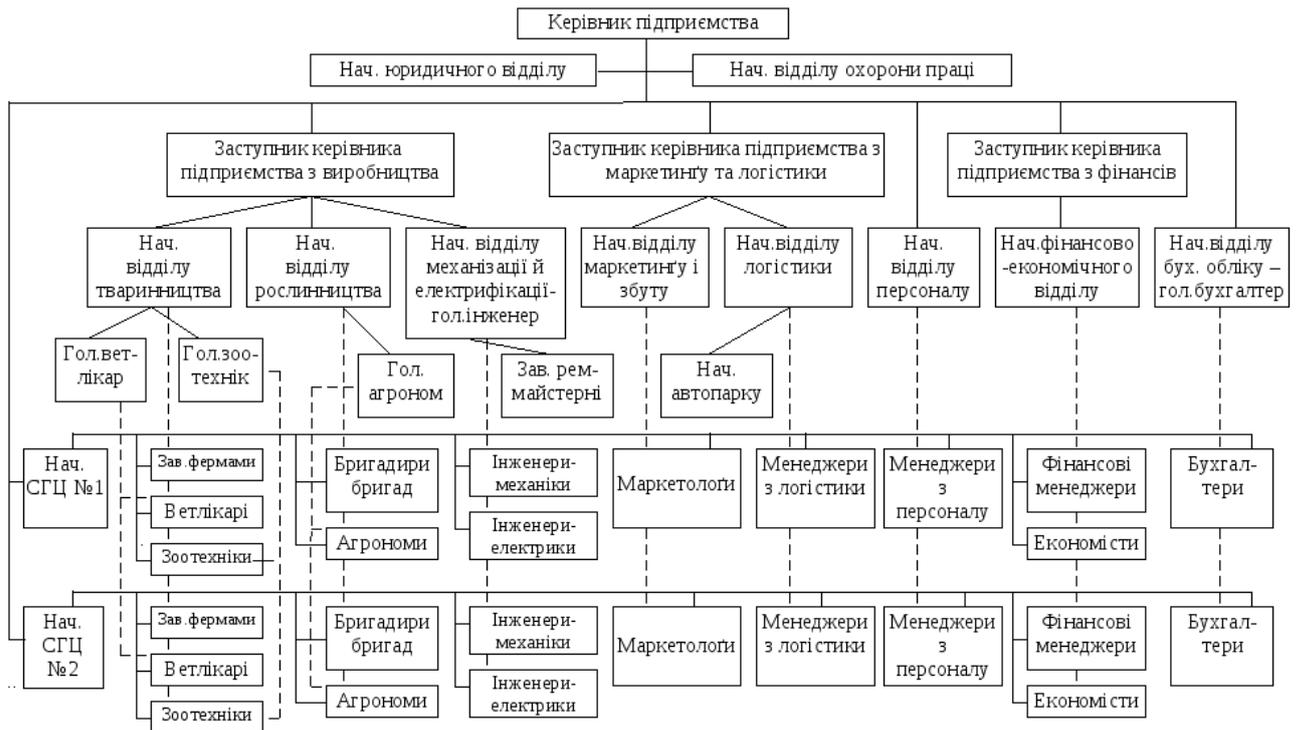

Рисунок 2.3 – Організаційна структура управління
ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка»

Організаційна структура товариства складається з виробничих підрозділів та незалежних органів корпоративного управління. Компанію очолює генеральний директор, якому підпорядковуються:

- начальник юридичного відділу;
- начальник відділу охорони праці;
- заступник генерального директора з виробництва;
- заступник генерального директора з маркетингу і логістики;
- заступник генерального директора з фінансів;
- начальник відділу персоналу;
- головний бухгалтер.

Заступник генерального директора з фінансів подає фінансово-господарські плани генеральному директору та несе персональну відповідальність за їх виконання. Здійснює господарське відання майном компанії і не має права відчужувати його у будь-який спосіб. Готує положення та інструкції для внутрішніх підрозділів компанії та інші акти з питань

внутрішнього регулювання діяльності компанії і подає їх на затвердження Генеральному директору. Подає пропозиції Генеральному директору щодо прийняття на роботу та звільнення працівників і несе відповідальність за наслідки своїх дій. Несе відповідальність за наслідки своїх дій відповідно до законодавства України. Також він уповноважений підписувати ряд документів, вирішувати питання, пов'язані з фінансово-господарською, виробничою та комерційною діяльністю компанії, керувати роботою всіх структурних підрозділів компанії, затверджувати штатний розклад компанії, щоквартально або в міру необхідності визначати посадові оклади та премії, проводити роботу з удосконалення планування господарської та фінансової діяльності компанії. Здійснює, готує та розробляє нормування праці, керує обліковими процедурами надходження і витрачання коштів та використання основних засобів.

Безпосереднього генеральному директорові підпорядковується керівник відділу бухгалтерського обліку – головний бухгалтер, котрий організовує роботу бухгалтерії та контролює відображення всіх господарських операцій на рахунках. Вимагає від відділів, служб та працівників суворого дотримання процедур оформлення та подання важливих для бухгалтерії документів. Забезпечує складання фінансової звітності компанії на основі даних бухгалтерського обліку, її підписання та надання користувачам у встановлені терміни. Приймає участь у підготовці та поданні інших видів періодичної звітності, які вимагають підпису генерального директора, в тому числі здійснення контролю за веденням касових операцій, раціональним і ефективним використанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів та забезпечення перевірки стану бухгалтерського обліку у філіях, представництвах, відділеннях та інших відокремлених підрозділах. Керівництво працівниками бухгалтерії підприємства, розподіл обов'язків і відповідальності, доведення до них нормативно-методичних документів та інформації.

Начальник відділу персоналу:

- очолює роботу щодо забезпечення підприємств працівниками необхідних професій, спеціальностей і кваліфікації відповідно до їх рівня освіти, профілю та посадової кваліфікації

- керує розробкою перспективних і річних планів роботи з кадрами з урахуванням перспектив розвитку підприємства, змін у складі робочої сили в результаті впровадження нової техніки і технології, механізації та автоматизації виробничих процесів і введення в дію виробничих потужностей

- приймає участь у прогнозуванні та визначенні потреби в персоналі на основі планів економічного і соціального розвитку підприємства

- здійснює вирішення питань, пов'язаних з наймом, звільненням і переміщенням працівників, управлінням розстановкою і правильним використанням працівників у різних підрозділах підприємства.

Після вивчення організаційно-правових засад діяльності об'єкта дослідження та його організаційно-виробничої структури доцільно перейти до аналізу економічних та фінансових показників діяльності підприємства, представлених у наступних параграфах кваліфікаційної роботи.

2.3. Аналіз основних економічних та фінансових показників діяльності підприємства

Для подальшого аналізу складемо таблицю основних економічних та фінансових показників діяльності підприємства (табл.2.6).

Аналізуючи показник середньої вартості, можна говорити про наступне: середня вартість сукупного капіталу в 2020 році зменшилась на 2,32%, що складає 86283,0 тис. грн. в порівнянні з 2019 роком. Протягом наступного року значення даного показника збільшилось на 12,91% або на +468369,0 тис. грн. порівняно з 2020 р. В результаті зазначених змін середня вартість сукупного капіталу збільшилась з 3713429 тис. грн. у 2019 році до 4095515,0 тис. грн.

Збільшення суми власного капіталу є одним з ключових цільових показників роботи будь-якого комерційного підприємства. Тому значний приріст власного капіталу може свідчити про ефективні дії менеджменту, продуману фінансову, комерційну, конкурентну, виробничу політику тощо.

Таблиця 2.6 – Основні економічні та фінансові показники діяльності ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» у 2019-2021 рр.

№	Показники	Одиниці виміру	Рік			Відхилення			
			2019	2020	2021	2020 - 2019		2021 - 2020	
						Абсолютне	Темп приросту, %	Абсолютне	Темп приросту, %
	1. КАПІТАЛ ТА РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВА								
1.1	Середня вартість сукупного капіталу	тис. грн.	3713429,00	3627146,00	4095515,00	-86283,00	-2,32	+468369,00	+12,91
1.2	Середня вартість власного капіталу	тис. грн.	1254226,00	2634424,00	3101466,50	+1380198,00	+110,04	+467042,50	+17,73
1.3	Основні засоби								
1.3.1	за первинною вартістю на кінець року	тис. грн.	896113,00	927017,00	996689,00	+30904,00	+3,45	+69672,00	+7,52
1.3.2	знос на кінець року	тис. грн.	162265,00	265507,00	369601,00	+103242,00	+63,63	+104094,00	+39,21
1.3.3	середньорічна вартість основних засобів	тис. грн.	970369,00	911565,00	961853,00	-58804,00	-6,06	+50288,00	+5,52
1.4	Нематеріальні активи								
1.4.1	за первинною вартістю на кінець року	тис. грн.	3624,00	8882,00	14534,00	+5258,00	+145,09	+5652,00	+63,63
1.4.2	знос (накопичена амортизація) на кінець року	тис. грн.	1059,00	1362,00	3264,00	+303,00	+28,61	+1902,00	+139,65
1.4.3	середня вартість нематеріальних активів	тис. грн.	2610,50	6253,00	11708,00	+3642,50	+139,53	+5455,00	+87,24
1.5	Оборотні активи								
1.5.1	усього на кінець року	тис. грн.	1721635,00	1933983,00	2664547,00	+212348,00	+12,33	+730564,00	+37,78
1.5.2	дебіторська заборгованість на кінець року	тис. грн.	1191749,00	1467911,00	2032664,00	+276162,00	+23,17	+564753,00	+38,47
1.5.3	Запаси на кінець року	тис. грн.	484279,00	413608,00	623651,00	-70671,00	-14,59	+210043,00	+50,78
1.5.4	Грошові кошти та їх еквіваленти на кінець року	тис. грн.	45607,00	52464,00	8232,00	+6857,00	+15,03	-44232,00	-84,31
1.5.5	середні залишки оборотних засобів	тис. грн.	1773235,50	1827809,00	2299265,00	+54573,50	+3,08	+471456,00	+25,79
1.6	Середньооблікова чисельність								
1.6.1	середньооблікова чисельність працівників	осіб	1475	1194	1205	-281	-19,05	+11	+0,92

Продовження таблиці 2.6

№	Показники	Одиниці виміру	Рік			Відхилення			
			2019	2020	2021	2020 - 2019		2021 - 2020	
						Абсолютне	Темп приросту, %	Абсолютне	Темп приросту, %
1.6.2	середньооблікова чисельність робітників	осіб	1154	969	985	-185	-16,03	+16	+1,65
	2. ЕКОНОМІЧНІ ТА ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ								
2.1	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	тис. грн.	1791554,00	1708303,00	1992108,00	-83251,00	-4,65	+283805,0	+16,61
2.2	Обсяг реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	тис. грн.	1791554,00	1708303,00	1992108,00	-83251,00	-4,65	+283805,0	+16,61
2.3	Обсяг виробництва продукції	тис. грн.	1791554,00	1708303,00	1992108,00	-83251,00	-4,65	+283805,0	+16,61
2.4	Собівартість реалізованої продукції	тис. грн.	1665817,00	1512375,00	1794144,00	-153442,00	-9,21	+281769,0	+18,63
2.5	Валовий прибуток (збиток)	тис. грн.	125737,00	195928,00	197964,00	+70191,00	+55,82	+2036,00	+1,04
2.6	Прибуток (збиток) від операційної діяльності	тис. грн.	198403,00	409395,00	814222,00	+210992,00	+106,35	+404827,0	+98,88
2.7	Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	тис. грн.	50046,00	271204,00	684337,00	+221158,00	+441,91	+413133,0	+152,33
2.8	Чистий прибуток (збиток)	тис. грн.	50046,00	271204,00	684337,00	+221158,00	+441,91	+413133,0	+152,33
2.9	Фонд оплати праці усіх працівників	тис. грн.	218921,00	206974,00	250086,00	-11947,00	-5,46	+43112,00	+20,83
2.10	Фонд робочого часу	люд-години	2891579,00	2363930,00	2372158,00	-527649,00	-18,25	+8228,00	+0,35
	3. ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ								
3.1	Продуктивність праці одного працівника	тис. грн. / особа	1214,61	1430,74	1653,20	+216,13	+17,79	+222,46	+15,55
3.2	Продуктивність праці одного робітника	тис. грн. / особа	1552,47	1762,95	2022,44	+210,48	+13,56	+259,49	+14,72
3.3	Рівень оплати праці за 1 людину-годину	грн. / люд-год	75,71	87,56	105,43	+11,85	+15,65	+17,87	+20,41
3.4	Середньомісячна заробітна плата одного працівника	тис. грн..	12,37	14,45	17,30	+2,08	+16,79	2,85	+19,73

Продовження таблиці 2.6

№	Показники	Одиниці виміру	Рік			Відхилення			
			2019	2020	2021	2020 - 2019		2021 - 2020	
						Абсолютне	Темп приросту, %	Абсолютне	Темп приросту, %
3.5	Коефіцієнт зносу основних засобів на кінець року	%	18,1	28,6	37,1	+10,5	+1,582	+8,4	+1,295
3.6	Коефіцієнт оновлення основних засобів	%	9,25	9,05	9,03	-0,20	-2,20	+0,02	-0,24
3.7	Коефіцієнт вибуття основних засобів	%	3,65	3,60	3,58	-0,05	-1,40	-0,02	-0,47
3.8	Фондовіддача	грн./грн.	1,85	1,87	2,07	+0,03	+1,50	+0,20	+10,52
3.9	Фондоозброєність праці працівників	тис. грн./чол.	657,88	763,45	798,22	+105,58	+16,05	+34,76	+4,55
3.10	Коефіцієнт обіговості оборотних засобів	обороти	1,010	0,935	0,866	-0,08	-7,49	-0,07	-7,30
3.11	Середній період обороту оборотних засобів	дні	356	385	416	+29	+1,081	+30	+1,079
3.12	Коефіцієнт обіговості активів	грн./грн.	0,482	0,471	0,486	-0,011	+0,976	+0,015	1,033
3.13	Коефіцієнт обіговості дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги	обороти	2,662	2,441	2,866	-0,221	+0,917	0,425	+1,174
3.14	Середній період обороту дебіторської заборгованості	дні	135	147	126	+12	+1,090	-22	+0,852
3.15	Коефіцієнт обіговості запасів	обороти	2,780	3,805	3,841	+1,025	+1,369	+0,036	+1,009
3.16	Середній період зберігання запасів	дні	129	95	94	-35	+0,731	-1	+0,991
3.17	Тривалість операційного циклу	дні	265	242	219	-23	+0,914	-23	+0,906
	4. ПОКАЗНИКИ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ								
4.1	Рентабельність продажу	%	2,79	15,88	34,35	+13,08	+468,32	+18,48	+116,38
4.2	Рентабельність активів	%	1,35	7,48	16,71	+6,13	+454,80	9,23	+123,48
4.3	Рентабельність власного капіталу	%	3,99	10,29	22,06	+6,30	+158,00	+11,77	+114,33

Якщо вартість власного капіталу є високою, то підприємству доцільно залучати альтернативні джерела коштів – позикові.

Аналізуючи показник середньої вартості власного капіталу (рис. 2.4), можна говорити, що його динаміка є доволі позитивною: мало того, що значення даного показника протягом усього періоду є додатнім, так його абсолютне значення з часом постійно зростає.

Рисунок 2.4 – Динаміка вартості власного та сукупного капіталу
ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

Це свідчить про суттєві успіхи підприємства щодо управління із фінансовим станом, оскільки його діяльність більш ніж на 75% здійснюється за рахунок власних джерел фінансування. Так значення середньої вартості власного капіталу в 2020 році збільшилось у 2,1 рази або на +1380198,0 тис. грн. в порівнянні з 2019 роком та протягом наступного року – у 1,18 рази або на +467042,5 тис. грн., в результаті чого у 2021 році даний показник складав 3101466,5 тис.грн.

Капітал підприємства складається з необоротних активів та обігових засобів. Проведемо аналіз змін, які склалися в цих засобах протягом періоду, що вивчається.

Наявність основних засобів на підприємстві можна охарактеризувати за їх первісною вартістю. Її величина на протязі 2019-2021 рр. значно змінилась.

Так, на кінець 2019 року вона складала 896113,0 тис. грн. Протягом 2020 року первісна вартість основних фондів збільшилась на 30904,0 тис. грн., в наслідок чого склала 927017 тис. грн., що на 3,45% більше відносно відповідного значення на кінець 2019 року. Протягом 2021 року первісна вартість основних фондів збільшилась ще на 69672,0 тис. грн., в наслідок чого склала 369601,0 тис. грн., що на 7,52% більше відносно відповідного значення на кінець 2020 року.

Але реальну вартість основних засобів в результаті їх зносу в процесі експлуатації відображає залишкова вартість, величина якої складала 733848,0 тис. грн. на кінець 2019 року та 661510,0 тис. грн. на кінець 2020 року, що на 72338,0 тис. грн. (або на 9,9%) менше, а ніж на початку досліджуваного періоду. Протягом 2021 року розмір даного показника зменшився ще на 34422,0 тис. грн. (або на 5,2%), в результаті чого залишкова вартість основних фондів на кінець 2021 року складала 627088,0 тис. грн.

Стан основних засобів характеризують два показника: коефіцієнт зносу та коефіцієнт придатності основних засобів. Коефіцієнт зносу основних засобів розраховується як відношення вартості зносу (суми нарахованої амортизації) основних засобів до їхньої первісної вартості. Коефіцієнт придатності основних засобів показує частку основних засобів, придатних для подальшого використання у виробничому процесі, і безпосередньо пов'язаний з коефіцієнтом зносу. Сума цих двох показників дорівнює 100%.

Як бачимо з таблиці 2.6, значення коефіцієнту зносу для даного підприємства збільшилось: якщо на початок періоду він складав 18,1%, то на кінець періоду – 37,1%. Тобто спостерігається тенденція до погіршення вікової структури основних засобів підприємства, оскільки питома вага придатних до експлуатації основних засобів зменшується (рис. 2.5).

Рисунок 2.5 – Динаміка показників стану основних виробничих фондів
ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

Проаналізовані показники наявності основних засобів є моментними і не відображають їх руху протягом року. Зміна вартості основних фондів на протязі року враховується при розрахунку середньорічної вартості основних засобів. Її значення зменшилось на протязі останніх років: в 2019 році вона складала 970369,0 тис. грн., в 2020 році – 911565,0 тис. грн., в 2021 році – 961853 тис. грн., тобто досліджуваний період її рівень зменшився на 8516,0 тис. грн. або на 0,9%.

Розглянемо і проаналізуємо наступний вид ресурсів підприємства – оборотні активи.

Оборотні активи підприємства постійно змінювали свою вартість (рис. 2.6). У 2020 році в порівнянні з 2019 роком вони збільшились на 212348,0 тис. грн. або у 1,12 рази відносно значення 2019 року. В 2021 році порівняно з 2020 роком вартість оборотних активів збільшилась ще на 730564,0 тис. грн. або на 37,78% відносно значення 2020 року. Відповідно протягом досліджуваного періоду оборотні активи збільшились з 1721635 тис. грн. до 2664547,0 тис. грн.: приріст склав +942912,0 тис. грн. або +54,77%. Водночас середньорічні залишки оборотних засобів протягом останніх двох років

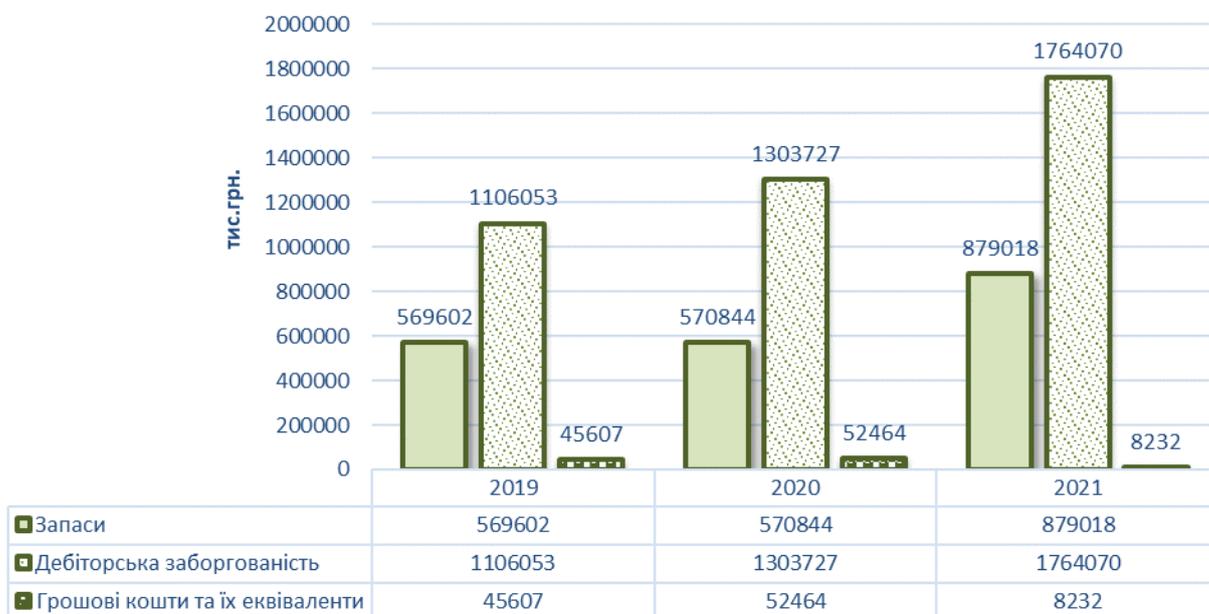

Рисунок 2.6 – Динаміка основних елементів оборотних активів
ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

збільшилась з 1773235,0 тис. грн. до 2299265 тис. грн., тобто на +526029,5 тис. грн., що складає 29,66% від значення даного показника на початок періоду.

Дебіторська заборгованість змінила своє значення з 1191749,0 тис. грн. у 2019 році до 2032665 тис. грн. у 2021 році. Грошові кошти та їх еквіваленти в 2020 році в порівнянні з 2020 роком мають приріст +15,03% або +6857,0 тис.грн., у 2021 році – -44232,0 тис. грн. або -84,31% в порівнянні з 2020 роком.

Окрім згаданих вже активів підприємство може мати ще й нематеріальні ресурси. За початковою вартістю їх величина збільшилась з 3624,0 тис. грн. у 2019 році до 14534,0 тис. грн. у 2021 році. (зростання даного показник за досліджуваний період склало +10910 тис. грн. або у 4,01 рази).

Середньооблікова чисельність персоналу підприємства протягом досліджуваного періоду не залишалась незмінною: так в 2019 році вона склала 1475 особи, у 2020 році – 1194 особи, у 2021 році – 1205 осіб. При цьому питома вага робітників залишалася майже незмінною – майже 80%. Слід відмітити, що рівень ефективності використання персоналу на підприємстві протягом всього періоду збільшилась, при чому дуже суттєво (рис. 2.7).

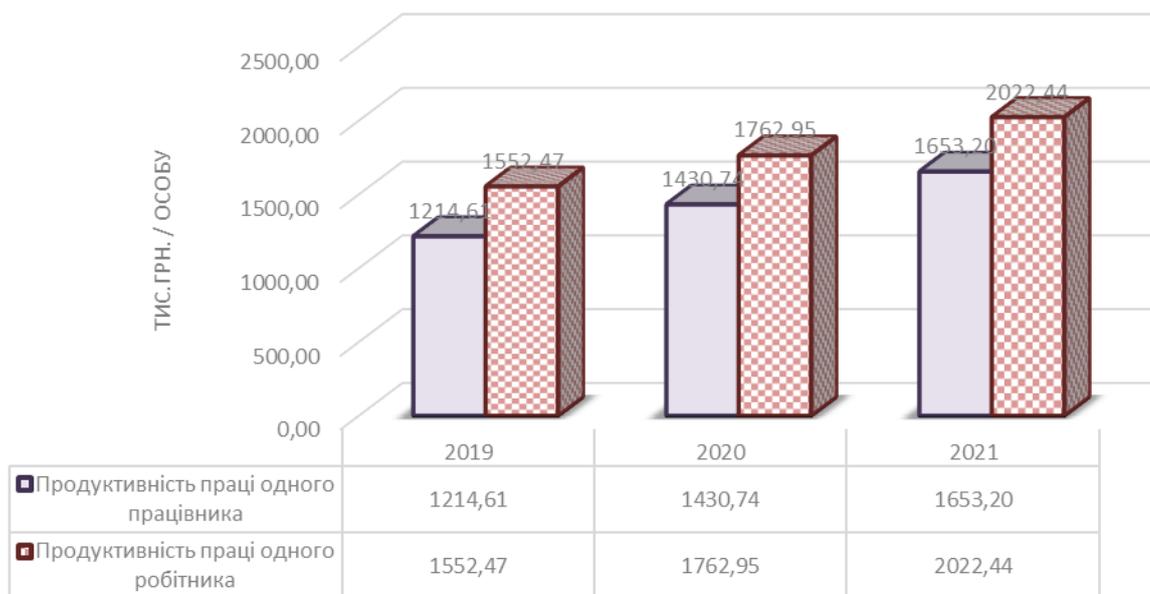

Рисунок 2.7 – Динаміка продуктивності праці
ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

Про це свідчить відповідна динаміка показників виробітку як в розрахунку на одного штатного працівника, так і в розрахунку на одного робітника. Так, якщо на початок періоду, в 2019 році, виробіток 1 працівника склав 1214,61 тис. грн., то на кінець досліджуваного періоду вже 1653,20 тис. грн., тобто майже у 1,36 рази більше.

Показник середньомісячної заробітної плати одного працівника має постійну динаміку приросту, а саме її величина збільшилась з 12,37 тис. грн. у 2019 році до 17,30 тис. грн. у 2021 році, тобто на +3467,16 грн. протягом досліджуваного періоду або на +39,25% відносно значення у 2019 році.

Проаналізуємо економічні показники діяльності підприємства.

Обсяг виробленої продукції зростає, а саме на 11,19% рази у 2021 році в порівнянні з 2019 роком, в результаті чого його значення збільшилось з 1791554 тис. грн. у 2019 році до 1992108,0 тис. грн. у 2021 році. Аналогічним чином змінювався чистий дохід від реалізації продукції підприємства.

На рисунку 2.8 наведено співвідношення чистого доходу (виручки) від реалізації продукції та операційних витрат підприємства. Зображена ситуація є негативною в діяльності підприємства, оскільки розмір операційних витрат значно перевищує чистий дохід від реалізації продукції.

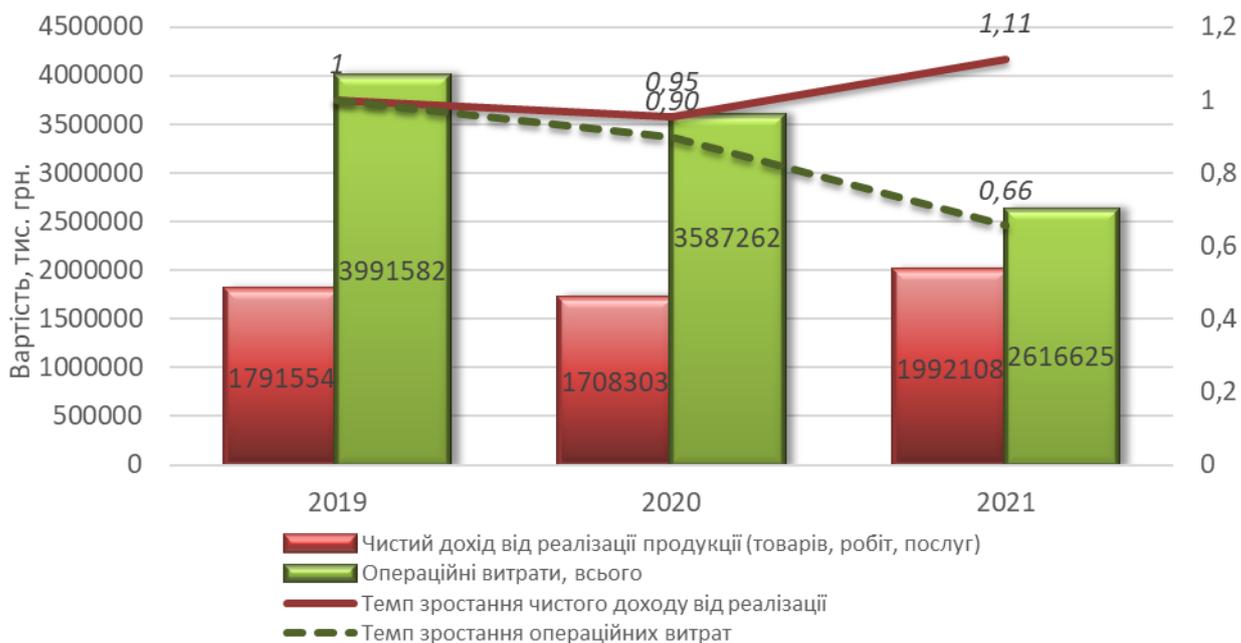

Рисунок 2.8 – Динаміка чистого доходу та операційних витрат на виготовлення продукції ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» в 2019-2021 рр.

Розглянемо і проаналізуємо, які фінансові результати отримало підприємство у 2019-2021 рр. Фінансові результати є абсолютно задовільними, оскільки підприємство всі три роки перебуває у прибутковій зоні діяльності (рис. 2.9).

Так, розмір валового прибутку, отриманого підприємством за 2019 рік, складав 125737,0 тис. грн., в 2020 році – 195928,0 тис. грн., а у 2021 році підприємство отримало валовий прибуток в сумі 197964,0 тис. грн. Аналогічна тенденція спостерігається при аналізі прибутку від операційної діяльності підприємства. У 2019 та 2020 рр. підприємство отримало прибуток від операційної діяльності у розмірі 198403,0 тис. грн. та 409395,0 тис. грн. відповідно. У наступному 2021 році сума отриманого прибутку від операційної діяльності складала вже 684337,0 тис. грн.

Остаточний результат діяльності підприємства можна виявити при дослідженні суми чистого прибутку підприємства. На даному підприємстві

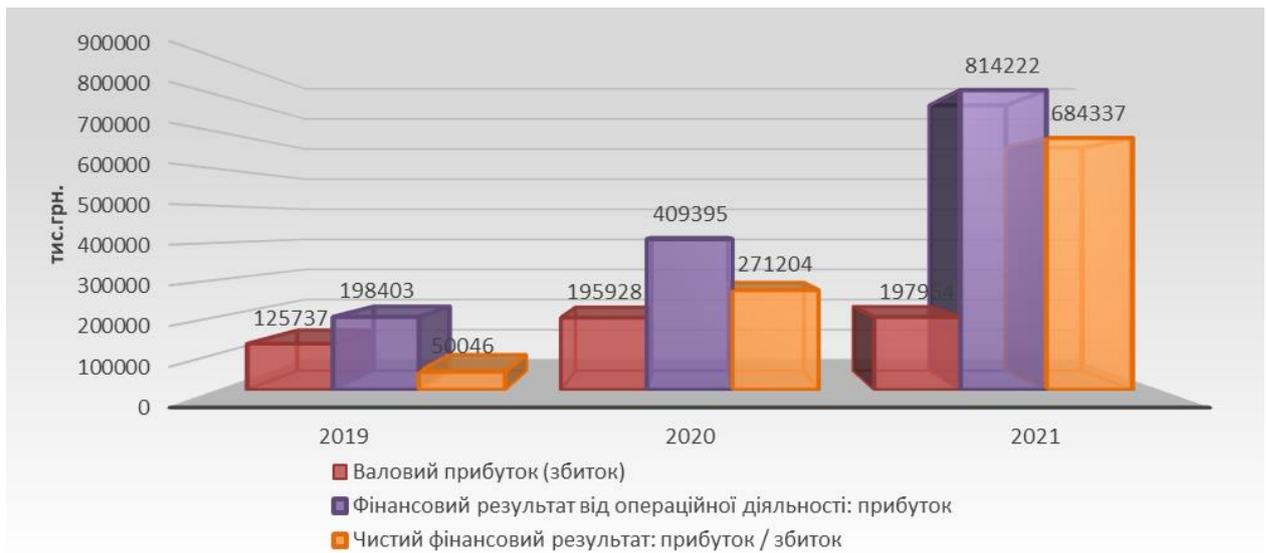

Рисунок 2.9 – Динаміка фінансових результатів діяльності
ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» в 2019-2021 рр.

його динаміка повністю співпадає із динамікою прибутку від звичайної діяльності підприємства до оподаткування.

Таким чином, ми бачимо, що підприємство загалом мало задовільні показники діяльності прибутковості та позитивну динаміку щодо їх зростання.

Підприємство постійно намагається підвищувати ефективність використання своїх ресурсів. Так, аналіз динаміки показника фондівдачі свідчить, що у 2019 році на кожну гривню вартості основних фондів вироблялось 1,846 грн. готової продукції. У 2020 році це значення вже складало 1,874 грн. Тобто в порівнянні з 2019 роком приріст склав +0,028 грн. Не останню роль в цьому відіграло оновлення основних фондів підприємства: коефіцієнт оновлення основних засобів складає в середньому 9% (рис. 2.10).

В наступному році дана тенденція продовжилась: показник фондівдачі основних виробничих засобів збільшився ще на 10,5%, в результаті чого досягнув значення у 2,071 грн./грн.

Ефективність використання обігових коштів характеризується, перш за все, їх оборотністю. Показник оборотності обігових коштів зазнав негативних змін. Так в 2021 році швидкість обертання обігових засобів складала 0,866 оберти на рік порівняно із 1,010 оберти у 2019 році.

Рисунок 2.10 – Динаміка деяких показників ефективності використання ресурсів ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

Причиною такої ситуації стало уповільнення обіговості дебіторської заборгованості підприємства: середній період інкасації дебіторської заборгованості зменшився з 204,64 днів у 2019 році до 277,2 днів у 2021 році.

Показники рентабельності є узагальнюючими відносними характеристиками фінансових результатів і ефективності діяльності підприємства. Вони вимірюють інтересів учасників економічного процесу, ринкового обміну. Рентабельність всіх без виключення видів мала додатне значення протягом всього досліджуваного періоду, що свідчить про задовільну ситуацію щодо фінансового стану на підприємстві протягом 2019-2021 рр. (рис. 2.11).

Показники рентабельності на підприємстві в цілому за 3 роки покращились, що є позитивним у діяльності підприємства.

Таким чином, можна зазначити, що діяльність підприємства мала відносно позитивну динаміку за досліджуваний період.

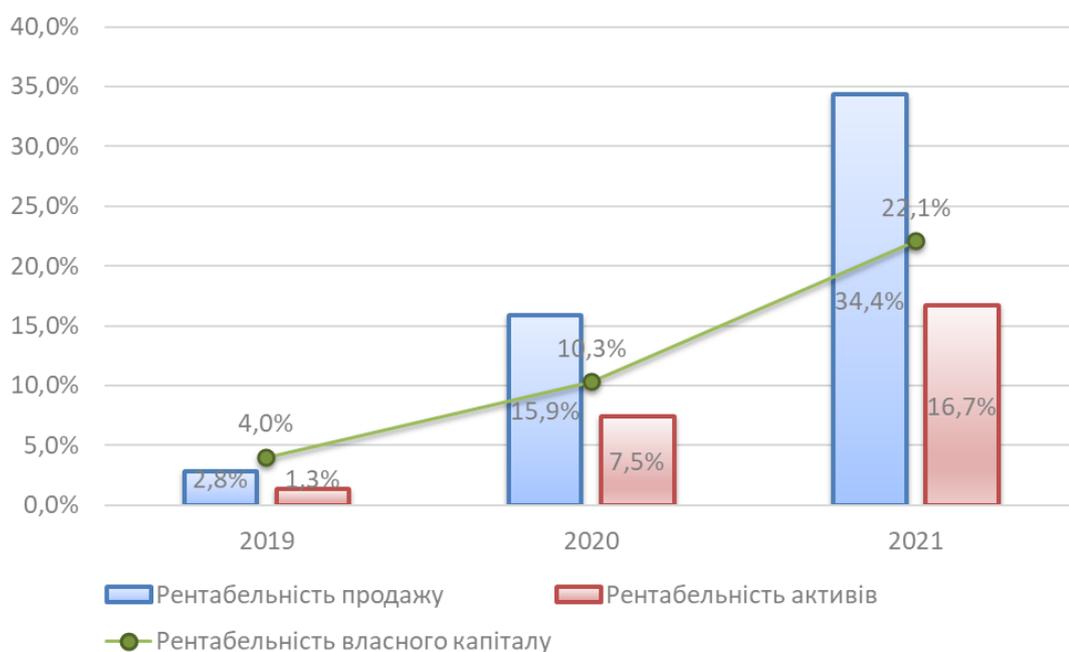

Рисунок 2.11 – Динаміка показників рентабельності
ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

2.4. Стан охорони праці на підприємстві

Відповідно до статті 43 Конституції України, кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, що забезпечуються системою заходів щодо охорони праці на всіх підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форми власності і виду господарювання. Саме таке значення має законодавче визначення охорони праці в Законі України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 року [69], стаття 1 якого говорить, що охорона праці - це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі трудової діяльності.

Метою охорони праці в сільському господарстві є створення сприятливих умов праці для працівників, зниження рівня виробничого травматизму та запобігання виникненню професійних та інших захворювань у процесі виконання трудових завдань. Ця мета досягається на основі нормативно-

правових норм, які в сукупності утворюють комплексну правову систему охорони праці в сільському господарстві.

Ця правова система включає як загальні, так і спеціальні норми. До першої групи належать процедури організації охорони праці на сільськогосподарських підприємствах (створення служб охорони праці, проведення медичних оглядів, навчання з питань охорони праці, фінансування охорони праці, розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій тощо), стимулювання охорони праці, державного управління, державного нагляду та громадського контролю за додержанням законодавства про охорону праці, а також норми про відповідальність за порушення цього законодавства. Другу групу норм можна виокремити за сферою застосування норм про охорону праці, яка поширюється на:

а) окремих категорій працівників (охорона праці жінок, неповнолітніх та осіб з інвалідністю);

б) окремих галузей сільського господарства (охорона праці в рослинництві, тваринництві, переробці тощо).

Правові норми системи охорони праці в сільському господарстві містяться в нормативно-правових актах різної юридичної сили, які є джерелами охорони праці в сільському господарстві. Найвищу юридичну силу має Конституція України, на основі якої приймаються закони та підзаконні акти. Стаття 43 Конституції має особливе значення для охорони праці в сільському господарстві, оскільки вона забезпечує кожному право на належні, безпечні і здорові умови праці.

На основі Конституції України було прийнято низку законів, що передбачають положення Основного Закону про охорону праці: Кодекс законів про працю від 10 грудня 1971 року [70]; Закон України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 року [53]; Закон «Про фермерське господарство» від 20 грудня 1991 року [71]; Закон «Про колективне сільськогосподарське підприємство» від 14 лютого 1992 року [72]; «Про пестициди і агрохімікати» від 2 березня 1995 року [73]; «Про дорожній рух» від червня 1993 року та ін.

Крім законодавства, джерелами охорони праці в сільському господарстві є постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України та нормативні акти міністерств. Наприклад, Наказ Міністерства аграрної політики України № 730/770 від 4 грудня 2006 року «Про затвердження Правил пожежної безпеки в агропромисловому комплексі України» [74]; Наказ Держнаглядохоронпраці № 15 від 26 січня 2005 року «Про затвердження Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та Переліку робіт з підвищеною небезпекою» [75] тощо.

Міжнародне право також є джерелом охорони праці в сільському господарстві, зокрема Конвенція Міжнародної організації праці № 184 від 2001 року «Про безпеку та гігієну праці в сільському господарстві», ратифікована Законом України від 1 квітня 2009 року [76].

Джерелами нормативно-правових актів з охорони праці в сільському господарстві є правила, норми, стандарти та інструкції, об'єднані в Державний реєстр нормативно-правових актів з охорони праці. Ці нормативно-правові акти поділяються на три групи:

1. Інструкції, положення, правила, що належать до міжгалузевих нормативних актів, дія яких поширюється на декілька видів економічної діяльності, наприклад Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці (НПАОП 0.00-4.12-05), Положення про розробку інструкцій з охорони праці (НПАОП 0.00- 4.15-98) тощо. Вони розробляються, затверджуються та переглядаються Державним комітетом України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду (Держгірпромнагляд);

2. Примірні інструкції, положення тощо, які розробляються і затверджуються міністерствами, іншими органами виконавчої влади, науковими об'єднаннями, котрим надане таке право, погоджуються з Держгірпромнаглядом, наприклад «Примірна інструкція для тракториста-машиніста сільськогосподарського виробництва», розроблена Українським науково-виробничим інженерним центром по охороні праці у сільському

господарстві відповідно до Положення про розробку інструкцій з охорони праці;

3. Нормативні акти з охорони праці, що діють на конкретних підприємствах. Вони розробляються на основі примірних інструкцій керівниками структурних підрозділів і служб. Як правило, такі інструкції розробляються за видами робіт чи за професіями.

Організація охорони праці в агропромисловому комплексі - це комплекс передбачених чинним законодавством заходів, спрямованих на регулювання охорони здоров'я працівників агропромислового комплексу, забезпечення виконання основних вимог Закону про охорону праці безпосередньо на підприємствах та дотримання кожним працівником правил і норм з охорони праці.

Відповідно до Закону України «Про охорону праці» (надалі «Закон»), дія якого поширюється на всіх юридичних і фізичних осіб, які використовують працю відповідно до Закону, а також на всіх працівників, роботодавець створює умови праці в кожному структурному підрозділі відповідно до нормативно-правових актів і забезпечує додержання вимог Закону про права працівників у галузі охорони праці. З цією метою роботодавець повинен забезпечити функціонування створеної на підприємстві системи управління охороною праці та забезпечити підготовку, прийняття і виконання робіт з реалізації організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності працівників у процесі трудової діяльності.

З цією метою роботодавець створює відповідні служби, призначає посадових осіб, які забезпечують вирішення конкретних завдань з охорони праці, затверджує інструкції про їхні обов'язки, права та відповідальність за виконання робіт, здійснює контроль за їх дотриманням. Для функціонування системи управління охороною праці роботодавець створює службу охорони праці, яка безпосередньо підпорядковується роботодавцю відповідно до статті 15 Закону та Типового положення про службу охорони праці, затвердженого

наказом Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та здоров'я № 255 від 15 листопада 2004 року. На кожному підприємстві створюється служба охорони праці, розробляється та затверджується положення про службу охорони праці.

Оскільки чисельність працівників ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» перевищує 50 осіб, на підприємстві створена служба охорони праці.

Служба охорони праці виконує низку функцій, передбачених главою III Типового положення про службу охорони праці:

- розроблення комплексних заходів з охорони праці;
- перевірка дотримання працівниками вимог нормативно-правових актів з охорони праці;
- підготовка звітів про стан охорони праці на підприємстві;
- організація проведення вступних інструктажів з охорони праці, регулярних і планових інструктажів та навчань;
- розгляд скарг і заяв працівників з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності.

З метою забезпечення пропорційної участі працівників у вирішенні всіх питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на підприємстві за рішенням трудового колективу може створюватися комітет з питань охорони праці. Відповідно до Типового положення про комітети з питань охорони праці підприємств, затвердженого наказом Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 21 березня 2007 року № 55, до складу комітету входять представники роботодавців і профспілок, уповноважені найманими працівниками особи, фахівці з питань безпеки, гігієни праці та інших служб. До складу Комітету входять Комітет є постійно діючим консультативно-дорадчим органом. Комітет звітує про свою роботу один раз на рік на загальних зборах (конференції) трудового колективу. Рішення Комітету оформляються протоколом і мають рекомендаційний характер.

До обов'язків роботодавця у сфері охорони праці належить оплата та організація проведення попередніх і періодичних медичних оглядів працівників, зайнятих на важких роботах, роботах із шкідливими та небезпечними умовами праці, а також роботах, де є потреба у професійному доборі, та щорічних обов'язкових медичних оглядів осіб віком до 21 року. Служба охорони праці компанії відповідає за складання переліку професій і посад, для яких працівники повинні проходити обов'язкові попередні та періодичні медичні огляди. Порядок проведення медичних оглядів певних категорій працівників затверджений у Медичному регламенті № 246 від 21 травня 2007 року. Цей же нормативний акт містить перелік небезпечних та шкідливих факторів виробничого середовища і трудового процесу, які потребують проведення попередніх (періодичних) медичних оглядів працівників. У сільському господарстві до таких факторів належать вплив пестицидів, добрив, інфекційних агентів тваринного та людського походження, вібрації, шуму та високих температур.

Стаття 18 Закону також зобов'язує роботодавців забезпечувати проведення інструктажів з питань охорони праці (які поділяються на вступний, первинний, повторний, позаплановий та цільовий), навчання з питань охорони праці, надання першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків та правил поведінки у разі виникнення аварій. Ці заходи проводяться за рахунок роботодавця відповідно до Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці, затвердженого наказом Держнаглядохоронпраці України від 26 січня 2005 року № 15. Відповідно до Типових правил, підприємства зобов'язані розробити та затвердити відповідне положення про навчання з питань охорони праці з урахуванням специфіки сільськогосподарського виробництва та вимог нормативно-правових актів з охорони праці, а також розробити програму навчання і перевірки знань з питань охорони праці та ознайомити з нею працівників. Працівники та персонал, які не пройшли навчання, інструктаж і перевірку знань з питань охорони праці, до роботи не допускаються.

Деякі види робіт, віднесені до категорії небезпечних, вимагають спеціального навчання та щорічної перевірки знань з охорони праці. Перелік робіт з підвищеною безпекою на окремих сільськогосподарських підприємствах затверджується роботодавцем відповідно до Наказу Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду № 15 від 26 січня 2005 року. До небезпечних робіт у сільському господарстві відносяться:

- роботи, пов'язані з виробництвом, зберіганням, транспортуванням і застосуванням пестицидів, інсектицидів і гербіцидів;
- експлуатація тракторів і самохідних технічних засобів;
- обслуговування центрифуг і транспортерів на цукрових заводах;
- робота в силосах, де зберігається різна сільськогосподарська продукція; робота на зерновозах;
- обслуговування та ремонт аспіраційних та пневмотранспортних систем на елеваторах та переробних підприємствах
- розвантаження, зберігання та консервація зернових та олійних культур, висівок, макухи та шроту в насипному та фасованому вигляді;
- обслуговування биків, свиней та жеребців.

На роботах зі шкідливими та небезпечними умовами праці, а також роботах, пов'язаних із забрудненням або несприятливими метеорологічними умовами, працівникам сільського господарства видаються безплатно за встановленими нормами спеціальний одяг, спеціальне взуття та інші засоби індивідуального захисту (відповідно до Норм безплатної видачі спеціального одягу, спеціального взуття та інших засобів індивідуального захисту працівникам сільського та водного господарства, затверджених наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 10 червня 1998 р. № 117), а також миючі та знешкоджувальні засоби (ст. 165 КЗпП, ст. 8 Закону України «Про охорону праці»).

Фінансування профілактичної роботи, всіх заходів з охорони праці здійснюється за рахунок наступних джерел:

- 0,5% від суми реалізованої продукції,;
- за рахунок валових витрат згідно з Переліком засобів та заходів з охорони праці (постанова Кабінету Міністрів від 27 червня 2003 р. № 994);
- за рахунок Фонду виробничого розвитку, який формується за рахунок прибутку, що залишається у розпорядженні підприємств.

Так, згідно із затвердженим переліком, до заходів з охорони праці належать, зокрема:

- приведення основних засобів у відповідність до вимог нормативно-правових актів з охорони праці
- запобігання впливу на працівників небезпечних і шкідливих виробничих факторів
- проведення атестації робочих місць за умовами праці; проведення аудитів з охорони праці; оформлення стендів; придбання наочних посібників, літератури, програмного забезпечення тощо з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності
- навчання та перевірка знань персоналу та інших працівників з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності; організація конференцій та семінарів з цих питань;
- забезпечення працівників спеціальним одягом, взуттям та засобами індивідуального захисту
- забезпечення лікувально-профілактичним харчуванням, молоком або рівноцінними харчовими продуктами та газованою водою працівників, зайнятих на важких та шкідливих роботах
- проведення попереднього (під час прийняття на роботу) і періодичних (протягом трудової діяльності) медичних оглядів працівників, зайнятих на важких роботах, роботах із шкідливими чи небезпечними умовами праці або таких, де є потреба у професійному доборі, та щорічних обов'язкових медичних оглядів працівників віком до 21 року.

Висновок до розділу 2:

Таким чином, у другому розділі кваліфікаційної роботи розглянуто проблеми та перспективи розвитку агропромислового комплексу України, надано характеристику організаційно-правовим основам діяльності підприємства-об'єкта дослідження ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка», а також проаналізовано основні фінансові та економічні показники його діяльності. На ряду із визначенням певних проблем, що існують в економічній діяльності підприємства, позитивні значення показників рентабельності усіх видів та їх позитивна динаміка дозволили зробити висновок про доцільність діяльності підприємства в майбутньому. Також були розглянуті питання організації охорони праці.

РОЗДІЛ 3

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ТОВ «АГРОФІРМА «ІМ. ДОВЖЕНКА»

3.1. Аналіз складу, структури та ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві

Виробничо-господарська діяльність та фінансовий стан підприємства значною мірою залежать від наявності матеріальних ресурсів та їх використання. Для визначення забезпеченості підприємства матеріальними ресурсами необхідно проаналізувати їх наявність, що дозволяє оцінити, чи достатньо підприємство забезпечене матеріальними ресурсами, зокрема їх динаміку, склад та структуру.

Для проведення такого аналізу використовуються дані форми 1 «Баланс підприємства», форми 4 «Звіт про власний капітал», форми 11-ОЗ «Звіт про наявність та рух основних засобів та амортизацію (знос)», паспорта підприємства, плану економічного і соціального розвитку та плану технічного розвитку. Крім перерахованих вище джерел, в аналізі також використовуються дані інвентаризаційних описів підприємства, інвентарних карток обліку основних засобів тощо.

Аналіз матеріальних ресурсів починаємо з визначення наявності матеріальних ресурсів на підприємстві (табл. 3.1-3.2).

Як свідчать дані таблиці 3.1 протягом 2019 року вартість матеріальних ресурсів підприємства зменшилась на 369685,0 тис. грн. (або на 12,5%) та склала на кінець року 2581183,0 тис. грн. Така ситуація була обумовлена зменшенням первісної вартості основних засобів на -148512,0 тис. грн. та запасів – на -320364,0 тис. грн. Це відбулося переважно за рахунок зменшення вартості залишків готової продукції на 280238,0 тис. грн. та виробничих запасів

Таблиця 3.1 – Аналіз наявності матеріальних ресурсів ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2020 рр.

Найменування елемента	2019 рік				2020 рік			
	на початок року, тис. грн.	на кінець року, тис. грн.	Відхилення		на початок року, тис. грн.	на кінець року, тис. грн.	Відхилення	
			абсолютне, тис. грн.	темп зростання			абсолютне, тис. грн.	темп зростання
<i>Основні засоби за залишковою вартістю</i>	1044625,00	896113,00	-148512,00	0,858	896113,00	927017,00	+30904,00	1,034
<i>Інші необоротні матеріальні активи:</i>	1018861,00	1115468,00	+96607,00	1,095	1115468,00	1076574,00	-38894,00	0,965
Незавершені капітальні інвестиції	10926,00	3004,00	-7922,00	0,275	3004,00	7730,00	+4726,00	2,573
Інвестиційна нерухомість за первісною вартістю	705,00	705,00	–	1,000	705,00	705,00	–	1,000
Довгострокові біологічні активи за первісною вартістю	223520,00	356250,00	+132730,00	1,594	356250,00	421109,00	+64859,00	1,182
Інші необоротні активи	783710,00	755509,00	-28201,00	0,964	755509,00	647030,00	-108479,00	0,856
<i>Запаси:</i>	804643,00	484279,00	-320364,00	0,602	484279,00	413608,00	-70671,00	0,854
виробничі запаси	74134,00	41913,00	-32221,00	0,565	41913,00	81455,00	39542,00	1,943
незавершене виробництво	230601,00	222717,00	-7884,00	0,966	222717,00	189988,00	-32729,00	0,853
готова продукція	499874,00	219636,00	-280238,00	0,439	219636,00	142016,00	-77620,00	0,647
товари	34,00	13,00	-21,00	0,382	13,00	149,00	+136,00	11,462
<i>Поточні біологічні активи</i>	82739,00	85323,00	+2584,00	1,031	85323,00	157236,00	+71913,00	1,843
Всього матеріальних ресурсів	2950868,00	2581183,00	-369685,00	0,875	2581183,00	2574435,00	-6748,00	0,997

Таблиця 3.2 – Аналіз наявності матеріальних ресурсів ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2020-2021 рр.

Найменування елемента	2020 рік				2021 рік			
	на початок року, тис. грн.	на кінець року, тис. грн.	Відхилення		на початок року, тис. грн.	на кінець року, тис. грн.	Відхилення	
			абсолютне, тис. грн.	темп зростання			абсолютне, тис. грн.	темп зростання
<i>Основні засоби за первісною вартістю</i>	896113,00	927017,00	+30904,00	1,034	927017,00	996689,00	+69672,00	1,075
<i>Інші необоротні матеріальні активи:</i>	1115468,00	1076574,00	-38894,00	0,965	1076574,00	1207453,00	+130879,00	1,122
Незавершені капітальні інвестиції	3004,00	7730,00	+4726,00	2,573	7730,00	4166,00	-3564,00	0,539
Інвестиційна нерухомість за первісною вартістю	705,00	705,00	–	1,000	705,00	705,00	–	1,000
Довгострокові біологічні активи за первісною вартістю	356250,00	421109,00	+64859,00	1,182	421109,00	464712,00	+43603,00	1,104
Інші необоротні активи	755509,00	647030,00	-108479,00	0,856	647030,00	737870,00	+90840,00	1,140
<i>Запаси:</i>	484279,00	413608,00	-70671,00	0,854	413608,00	623651,00	+210043,00	1,508
виробничі запаси	41913,00	81455,00	+39542,00	1,943	81455,00	134961,00	+53506,00	1,657
незавершене виробництво	222717,00	189988,00	-32729,00	0,853	189988,00	233555,00	+43567,00	1,229
готова продукція	219636,00	142016,00	-77620,00	0,647	142016,00	255090,00	+113074,00	1,796
товари	13,00	149,00	+136,00	11,462	149,00	45,00	-104,00	0,302
<i>Поточні біологічні активи</i>	85323,00	157236,00	+71913,00	1,843	157236,00	255367,00	+98131,00	1,624
Всього матеріальних ресурсів	2581183,00	2574435,00	-6748,00	0,997	2574435,00	3083160,00	+508725,00	1,198

на 32221,0 тис. грн. при одночасному зростанні вартості інших необоротних матеріальних активів на +96607,0 тис. грн. (за рахунок зростання первісної вартості довгострокових біологічних активів на 132730,0 тис. грн.). Вплив інших факторів був не настільки значним.

Така ж сама ситуація мала місце в 2020 році, коли вартість матеріальних ресурсів підприємства зменшилась, але вже меншими темпами: зменшення склало лише -6748,0 тис. грн. або лише 0,3% від вартості матеріальних ресурсів на початок року. Така ситуація була обумовлена зменшенням вартості запасів – на -70671,0 тис. грн. (переважно за рахунок зменшення вартості залишків готової продукції на 77620,0 тис. грн. та незавершеного виробництва – на -32729,0 тис. грн. при одночасному зростанні вартості виробничих запасів на +39542,0 тис. грн.) та інших необоротних матеріальних активів – на -38894,0 тис. грн. (переважно за рахунок зменшення вартості інших необоротних активів на 108479,0 тис. грн. при одночасному зростанні вартості довгострокових біологічних активів на +64859,0 тис. грн.) на фоні одночасного зростання вартості основних засобів на +30904,0 тис. грн., поточних біологічних активів на +71913,0 тис. грн. В результаті зазначених змін вартість матеріальних ресурсів на кінець 2020 року склала 2574435,0 тис. грн.

Протилежна 2019-2020 рр. ситуація мала місце в 2021 році, коли вартість матеріальних ресурсів підприємства протягом року збільшилась на 508725,0 тис. грн. або 19,8% від вартості матеріальних ресурсів на початок року. Така ситуація була обумовлена:

– збільшенням вартості інших необоротних матеріальних активів на +130879,0 тис. грн. або на +12,2% (за рахунок зростання вартості довгострокових біологічних активів на +43603,0 тис. грн., що складає 10,4% від їх вартості на початок року, а також вартості інших необоротних активів на +90840,0 тис. грн. або на +14,0% при одночасному зменшенні вартості незавершених капітальних вкладень -3564,0 тис. грн.);

– збільшенням вартості запасів на +210043,0 тис. грн. або на +50,8% (за рахунок зростання вартості готової продукції на складах підприємства на

+113074,0 тис. грн., що складає +79,6% від їх вартості на початок року, вартості виробничих запасів на +53506,0 тис. грн. або на +65,7% при одночасному зростанні вартості незавершеного виробництва на +43567,0 тис. грн. або на +22,9%);

– збільшенням вартості поточних біологічних активів на +98131,0 тис. грн. або на +62,4%;

– збільшенням первісної вартості основних засобів на +69672,0 тис. грн. або на +7,5%;

В результаті зазначених змін вартість матеріальних ресурсів на кінець 2021 року склала 508725,0 тис. грн.

Динаміка вартості матеріальних ресурсів ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр. наведена на рисунку 3.1.

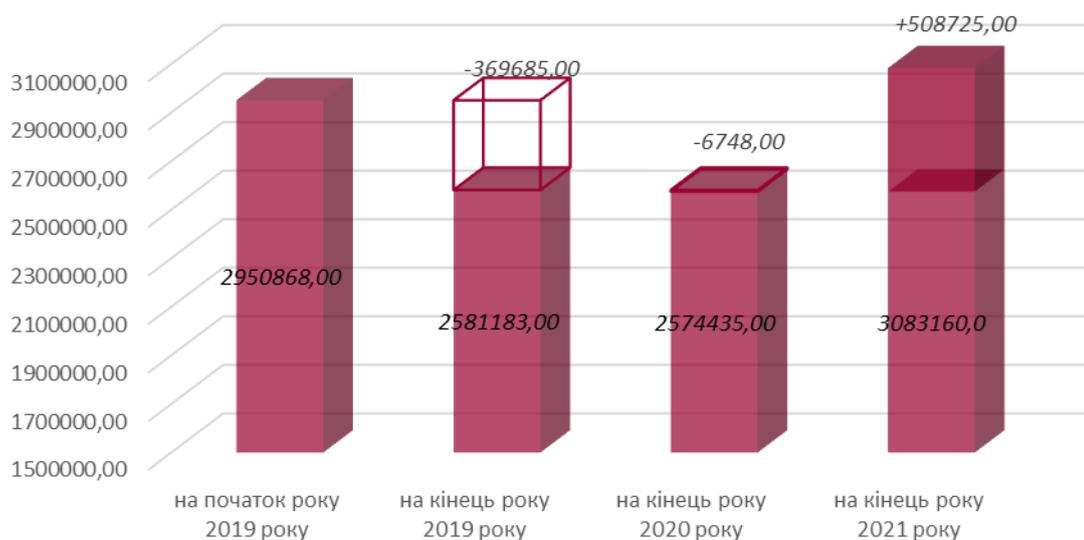

Рисунок 3.1 – Динаміка вартості матеріальних ресурсів ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

Як бачимо, вартість матеріальних ресурсів не лишалась незмінною. Найбільше її значення припадало на кінець досліджуваного періоду (на кінець 2021 року) та становило 3083160,0 тис. грн. Протягом 2019-2020 рр. спостерігалась тенденція щодо її зниження: щорічний темп падіння складав майже 7% на рік, в результаті чого вартість матеріальних ресурсів підприємства

зменшилась з 2950868,0 тис. грн. до 2574435,0 тис. грн. Проте у 2021 році відбулось значне зростання в розмірі 19,8% від вартості на початок року, в результаті чого вартість матеріальних ресурсів перевищила майже на 4,5% значення на початку досліджуваного періоду.

Як свідчать дані, зображені на рисунку 3.2, найбільшу вартість у складі матеріальних ресурсів підприємства мають інші необоротні матеріальні активи, величина яких протягом досліджуваного періоду збільшилась із 1018861,0 тис. грн. до 1207453,0 тис. грн., а також основні засоби, величина яких за первісною вартістю хоч і зменшилась з 1044625,0 тис. грн. до 996689,0 тис. грн., але все ще посідає досить вагомую частину в структурі матеріальних ресурсів підприємства.

Рисунок 3.2 – Динаміка основних елементів матеріальних ресурсів ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

Проведемо дослідження структури та її динаміки, розрахувавши питому вагу кожного складового елементу матеріальних ресурсів підприємства (табл. 3.3-3.4). Результати розрахунків графічно зображені на рисунку 3.3.

Таблиця 3.3 – Аналіз структури матеріальних ресурсів ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2020 рр.

Найменування елемента	2019 рік				2020 рік			
	на початок року, тис. грн.	на кінець року, тис. грн.	Відхилення		на початок року, тис. грн.	на кінець року, тис. грн.	Відхилення	
			абсолютне, тис. грн.	темп зростання			абсолютне, тис. грн.	темп зростання
<i>Основні засоби за первісною вартістю</i>	35,40	34,72	-0,68	0,981	34,72	36,01	+1,29	1,037
<i>Інші необоротні матеріальні активи:</i>	34,53	43,22	+8,69	1,252	43,22	41,82	-1,40	0,968
Незавершені капітальні інвестиції	0,37	0,12	-0,25	0,314	0,12	0,30	+0,18	2,580
Інвестиційна нерухомість за первісною вартістю	0,02	0,03	+0,00	1,143	0,03	0,03	+0,00	1,003
Довгострокові біологічні активи за первісною вартістю	7,57	13,80	+6,23	1,822	13,80	16,36	+2,56	1,185
Інші необоротні активи	26,56	29,27	+2,71	1,102	29,27	25,13	-4,14	0,859
<i>Запаси:</i>	27,27	18,76	-8,51	0,688	18,76	16,07	-2,70	0,856
виробничі запаси	2,51	1,62	-0,89	0,646	1,62	3,16	+1,54	1,949
незавершене виробництво	7,81	8,63	+0,81	1,104	8,63	7,38	-1,25	0,855
готова продукція	16,94	8,51	-8,43	0,502	8,51	5,52	-2,99	0,648
товари	0,00	0,00	-0,00	0,437	0,00	0,01	+0,01	11,492
<i>Поточні біологічні активи</i>	2,80	3,31	+0,50	1,179	3,31	6,11	+2,80	1,848
Всього матеріальних ресурсів	100,00	100,00	x	1,000	100,00	100,00	x	1,000

Таблиця 3.4 – Аналіз структури матеріальних ресурсів ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2020-2021 рр.

Найменування елемента	2020 рік				2021 рік			
	на початок року, тис. грн.	на кінець року, тис. грн.	Відхилення		на початок року, тис. грн.	на кінець року, тис. грн.	Відхилення	
			абсолютне, тис. грн.	темп зростання			абсолютне, тис. грн.	темп зростання
<i>Основні засоби за первісною вартістю</i>	30,34	28,65	-1,69	0,944	28,65	23,11	-5,54	0,807
<i>Інші необоротні матеріальні активи:</i>	46,11	46,62	+0,51	1,011	46,62	44,49	-2,13	0,954
Незавершені капітальні інвестиції	0,12	0,33	+0,21	2,696	0,33	0,15	-0,18	0,459
Інвестиційна нерухомість за первісною вартістю	0,03	0,03	+0,00	1,010	0,03	0,02	-0,01	0,820
Довгострокові біологічні активи за первісною вартістю	14,73	18,24	+3,51	1,238	18,24	17,13	-1,11	0,939
Інші необоротні активи	31,23	28,02	-3,21	0,897	28,02	27,19	-0,83	0,970
<i>Запаси:</i>	20,02	17,91	-2,11	0,895	17,91	22,98	+5,07	1,283
виробничі запаси	1,73	3,53	+1,80	2,036	3,53	4,97	+1,45	1,410
незавершене виробництво	9,21	8,23	-0,98	0,894	8,23	8,61	+0,38	1,046
готова продукція	9,08	6,15	-2,93	0,677	6,15	9,40	+3,25	1,528
товари	0,00	0,01	+0,01	12,008	0,01	0,00	-0,01	0,257
<i>Поточні біологічні активи</i>	3,53	6,81	+3,28	1,931	6,81	9,41	+2,60	1,382
Всього матеріальних ресурсів	100,00	100,00	–	х	100,00	100,00	–	х

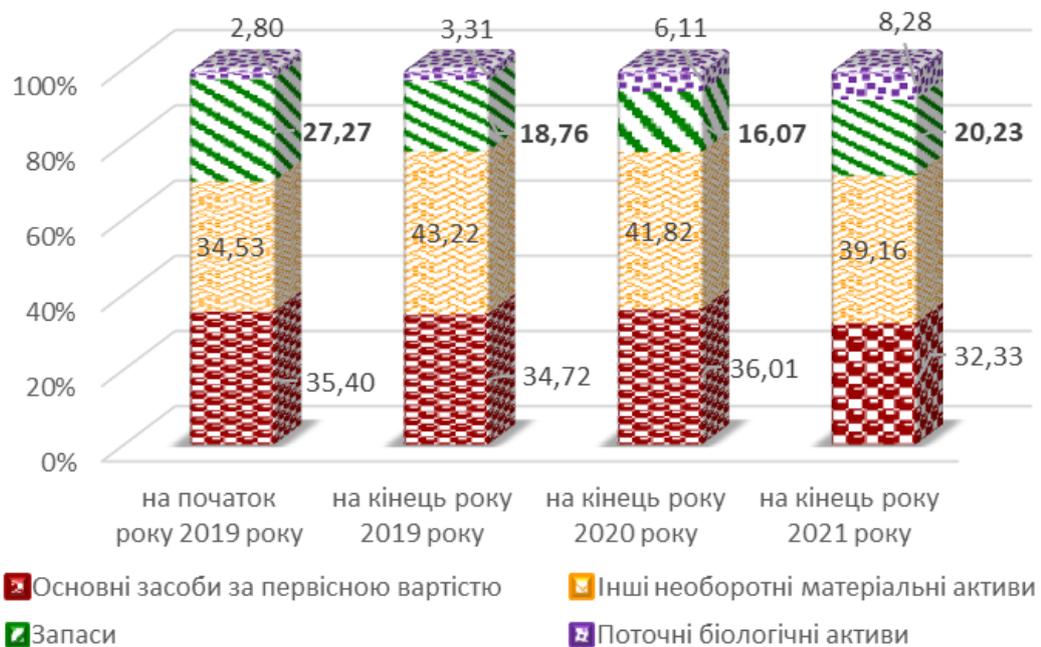

Рисунок 3.3 – Структура матеріальних ресурсів
ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

Отримані результати дозволяють зробити висновки щодо непостійності структури матеріальних ресурсів підприємства. Проте є певні закономірності, які є сталими протягом всього досліджуваного періоду.

Зокрема, найбільшу питому вагу в структурі матеріальних ресурсів підприємства складають інші необоротні матеріальні активи, питома вага яких коливалась в межах 34,53...43,22%. При чому найменше значення, 34,53%, відповідає початку досліджуваного періоду, а найбільше – 43,22% – на кінець 2019 року. Протягом наступних двох років частка інших необоротних матеріальних активів зменшувалась в середньому на 2% щороку, внаслідок чого складала 39,16% наприкінці 2021 року.

На другому місці за розміром частки у структурі матеріальних активів перебувають основні засоби, оцінені за первісною вартістю. Динаміка зміни їх питомої ваги в структурі матеріальних ресурсів була наступною: найменше значення – 32,33% – припадає на кінець 2021 року, що відповідає закінченню досліджуваного періоду, а найбільше – 36,01% – кінцю 2020 року. Протягом трьох досліджуваних років частка основних засобів

змінювалась дещо хаотично: то зменшувалась, то зростала, але коливання відбувалось в межах 32,33...36,01%, тобто менш ніж 4%.

Питома вага запасів та поточних біологічних активів є досить незначною, порівняно із необоротною складовою матеріальних запасів: в сумі вона складає близько 30% та суттєво не змінювалась протягом періоду, що досліджується.

Розглянуті показники наявності матеріальних ресурсів є моментними, тобто характеризують вартість матеріальних ресурсів станом на певну конкретну дату.

Розглянемо динаміку наявності матеріальних ресурсів ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр. за інтервальними показниками, розрахувавши їх середньорічну вартість (табл. 3.5). Динаміка середньорічної вартості матеріальних ресурсів підприємства наведена на рисунку 3.4.

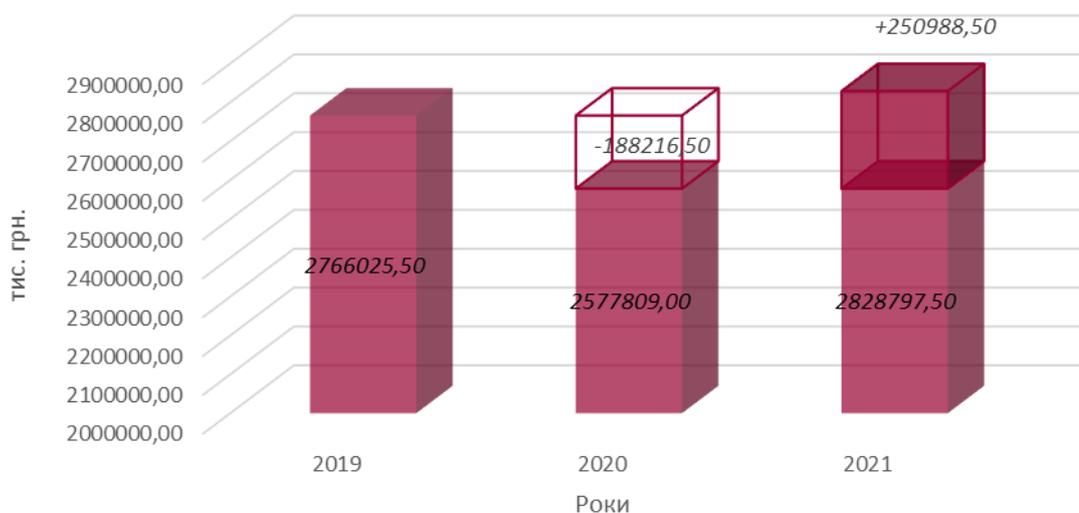

Рисунок 3.4 – Динаміка середньорічної вартості матеріальних ресурсів ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

Як бачимо, середньорічна вартість матеріальних ресурсів не лишалась незмінною. Так, на початок періоду, в 2019 році, її величина складала 2766025,5 тис. грн. Протягом 2020 року середньорічна вартість матеріальних ресурсів зменшилась на 188216,5 тис. грн.

Таблиця 3.5 – Аналіз середньорічної вартості матеріальних ресурсів ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

Найменування елемента	Значення за роками, тис. грн.			Відхилення					
	2019	2020	2021	2020 – 2019		2021 – 2020		2021 – 2019	
				абсолютне, тис. грн.	темп зростання	абсолютне, тис. грн.	темп зростання	абсолютне, тис. грн.	темп зростання
<i>Основні засоби за первісною вартістю</i>	970369,00	911565,00	961853,00	-58804,00	0,939	+50288,00	1,055	-8516,00	0,991
<i>Інші необоротні матеріальні активи:</i>	1067164,50	1096021,00	1142013,50	+28856,50	1,027	+45992,50	1,042	+74849,00	1,070
Незавершені капітальні інвестиції	6965,00	5367,00	5948,00	-1598,00	0,771	+581,00	1,108	-1017,00	0,854
Інвестиційна нерухомість за первісною вартістю	705,00	705,00	705,00	–	1,000	–	1,000	–	1,000
Довгострокові біологічні активи за первісною вартістю	289885,00	388679,50	442910,50	+98794,50	1,341	+54231,00	1,140	+153025,50	1,528
Інші необоротні активи	769609,50	701269,50	692450,00	-68340,00	0,911	-8819,50	0,987	-77159,50	0,900
<i>Запаси:</i>	644461,00	448943,50	518629,50	-195517,50	0,697	+69686,00	1,155	-125831,50	0,805
виробничі запаси	58023,50	61684,00	108208,00	+3660,50	1,063	+46524,00	1,754	+50184,50	1,865
незавершене виробництво	226659,00	206352,50	211771,50	-20306,50	0,910	+5419,00	1,026	-14887,50	0,934
готова продукція	359755,00	180826,00	198553,00	-178929,00	0,503	+17727,00	1,098	-161202,00	0,552
товари	23,50	81,00	97,00	+57,50	3,447	+16,00	1,198	+73,50	4,128
<i>Поточні біологічні активи</i>	84031,00	121279,50	206301,50	+37248,50	1,443	+85022,00	1,701	+122270,50	2,455
Всього матеріальних ресурсів	2766025,50	2577809,00	2828797,50	-188216,50	0,932	+250988,50	1,097	+62772,00	1,023

Це відбулося переважно за рахунок зменшення середньорічної вартості основних засобів на 58804,0 тис. грн. та середньорічних залишків запасів на 195517,50 тис. грн. при одночасному зростанні середньорічної вартості інших необоротних матеріальних активів на +28856,0 тис. грн. та поточних біологічних активів – на +37248,5 тис. грн.

Протягом наступного року середньорічна вартість матеріальних ресурсів підприємства збільшилась на 250988,5 тис. грн., перевищивши таким чином значення 2019 року на 62772,0 тис. грн. або на 2,3%. Таким стан був досягнутий за рахунок:

- зростання середньорічної вартості основних засобів на 50228 тис. грн. або на 5,5% відносно значення 2020 року;

- зростання середньорічної вартості інших необоротних матеріальних активів на 45992,5 тис. грн. або на 4,2% відносно значення 2020 року (відбулось переважно за рахунок збільшення вартості довгострокових біологічних активів);

- зростання середньорічної вартості запасів на 69686,0 тис. грн. або на 15,5% відносно значення 2020 року (за рахунок збільшення вартості всіх складових елементів);

- зростання середньорічної вартості поточних біологічних активів на 85022,0 тис. грн. або на 70,1% відносно значення 2020 року.

Динаміка середньорічної вартості окремих елементів матеріальних ресурсів ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр. наведена на рисунку 3.5.

Окрім наявності ресурсів на підприємстві надзвичайно важливим аспектом є їх використання. Показники використання матеріальних ресурсів, розраховані на основі методів, розглянутих у п. 1.3 кваліфікаційної роботи, наведені в таблиці 3.6.

Одним із важливих показників, що характеризує стан використання матеріальних ресурсів на підприємстві, є матеріалоемність продукції, що

визначається як відношення суми матеріальних витрат за період до обсягів виготовленої за цей період продукції, виражений у грошовому вираженні.

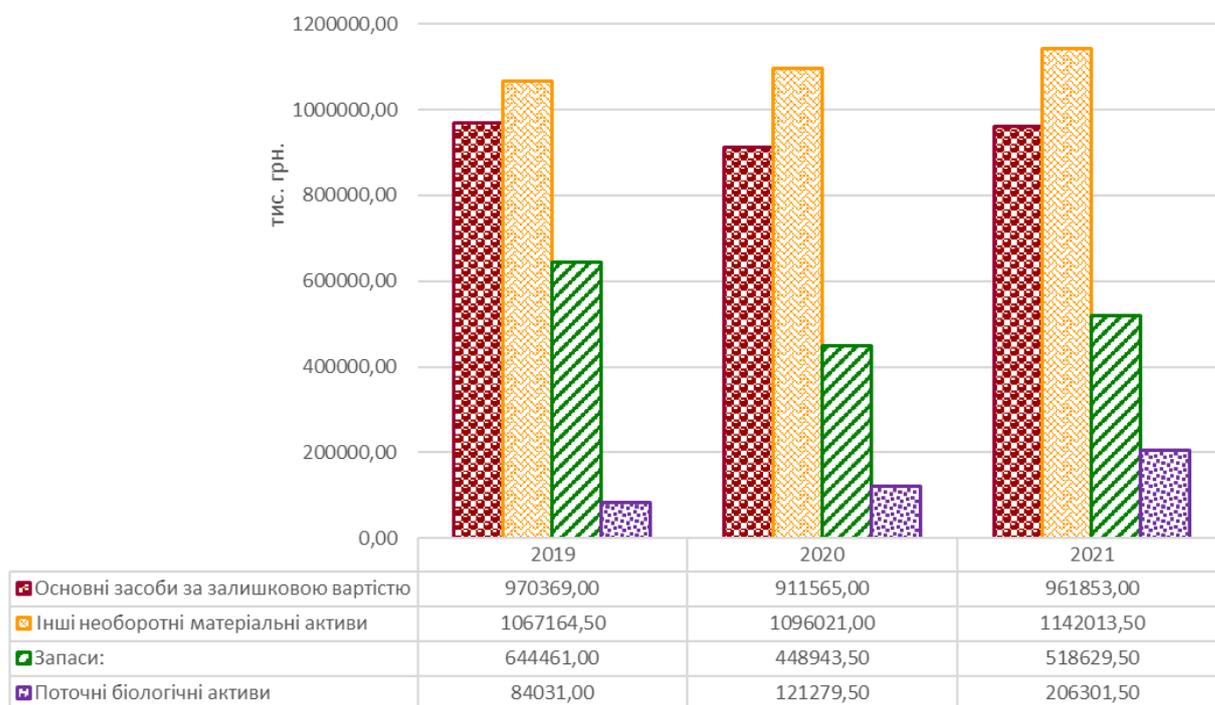

Рисунок 3.5 – Динаміка середньорічної вартості окремих елементів матеріальних ресурсів ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

Для ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» значення даного показника протягом 2019-2021 рр. не лишалось постійним.

Так, на початку досліджуваного періоду його величина складала 0,929 грн./грн., що свідчить про той факт, що майже на 1 грн. виготовленої продукції підприємством складає 92,9 коп. матеріальних витрат. Цей рівень є досить високим, тому підприємство має прагнути до його зниження.

Протягом наступних 2020-2021 рр. підприємство намагалось покращити ситуацію, що склалася, в результаті чого значення матеріаломісткості продукції у 2020 році знизилось на 32,5%, в результаті чого складало вже 0,627 грн./грн.

Протягом наступного 2021 року матеріаломісткість дещо зростає: приріст склав +21,3% від рівня 2020 року або +0,134 грн./грн.

Таблиця 3.6 – Аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

Найменування показника	Значення за роками, тис. грн.			Відхилення					
	2019	2020	2021	2020 – 2019		2021 – 2020		2021 – 2019	
				абсолютне, + / –	темп зростання	абсолютне, + / –	темп зростання	абсолютне, + / –	темп зростання
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9
<i>Вихідні дані:</i>									
1. Матеріальні витрати за період, тис. грн.	1663996	1070633	1514822	-593363,00	0,643	+444189,00	1,415	-149174,00	0,910
2. Обсяг виготовленої продукції, тис. грн.	1791554	1708303	1992108	-83251,00	0,954	+283805,00	1,166	+200554,00	1,112
3. Повна собівартість виготовленої продукції, тис. грн.	3991582	3587262	2616625	-404320,00	0,899	-970637,00	0,729	-1374957,00	0,656
4. Повна собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	1963154	1715145	1956436	-248009,00	0,874	+241291,00	1,141	-6718,00	0,997
5. Прибуток від звичайної діяльності, тис. грн.	198403	409395	814222	+210992,00	2,063	+404827,00	1,989	+615819,00	4,104
6. Середньорічна вартість основних виробничих засобів, тис. грн.	970369	911565	961853	-58804,00	0,939	+50288,00	1,055	-8516,00	0,991
7. Середньооблікова чисельність робітників, осіб	1154	969	985	-185,00	0,840	+16,00	1,017	-169,00	0,854
8. Середньорічні залишки матеріальних запасів, тис. грн.	728492,00	570223,00	724931,00	-158269,00	0,783	+154708,00	1,271	-3561,00	0,995
9. Середньорічні залишки запасів, тис. грн.	58023,50	61684,00	108208,00	+3660,50	1,063	+46524,00	1,754	+50184,50	1,865
<i>Розрахункові показники:</i>									
10. Матеріалоемність продукції, грн./грн. (п. 1 : п. 2)	0,929	0,627	0,760	-0,302	0,675	+0,134	1,213	-0,168	0,819
11. Матеріаловіддача, грн. / грн. (п. 2 : п. 1)	1,077	1,596	1,315	0,519	1,482	-0,281	0,824	0,238	1,221

Продовження таблиці 3.6

Найменування показника	Значення за роками, тис. грн.			Відхилення					
	2019	2020	2021	2020 – 2019		2021 – 2020		2021 – 2019	
				абсолютне, + / –	темп зростання	абсолютне, + / –	темп зростання	абсолютне, + / –	темп зростання
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9
12. Питома вага матеріальних ресурсів в собівартості продукції (п. 1 : п. 3)	0,417	0,298	0,579	-0,118	0,716	+0,280	1,940	+0,162	1,389
13. Фондовіддача основних виробничих засобів, грн./грн. (п. 2 : п. 6)	1,846	1,874	2,071	+0,028	1,015	+0,197	1,105	+0,225	1,122
14. Фондомісткість продукції, грн. грн. (1 : п. 13)	0,542	0,534	0,483	-0,008	0,985	-0,051	0,905	-0,059	0,891
15. Фондоозброєність праці, тис. грн. / особу (п. 6 : п. 7)	840,87	940,73	976,50	+99,85	1,119	+35,77	1,038	+135,63	1,161
16. Фондорентабельність основних виробничих засобів, грн./грн. (п. 5 : п. 6)	0,204	0,449	0,847	+0,245	2,197	+0,397	1,885	+0,642	4,140
17. Оборотність матеріальних запасів, грн. / грн. (п. 4 : п. 8)	2,695	3,008	2,699	+0,313	1,116	-0,309	0,897	+0,004	1,001
18. Середня тривалість одного обороту матеріальних запасів, дн. (360 : п. 17)	134	120	133	-14	0,896	+14	1,115	-1,0	0,999
19. Оборотність товарно-матеріальних запасів, грн./грн. (п. 4 : п. 9)	33,83	27,81	18,08	-6,03	0,822	-9,73	0,650	-15,75	0,534

Проте, приймаючи до уваги увесь аналізований період, слід зазначити покращення використання матеріальних ресурсів, оскільки за два роки матеріаломісткість продукції знизилась на 0,168 грн./грн. або на 18,1% відносно рівня 2019 року, а результаті чого її значення у 2021 році складало 0,76 грн./грн. Така динаміка є позитивним моментом в діяльності підприємства.

Аналогічний висновок можна зробити, досліджуючи динаміку показника матеріаловіддачі, для якого позитивною тенденцією є зростання його рівня. Оцінюючи діяльність підприємства за даним показником можна стверджувати про покращення ситуації щодо стану використання матеріальних ресурсів, оскільки протягом 2019-2021 рр. його рівень збільшився із 1,077 грн./грн. у 2019 році до 1,315 грн./грн. у 2021 році, тобто на 22,1% відносно початкового рівня.

Динаміка матеріаломісткості продукції та матеріаловіддачі ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» у 2019-2021 рр. наведена на рисунку 3.6.

Рисунок 3.6 – Динаміка матеріаломісткості продукції та матеріаловіддачі ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

Важливим показником, котрий характеризує стан використання матеріальних ресурсів на підприємстві, є питома вага матеріальних витрат в собівартості продукції. Для досліджуваного підприємства його рівень є досить високим: у 2019 році він складав 0,417 грн./грн., у 2020 році – вже 0,298 грн./грн, (тобто протягом року знизився на 0,118 грн./грн. або на 28,4%). Але вже в наступному році питома вага матеріальних ресурсів в собівартості продукції складала 0,579 грн./грн., тобто на 0,280 грн./грн. (або на 94%) більше, ніж у 2020 році та на 0,162 грн./грн. (або на 38,9%) більше, ніж у 2019 році. Така динаміка зазначеного показника є негативною та свідчить про погіршення стану використання матеріальних ресурсів на підприємстві.

Безпосередній вплив на фінансово-економічний стан підприємства має ефективність використання такої складової матеріальних ресурсів, як основні виробничі фонди. Ефективність їх використання на даному підприємстві постійно підвищувалась, про що свідчить відповідна динаміка показників фондівіддачі, фондомісткості продукції, фондоозброєності праці та фондорентабельності.

Для ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» значення фондівіддачі основних виробничих засобів протягом 2019-2021 рр. постійно зростало (рис. 3.7).

Рисунок 3.7 – Динаміка показників ефективності використання основних виробничих фондів ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

Так, на початку досліджуваного періоду його величина складала 1,846 грн./грн., що свідчить про той факт, що майже на 1 грн., вкладеної підприємством у основні виробничі засоби, припадає 184,6 коп. виготовленої продукції. Цей рівень є недостатньо високим, тому підприємство постійно прагне до його підвищення. Протягом наступних 2020-2021 рр. підприємство намагалось покращити ситуацію, що склалася, в результаті чого значення фондівіддачі у 2020 році збільшилось на 1,5% та складало вже 1,874 грн./грн. Протягом наступного 2021 року фондівіддача зростає: приріст склав вже +10,5% від рівня 2020 року або +0,197 грн./грн. Проте, приймаючи до уваги увесь аналізований період, слід зазначити покращення використання матеріальних ресурсів, оскільки за два роки фондівіддача основних виробничих фондів збільшилась на 0,225 грн./грн. або на 12,2% відносно рівня 2019 року, а в результаті чого її значення у 2021 році складало 2,071 грн./грн. Така динаміка є позитивним моментом в діяльності підприємства.

До аналогічного висновку можна прийти, досліджуючи динаміку фондомісткості продукції: позитивним для діяльності підприємства є зниження її рівня. Так, у 2019 році її значення складало 0,542 грн./грн., у 2020 році – 0,534 грн./грн. (приріст склав -0,008 грн./грн. або -1,5%), у 2021 році – 0,483 грн./грн. (тобто знизилось на 0,051 грн./грн. або на 9,5% відносно значення попереднього року та на -0,059 грн./грн. або -10,9% відносно значення 2019 року). Така динаміка є сприятливою для діяльності підприємства.

Частковим показником, що характеризує ефективність використання основних виробничих фондів є фондоозброєність праці, яка відображає вартість основних виробничих фондів, що припадає на 1 робітника. На ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» значення даного показника постійно зростає: так,

у 2019 році він складав 840,87 тис. грн./особу, у 2020 році – 940,73 тис. грн./особу, у 2021 році – 976,50 тис. грн. / особу. Тобто протягом досліджуваного періоду щорічний приріст складав в середньому 7,8% або +135,63 тис. грн./особу за два роки.

Прибутковість використання основних виробничих засобів характеризується за допомогою показника фондорентабельності, динаміка зміни якого наведена на рис. 3.7. Так, протягом всього досліджуваного періоду його значення постійно зростало. У 2019 році він складав 0,204 грн./грн. Протягом 2020 року його величина збільшилась біль ніж у 2 рази, а результаті чого складало вже 0,449 грн./грн. В наступному 2023 році зростання фондорентабельності продовжилось: приріст протягом року склав +0,397 грн./грн. або +88,5% відносно значення попереднього року або +0,642 грн./грн. або у 4,14 рази відносно 2019 року, в результаті чого досяг значення 0,847 грн./грн. Така динаміка є позитивною в діяльності підприємства та свідчить про підвищення ефективності використання ресурсів.

Ефективність використання матеріальних запасів характеризується за допомогою показників оборотності. Динаміка основних показників обіговості наведена на рисунку 3.8.

Рисунок 3.8 – Динаміка показників обіговості матеріальних запасів
ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

Щодо оборотності матеріальних запасів, то її рівень протягом 2019-2021 рр. лишився майже без змін: якщо на початку періоду її значення складало 2,695 грн./грн., то на кінець періоду – 2,699 грн./грн., що лише на 0,1% вище за початкове значення. Проте слід відмітити, що у 2020 році відбулось зростання рівня даного показника на 11,6%, в результаті чого воно досягло значення у 3,008 грн./грн. Тому, розглядаючи динаміку за останній рік, слід від відмітити погіршення ситуації: відбулось зниження показника на 0,309 грн./грн. або на 10,3%. Тобто ефективність використання матеріальних запасів у 2021 році погіршилась порівняно із 2020 роком.

Такі зміни знайшли своє відображення у тривалості одного обороту матеріальних запасів, який складав у 2019 році – 134 дні, у 2020 році – 120 днів та 133 дні у 2021 році. Як і у випадку із оборотністю матеріальних запасів можемо зробити висновок про погіршення ефективності використання матеріальних запасів у останній рік досліджуваного періоду, коли середня тривалість одного обороту зросла із 120 днів у 2020 році до 133 днів у 2021 році (приріст склав +14 днів або +11,5%). Проте в розрізі всього періоду значення даного показника майже не змінилось.

Розглядаючи динаміку зміни значень показника оборотності товарно-матеріальних запасів слід відмітити стабільну негативну тенденцію до зниження рівня даного показника: якщо у 2019 році його значення складало 33,83 грн./грн., то у 2020 році – вже 27,81 грн./грн., а у 2021 році – 18,08 грн./грн. Тобто щорічний темп падіння склав 26,9%, що становило -15,75 грн./грн. протягом досліджуваного періоду.

Таким чином, можемо стверджувати про наявність певних проблем в сфері ефективності використання матеріальних запасів підприємством та необхідності розроблення системи заходів, спрямованих на її покращення.

3.2. Основні напрями підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві

За даними таблиці 3.6 проведемо факторний аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів за узагальнюючими та частковими показниками 2020-2021 рр. задля визначення основних напрямів підвищення ефективності їх використання.

В якості узагальнюючого показника ефективності використання основних виробничих засобів використаємо фондвіддачу:

Факторна модель 1:

$$ФВ = \frac{Q}{\overline{ОЗ}}, \quad (3.1)$$

де $ФВ$ – фондвіддача основних виробничих фондів, грн./грн.;

Q – обсяг виробленої продукції, робіт, послуг, тис. грн;

$\overline{ОЗ}$ – середньорічна вартість основних виробничих фондів, тис. грн.

1. Розрахунок скоригованого показника:

$$ФВ^{ск.} = \frac{Q_0}{\overline{ОЗ}_1}, \quad (3.2)$$

де $\overline{ОЗ}_1$ – середньорічна вартість основних виробничих фондів за звітний рік, тис. грн.;

Q_0 – обсяг виробленої продукції, робіт, послуг за попередній рік.

$$ФВ^{ск.} = 1708303 : 961853 = 1,776 \left(\frac{грн.}{грн.} \right)$$

2. Розрахунок впливу факторів:

- визначення впливу зміни середньорічної вартості основних

виробничих засобів на фондівдачі:

$$\Delta\Phi B_{03} = \Phi B^{ck.} - \Phi B_0, \quad (3.3)$$

де ΦB_0 – фондівдача основних виробничих засобів за попередній рік.

$$\Delta\Phi B_{03} = 1,776 - 1,874 = -0,098 \left(\frac{грн.}{грн.} \right)$$

Таким чином, внаслідок зростання середньорічної вартості основних виробничих засобів на +50288 тис.грн. відбулось зниження рівня фондівдачі на 0,098 грн. /грн.

- визначення впливу зміни обсягів виробництва на зміну фондівдачі:

$$\Delta\Phi B_Q = \Phi B_1 - \Phi B^{ck.}, \quad (3.4)$$

де ΦB_1 – фондівдача основних виробничих засобів у звітному році.

$$\Delta\Phi B_Q = -0,098 + 0,295 = +0,197 \left(\frac{грн.}{грн.} \right)$$

Таким чином, зростання обсягів випущеної продукції на +283805 тис.грн. спричинило зростання фондівдачі на 0,197 грн. в розрахунку на 1 грн. вартості основних виробничих засобів.

3. Перевірка розрахунків:

$$\pm\Delta\Phi B = \pm\Delta\Phi B_{03} \pm \Delta\Phi B_Q, \quad (3.5)$$

$$\pm\Delta\Phi B = \Phi B_1 - \Phi B_0, \quad (3.6)$$

$$\pm\Delta\Phi B = -0,098 + 0,295 = +0,197 \left(\frac{\text{грн.}}{\text{грн.}} \right)$$

$$\pm\Delta\Phi B = 2,071 - 1,874 = +0,197 \left(\frac{\text{грн.}}{\text{грн.}} \right)$$

Отже, сумарний вплив досліджуваних чинників (зміна середньорічної вартості основних виробничих засобів та обсягів випущеної продукції) призвів до зростання рівня фондівіддачі на 0,097 грн./грн.

Факторна модель 2:

$$\Phi B = \frac{ПП_p}{\Phi Oзб}, \quad (3.7)$$

де $ПП_p$ – середньорічна продуктивність праці одного робітника, тис.грн./особу;

$\Phi Oзб.$ – фондоозброєність праці одного робітника, тис. грн./особу.

1. Розрахунок скоригованого показника:

$$\Phi B^{ск.} = \frac{ПП_{p,0}}{\Phi Oзб_1}, \quad (3.8)$$

де $\Phi Oзб_1$ – фондоозброєність праці одного робіт за звітний рік, тис. грн./особу;

$ПП_{p,0}$ – середньорічна продуктивність праці одного робітника за попередній рік.

$$\Phi B^{ск.} = 1762,95 : 976,50 = 1,805 \left(\frac{\text{грн.}}{\text{грн.}} \right)$$

2. Розрахунок впливу факторів:

– визначення впливу зміни фондоозброєності праці одного робітника на рівень фондівіддачі:

$$\Delta\Phi B_{\Phi Oзб.} = \Phi B^{ck.} - \Phi B_0, \quad (3.9)$$

$$\Delta\Phi B_{\Phi Oзб.} = 1,805 - 1,874 = -0,069 \left(\frac{зрн.}{зрн.} \right)$$

Таким чином, внаслідок зростання фондоозброєності праці одного робітника на 35,77 тис.грн./особу відбулось зниження рівня фондovіддачі на 0,069 грн. /грн.

- визначення впливу зміни середньорічної продуктивності праці одного робітника на рівень фондovіддачі:

$$\Delta\Phi B_{\Pi\Pi\rho} = \Phi B_1 - \Phi B^{ck.}, \quad (3.10)$$

$$\Delta\Phi B_{\Pi\Pi\rho} = 2,071 - 1,805 = +0,266 \left(\frac{зрн.}{зрн.} \right)$$

Таким чином, зростання середньорічної продуктивності праці одного робітника на +259,49 тис.грн. спричинило зростання фондovіддачі на 0,266 грн. в розрахунку на 1 грн. вартості основних виробничих засобів.

3. Перевірка розрахунків:

$$\pm\Delta\Phi B = \pm\Delta\Phi B_{\Phi Oзб.} \pm \Delta\Phi B_{\Pi\Pi\rho}, \quad (3.11)$$

$$\pm\Delta\Phi B = \Phi B_1 - \Phi B_0, \quad (3.6)$$

$$\pm\Delta\Phi B = -0,069 + 0,266 = +0,197 \left(\frac{зрн.}{зрн.} \right)$$

$$\pm\Delta\Phi B = 2,071 - 1,874 = +0,197 \left(\frac{зрн.}{зрн.} \right)$$

Отже, сумарний вплив досліджуваних чинників (зміна фондоозброєності праці одного робітника та середньорічної продуктивності праці одного робітника) призвів до зростання рівня фондівіддачі на 0,197 грн./грн.

Для узагальнення впливу факторів складаємо таблицю 3.7.

Таблиця 3.7 – Узагальнення впливу факторів на зміну фондівіддачі основних виробничих засобів на ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» у 2021 році

Фактори	Сума впливу
<i>Фактори впливу на фондівіддачі основних виробничих засобів</i>	
1. Зміна середньорічної вартості основних виробничих засобів	-0,098
2. Зміна обсягів виробництва	+0,295
3. Зміна фондоозброєності праці одного робітника	-0,069
4. Зміна середньорічної продуктивності праці одного робітника	+0,266
Усього вплив факторів на фондівіддачу основних виробничих фондів	0,197

На основі таблиці 3.7 визначаємо резерви підвищення ефективності використання основних виробничих засобів (фактори, що вплинули негативно) і заносимо до таблиці 3.8.

Таблиця 3.8 – Невикористані можливості щодо підвищення ефективності використання основних виробничих засобів на ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» у 2021 році

Фактори	Розмір	Питома вага, %
<i>Фактори впливу на фондівіддачу основних виробничих засобів</i>		
1. Зміна середньорічної вартості основних виробничих засобів	0,098	58,7
3. Зміна фондоозброєності праці одного робітника	0,069	41,3
Усього вплив факторів на фондівіддачу основних виробничих фондів	0,167	100,00

Ефективність сільськогосподарського виробництва значною мірою визначається структурою основних засобів. Діяльність сільськогосподарського підприємства можлива лише за умови, що основні засоби утворюють комплексну, пропорційно організовану та скоординовану структуру. Однак

потенційна виробнича потужність сільського господарства продовжує знижуватися. Це відображається у зростанні зношеності виробничих основних засобів, значному перевищенні нормативних термінів експлуатації обладнання та скороченні обсягів інвестицій в основний капітал.

Ефективне використання основних виробничих засобів базується на стратегії машинно-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва, поступового технічного переоснащення та підвищення конкурентоспроможності продукції. Впровадження нових інтенсивних ресурсозберігаючих та ґрунтозахисних технологій дозволяє значно підвищити врожайність сільськогосподарських культур, продуктивність тварин і продуктивність праці, зменшити витрати пального, насіння та мінеральних добрив.

Проведемо також факторний аналіз матеріаломісткості продукції, використовуючи факторну модель:

$$MM = \frac{MP}{Q}, \quad (3.12)$$

де MM – матеріаломісткість продукції, грн./грн.;

MP – вартість матеріальних ресурсів, тис. грн.

Q – обсяг виробленої продукції, робіт, послуг, тис. грн.

1. Розрахунок скоригованого показника:

$$MM^{ск.} = \frac{MP_0}{Q_1}, \quad (3.13)$$

де MP_0 – вартість матеріальних ресурсів за попередній рік, тис. грн.;

Q_1 – обсяг виробленої продукції, робіт, послуг за звітний рік.

$$MM^{ск.} = 1070633:1992108 = 0,537 \left(\frac{грн.}{грн} \right)$$

2. Розрахунок впливу факторів:

- визначення впливу зміни обсягів виробництва на матеріаломісткість продукції:

$$\Delta MM_Q = MM^{ck.} - MM_0, \quad (3.14)$$

де MM_0 – матеріаломісткість продукції за попередній рік.

$$\Delta MM_Q = 0,537 - 0,627 = -0,089 \left(\frac{грн.}{грн.} \right)$$

Таким чином, зростання обсягів випущеної продукції на +283805 тис.грн. спричинило зниження матеріаломісткості продукції на 0,089 грн. /грн.

- визначення впливу зміни витрати матеріальних ресурсів на зміну матеріаломісткості:

$$\Delta MM_{MP} = MM_1 - MM^{ck.}, \quad (3.15)$$

де MM_1 – матеріаломісткість продукції у звітному році.

$$\Delta MM_{MP} = 0,760 - 0,537 = +0,223 \left(\frac{грн.}{грн.} \right)$$

Таким чином, збільшення вартості витрачених матеріальних ресурсів на 444189,0 тис.грн. спричинило зростання матеріаломісткості на 0,223 грн. в розрахунку на 1 грн. вартості випущеної продукції.

3. Перевірка розрахунків:

$$\pm \Delta MM = \pm \Delta MM_{MP} \pm \Delta MM_Q, \quad (3.16)$$

$$\pm \Delta MM = MM_1 - MM_0, \quad (3.17)$$

$$\pm\Delta MM = -0,089 + 0,223 = +0,134 \left(\frac{\text{грн.}}{\text{грн}} \right)$$

$$\pm\Delta MM = 0,760 - 0,627 = +0,134 \left(\frac{\text{грн.}}{\text{грн}} \right)$$

Отже, сумарний вплив досліджуваних чинників (зміна витрати матеріальних ресурсів та обсягів випущеної продукції) призвів зростання рівня матеріаломісткості продукції на 0,134 грн./грн.

Таким чином, негативний вплив на матеріаломісткість продукції мало випереджаюче зростання витрат матеріальних ресурсів порівняно із зростанням обсягів виробництва продукції.

Можливими шляхами покращення використання матеріальних ресурсів на підприємстві можуть бути:

- впровадження маловідходних та безвідходних технологій виробництва;
- комплексне використання сировини на підприємстві;
- широке використання штучних та синтетичних матеріалів;
- підвищення якості продукції;
- краща підготовка сировини до виробництва;
- управління оборотним капіталом на підприємствах з метою мінімізації оборотного капіталу;
- навчання працівників підприємства раціональному використанню матеріальних ресурсів;
- підтримання обладнання та техніки в належному робочому стані;
- суворе дотримання технологічних процесів тощо.

Впровадження зазначених напрямків покращення ефективності використання складових елементів матеріальних ресурсів дозволить йому підвищити рівень конкурентоспроможності своєї продукції та підприємства в цілому, що безумовно призведе до зростання прибутковості діяльності.

Висновок до розділу 3.

Таким чином, в третьому розділі роботи проаналізована динаміка вартості матеріальних ресурсів ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр., визначено тенденції у зміні її величини та структури. Оцінена ефективність використання матеріальних ресурсів за показниками ресурсомісткості, ресурсовіддачі та рентабельності. Проведений аналіз дозволив виявити певні проблеми в сфері ефективності використання матеріальних запасів підприємством та необхідності розроблення системи заходів, спрямованих на її покращення. В результаті проведеного факторного аналізу показників ефективності використання матеріальних ресурсів розраховані невикористані можливості щодо підвищення ефективності використання основних виробничих засобів та запропоновані шляхи покращення використання матеріальних ресурсів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Результати дослідження у кваліфікаційній роботі дозволяють зробити певні висновки.

Оскільки вартість, якість і кількість матеріальних ресурсів, відходів, сировини, енергії та палива, які є складовою ресурсного потенціалу, безпосередньо впливають на якість і собівартість кінцевого продукту, вони є одним із внутрішніх факторів, що забезпечують конкурентоспроможність підприємств. Низький вихід кінцевої продукції, отриманої з сировини, неповна її переробка, недотримання норм витрат або їх необґрунтоване визначення тощо призводять до зростання собівартості продукції і, в кінцевому підсумку, зниження прибутку, що стримує розширення виробництва. Як наслідок, знижується конкурентоспроможність. І навпаки, ефективне використання сировини, комплексна переробка, постійний перегляд норм споживання, зусилля з виробництва менш матеріаломісткої продукції та пошук відповідних замінників дорогих матеріалів можуть знизити виробничі витрати і, таким чином, підвищити конкурентоспроможність.

У сучасному економічному середовищі питання, пов'язані з ефективним використанням матеріальних ресурсів підприємствами, набувають все більшого значення, оскільки їх вирішення безпосередньо впливає на обсяги виробництва і продажів, доходи і витрати, фінансовий стан компаній і визначає їх конкурентоспроможність на ринку в цілому.

В першому розділі було досліджено сутність матеріальних ресурсів підприємств та розглянута їх класифікація. На основі аналізу наукових підходів до визначення категорії «матеріальні ресурси» в економічній літературі було з'ясовано, що дана дефініція розглядається як у вузькому тлумаченні (лише предмети праці, з яких виготовляється кінцевий продукт) та у широкому розумінні (предмети та засоби праці, котрі використовуються для

споживання під час виробництва продукції). Виходячи з цього були розглянуті існуючі підходи провідних науковців до складу матеріальних ресурсів підприємства.

Важливою умовою організації обліку матеріальних ресурсів, їх використання та управління є правильне групування. Узагальнивши класифікації матеріальних ресурсів, в роботі запропоновано наступний класифікаційний підхід, виходячи з якого матеріальні ресурси розподіляються за функцією, яку вони виконують у процесі виробництва та за функціональними групами, де виникають специфічні виклики або проблеми; за видовою класифікацією та за групами, де виникають специфічні виклики або проблеми виходячи із видової класифікації; за вартістю та важливістю у виробничому процесі. Крім того розглянуто групування матеріальних ресурсів за ступенем готовності та особливостями використання.

При виробництві продукції дуже важливо визначити потребу в ресурсах. Підприємства повинні визначати свої потреби в ресурсах для досягнення своїх цілей. Особливого значення дане питання набуває при визначенні перспективних напрямів своєї діяльності.

Визначення необхідного розміру матеріальних ресурсів відбувається під впливом відповідних факторів ресурсного забезпечення. Тому в роботі розглянуто зовнішні та внутрішні фактори впливу на формування матеріальних ресурсів підприємств, їх склад та зміст.

Безумовний вплив на розмір потреби підприємства в матеріальних ресурсах здійснює ефективність їх використання. В роботі акцентована увага на тому, що динаміка ефективності використання матеріальних ресурсів та матеріаломісткості формується під впливом низки факторів, класифікація яких ґрунтується на розмежуванні зовнішніх і внутрішніх чинників. Особливого значення в сучасних умовах господарювання набуває рівень безпосереднього використання відповідних ресурсів на безпосередньо на самому підприємстві, котрий залежить від технологічних, технічних, організаційних та економічних

факторів. Досягнення мети ефективного використання матеріальних ресурсів компанії пов'язане з раціоналізацією використання матеріалів і збереженням матеріальних ресурсів.

Важливою складовою процесу управління господарською діяльністю підприємства є аналіз показників використання матеріальних ресурсів, який дозволяє оцінити можливість їх реалізації в інноваційних стратегіях та виявити фактори і умови, що сприяють підвищенню ефективності функціонування підприємства на раціональній основі. Використання ресурсної бази.

Метою аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів є визначення забезпеченості всіма видами матеріальних ресурсів, пошук резервів їх раціонального використання, зниження матеріаломісткості продукції і, як наслідок, підвищення ефективності виробництва за рахунок раціонального використання ресурсів. В роботі розглянуто інформаційну базу аналізу використання матеріальних ресурсів, сучасні підходи до оцінювання матеріальних ресурсів, а також систематизовано показники ефективності використання матеріальних ресурсів за різними методами аналізу. Крім того, проведений аналіз факторів, що впливають на ефективність використання матеріальних ресурсів підприємства.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка», його виробничо-господарська діяльність, специфічні методи і механізми управління виробничою діяльністю підприємства, їх дієвість в процесі здійснення господарської діяльності підприємства.

З огляду на спеціалізацію досліджуваного підприємства проаналізовано стан та проблеми розвитку агропромислового комплексу в Україні. Сільське господарство України є одним з найперспективніших секторів сучасної економіки. Це один з небагатьох секторів, що зростає, а також сектор, який зберігає ідентичність країни та підтримує розвиток сільських територій.

Після формулювання основних цілей, перерахування основних видів діяльності та надання загальної характеристики підприємства, у кваліфікаційній роботі було проведено аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства шляхом розрахунку основних економічних та фінансових показників його діяльності та дослідження основних тенденцій зміни їх значень. Інформаційною основою даного аналізу є фінансова та статистична звітність ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

Провівши аналіз основних фінансово-економічних показників підприємства за 2019- 2021 рр., слід зазначити:

– вартість сукупного капіталу протягом всього досліджуваного періоду не залишається постійною. Так, протягом в 2020 році зменшилась на 2,32%, що складає 86283,0 тис. грн. в порівнянні з 2019 роком. Протягом наступного року значення даного показника збільшилось на 12,91% або на +468369,0 тис. грн. порівняно з 2020 р. В результаті зазначених змін середня вартість сукупного капіталу збільшилась з 3713429 тис. грн. у 2019 році до 4095515,0 тис. грн. Аналізуючи показник середньої вартості власного капіталу, можна говорити, що його динаміка є доволі позитивною: мало того, що значення даного показника протягом усього періоду є додатнім, так його абсолютне значення з часом постійно зростає. Це свідчить про суттєві успіхи підприємства щодо управління із фінансовим станом, оскільки його діяльність більш ніж на 75% здійснюється за рахунок власних джерел фінансування;

– Обсяг виробленої продукції зростає, а саме на 11,19% рази у 2021 році в порівнянні з 2019 роком, в результаті чого його значення збільшилось з 1791554 тис .грн. у 2019 році до 1992108,0 тис. грн. у 2021 році. Аналогічним чином змінювався чистий дохід від реалізації продукції підприємства;

– Дослідження економічного та фінансового стану показало, що ефективність використання ресурсів протягом останніх років перебуває на низькому рівні, головним чином через збільшення зношеності основних фондів, збільшення часу, витраченого на незаплановані ремонти, що

призводить до зростання поточних операційних витрат та зниження продуктивності..

– Фінансові результати є абсолютно задовільними, і прибуток був досягнутий протягом усіх трьох років. Так, валовий прибуток компанії у 2019 році становив 125737,0 тис. грн, у 2020 році - 195928,0 тис. грн, а у 2021 році - 197964,0 тис. грн. Аналогічна тенденція спостерігається і при аналізі прибутку компанії від операційної діяльності: У 2019 та 2020 роках компанія отримала прибуток від операційної діяльності у розмірі 198403,0 тис. грн та 409395,0 тис. грн відповідно. У наступному, 2021 році, сума прибутку від операційної діяльності склала 684337,0 тис. грн..

– Що стосується показників рентабельності, то зростання прибутковості спостерігається за всіма показниками рентабельності, починаючи із рентабельності власного капіталу, і закінчуючи чистою рентабельністю продаж. Така ситуація дозволяє зробити висновки щодо покращення ефективності діяльності підприємства.

У третьому розділі кваліфікаційної роботи було проведено дослідження основних напрямів підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка».

В ході дослідження з'ясовано, що динаміка вартості матеріальних ресурсів підприємства протягом 2019-2021 рр. не має чітко вираженої тенденції: її величина то спадає протягом досліджуваного періоду, то зростає на його закінченні.

Так само непостійною є структура матеріальних ресурсів підприємства. Проте є певні закономірності, які є сталими протягом всього досліджуваного періоду. Зокрема, найбільшу питому вагу в структурі матеріальних ресурсів підприємства складають інші необоротні матеріальні активи, питома вага яких коливалась в межах 34,53...43,22%. На другому місці за розміром частки у структурі матеріальних активів перебувають основні засоби, питома вага яких відбувалась в межах 32,33...36,01%. Питома вага запасів та поточних

біологічних активів є досить незначною, порівняно із необоротною складовою матеріальних запасів: в сумі вона складає близько 30% та суттєво не змінювалась протягом періоду, що досліджується.

Окрім наявності ресурсів на підприємстві надзвичайно важливим аспектом є їх використання. Показники використання матеріальних ресурсів, розраховані на основі методів, розглянутих у першому розділі кваліфікаційної роботи. Оцінюючи діяльність підприємства за показником матеріаловіддачі можна стверджувати про покращення ситуації щодо стану використання матеріальних ресурсів, оскільки протягом 2019-2021 рр. його рівень збільшився із 1,077 грн./грн. у 2019 році до 1,315 грн./грн. у 2021 році, тобто на 22,1% відносно початкового рівня. Проте його рівень є досить невисоким.

Важливим показником, котрий характеризує стан використання матеріальних ресурсів на підприємстві, є питома вага матеріальних витрат в собівартості продукції. Для досліджуваного підприємства його рівень є досить високим: у 2019 році він складав 0,417 грн./грн., у 2020 році – вже 0,298 грн./грн, та 0,579 грн./грн. у 2021 році. Така динаміка зазначеного показника є негативною та свідчить про погіршення стану використання матеріальних ресурсів на підприємстві.

Безпосередній вплив на фінансово-економічний стан підприємства має ефективність використання такої складової матеріальних ресурсів, як основні виробничі фонди. Ефективність їх використання на даному підприємстві постійно підвищувалась, про що свідчить відповідна динаміка показників фондівіддачі, фондомісткості продукції, фондоозброєності праці та фондорентабельності.

Щодо оборотності матеріальних запасів, то її рівень протягом 2019-2021 рр. лишився майже без змін: якщо на початку періоду її значення складало 2,695 грн./грн., то на кінець періоду – 2,699 грн./грн.

Розглядаючи динаміку зміни значень показника оборотності товарно-матеріальних запасів слід відмітити стабільну негативну тенденцію до

зниження рівня даного показника: якщо у 2019 році його значення складало 33,83 грн./грн., то у 2020 році – вже 27,81 грн./грн., а у 2021 році – 18,08 грн./грн. Тобто щорічний темп падіння склав 26,9%, що становило -15,75 грн./грн. протягом досліджуваного періоду.

Таким чином, можемо стверджувати про наявність певних проблем в сфері ефективності використання матеріальних запасів підприємством та необхідності розроблення системи заходів, спрямованих на її покращення.

Наприкінці роботи було досліджено вплив різних факторів на показники ефективності використання матеріальних ресурсів, які дозволили виявити невикористані можливості щодо підвищення ефективності використання основних виробничих засобів та зниження матеріаломісткості продукції. Крім того розглянуто можливі шляхи покращення використання матеріальних ресурсів на підприємства.

Використання на ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» результатів проведеного дослідження дозволить покращити ефективність використання матеріальних ресурсів та покращити фінансово-економічні результати діяльності в цілому.

